

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ШУБІНА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Н.М. Шубіна

Науковий керівник: **Шруб Інна Володимирівна**, кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Шубіна Н.М. Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячено проблематиці покращення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні сутності та особливостей адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування, а також опрацюванні пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення відповідного законодавства.

Підкреслюється, що Національна поліція України – це професійний правоохоронний орган держави, який наділений сукупністю владних повноважень, що дозволяють їй виконувати завдання, пов'язані із захистом і забезпеченням реалізації законних прав, свобод та інтересів громадян України.

Обґрунтовано, що важливе місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів обумовлюється декількома факторами: по-перше, воно дозволяє надати швидку професійну допомогу особам, які є найменш соціально захищеними, та реально її потребують; по-друге, підкреслює соціальну спрямованість діяльності держави взагалі, та Національної поліції України, зокрема; по-третє, застосовується виключно до конкретних категорій осіб.

Доведено, що під превентивними заходами поліції слід розуміти комплекс законодавчо визначених дій, які безпосередньо реалізуються

поліцейськими в процесі здійснення діяльності по запобіганню правопорушенням, а також в процесі виконання профілактичного контролю за дотриманням норм чинного законодавства, зокрема щодо: охорони законних прав та інтересів людини і громадянина, безпеки дорожнього руху, організації роботи дозвільної системи, запобігання насильства у сім'ї, тощо.

З'ясовано, що поліцейське піклування представляє собою специфічний превентивний захід, який застосовується працівниками поліції по відношенню до конкретного кола осіб, які в результаті настання певних особистих, економічних, соціальних обставин, тощо, потребують відповідної допомоги.

Констатовано, що в сучасних соціально-економічних та політичних умовах поліцейське піклування є надважливим поліцейським превентивним заходом, застосування якою має суттєве соціальне та політичне значення не тільки для держави, а й для всього українського суспільства.

Доведено, що права і свободи – це найвища цінність кожної людини. Саме ці категорії визначають те, як особа розпоряджається своїм життям, реалізовує себе як особистість та професіонал при здійсненні будь-якої діяльності. Проведений аналіз підтверджує тезу про те, що дотримання прав і свобод людини і громадянина є надважливим аспектом діяльності будь-якого органу державної влади, незалежно від його адміністративного-правового статусу та сфери, в якій він здійснює свою діяльність. В даному випадку робота поліції щодо застосування поліцейського піклування не є виключенням.

Узагальнено, що дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування гарантується чималою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили серед яких ключове місце належить нормам адміністративного права, які, зокрема, містяться в Законі України «Про національну поліцію». Саме за

допомогою адміністративно-правового регулювання вбачається можливим забезпечити ефективну, результативну та, головне, правомірну поведінку працівника поліції.

Встановлено, що під суб'єктами щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування необхідно розуміти фізичну особу, яка через певні життєві обставини опинилась у скрутній ситуації та потребує відповідної допомоги від працівників Національної поліції України. Для того, щоб особа стала суб'єктом, стосовно якого застосовується поліцейське піклування, вона повинна володіти рядом специфічних характеристик: вік, психічні та фізіологічні особливості, низький соціальний статус, тощо.

Відмічено, що застосування поліцейського піклування по відношенню до осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють реальну небезпеку оточуючим або собі – це особливо складний процес, який пов'язаний із специфічним моральним та психологічним станом суб'єкта піклування. Окрім того, застосування поліцейського піклування вимагає від працівників поліції постійної взаємодії з медичними працівниками.

Обґрунтовано необхідність під час реалізації поліцейського піклування здійснити з'ясування причин та обставин бездоглядного стану неповнолітньої особи з метою попередження чи припинення протиправних дій щодо цього неповнолітнього. Також під час провадження поліцейського піклування необхідним є вчинення поліцейськими всіх можливих дій, спрямованих на збереження фізичного та психологічного здоров'я неповнолітнього.

Відмічено, що стосовно процесуального оформлення застосування поліцейського піклування законодавчо визначається: по-перше, принципова необхідність складання протоколу; по-друге, обов'язкова до фіксації у протоколі інформація, по-третє, обов'язок підписання протоколу особою та поліцейським, або в разі достатності підстав вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними, такий обов'язок лежить

виключно на поліцейському; по-четверте, обов'язок надати копію складеного протоколу особі або іншій відповідальній особі, установі, або закладу, якій цю особу було передано.

Підкреслено, що застосування поліцейськими при здійсненні поліцейського піклування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису хоча і є певним доказовим елементом діяльності, що провадить поліцейський, проте не може вважатися належним процесуальним оформленням застосування поліцейського піклування.

Встановлено, що процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування – це діяльність поліцейського з складання процесуального документа у формі протоколу, який посвідчує сам факт застосування поліцейським поліцейського піклування до конкретної особи та закріплює всі необхідні юридично значущі обставини його застосування.

Протокол поліцейського піклування може бути визначено як письмовий процесуальний документ, що посвідчує дату і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу, підстави його застосування, опис вилученої зброї чи інших предметів, клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень, а також інші фактичні дані, що мають значення для забезпечення прав і свобод осіб, до яких застосовується поліцейське піклування.

З'ясовано, що поважність причин пропуску встановлених законодавством процесуальних строків, у тому числі й щодо оскарження дій та рішень поліцейського, має бути об'єктивною, реальною, такою, що перешкоджає особі звернутися зі скаргою своєчасно. Особливо важливим врахування поважності причин пропущення терміну є сфера оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Акцентовано увагу на тому, що питання реалізації права на оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування ускладнюється тим, що воно зазвичай реалізується до особи, яка внаслідок певних факторів опинилася в безпорадному та небезпечному стані і може внаслідок цього бути нездатною до адекватного сприйняття як існуючої дійсності, так і інформації, яка поступає до неї з її оточення. Разом із цим оскаржити дії і рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування можливо й самою цією особою після того, як вона отримає здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними, а також законними представниками цієї особи, адміністрацією психіатричного чи іншого спеціалізованого лікувального закладу тощо.

Констатовано, що розвиток навиків комунікації та взаємодії з населенням, які є особливо необхідними зокрема й під час застосування поліцейського піклування, проходить не лише під час навчання кандидатів на посаду поліцейських, але й під час безпосередньої роботи. Такі тренінги у формі ігор дозволяють моделювати різноманітні ситуації, які трапляються під час здійснення широкого кола поліцейських заходів, у тому числі й превентивних.

Окреслено шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування.

Відзначено, міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав і свобод психічно хворих осіб спрямовані на забезпечення їх недискримінації за будь-якими ознаками, поваги до їх честі та гідності, забезпечення дотримання всіх прав та свобод людини без будь-яких обмежень, обумовлених психічною хворобою людини, за виключенням тих обмежень, які пов'язані з необхідністю забезпечення безпеки цих осіб, а також інших осіб.

Наголошено, що важливість імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність

Національної поліції у сфері застосування поліцейського піклування обумовлена вибором України європейського шляху свого розвитку, що зумовлює необхідність забезпечення безпеки, а також дотримання прав і свобод людини усіх категорій населення, зокрема й тих, що внаслідок певних обставин (вік, стан здоров'я тощо) не можуть піклуватися про власну безпеку і захищати свої права та законні інтереси.

Ключові слова: Національна поліція України, поліцейський захід, превентивний захід, піклування, поліцейське піклування, права та свободи людини, суб'єкт, неповнолітні, процесуальне оформлення, протокол, оскарження, порядок, національне законодавство, зарубіжний досвід, адміністративно-правове регулювання, імплементація, міжнародні стандарти.

SUMMARY

Shubina N.M. Administrative and Legal Regulation of Police Care Performance. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.07 – Administrative Law; Finance Law; Information Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The dissertation research is devoted to the problem of improving the administrative and legal regulation of the use of police care. The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which is to clarify the nature and features of administrative and legal regulation of police care, as well as the development of proposals and recommendations for improving the relevant legislation.

It is emphasized that the National Police of Ukraine is a professional law enforcement body of the state, which is endowed with a set of powers that allow it to perform tasks related to the protection and enforcement of legal rights, freedoms and interests of citizens of Ukraine.

It is substantiated that the important place of police care in the system of police measures is determined by several factors: first, it allows to provide emergency professional assistance to persons who are the least socially protected and really need it; secondly, emphasizes the social orientation of the state in general and the National Police of Ukraine in particular; third, it applies only to specific categories of persons.

It is proved that preventive measures of the police should be understood as a set of legally defined actions that are directly implemented by police in the process of crime prevention, as well as in the process of preventive control over compliance with applicable law, including: protection of legal rights and interests of man and citizen. , road safety, organization of the permit system, prevention of domestic violence, etc.

It has been found that police care is a specific preventive measure applied by police officers to a specific group of people who, as a result of certain personal, economic, social circumstances, etc., need appropriate assistance.

It is stated that in modern socio-economic and political conditions, police care is a crucial police preventive measure, the application of which has significant social and political significance not only for the state but also for the whole Ukrainian society.

It is proved that rights and freedoms are the highest value of every person. It is these categories that determine how a person manages his life, realizes himself as a person and a professional in carrying out any activity. The analysis confirms the thesis that respect for human and civil rights and freedoms is a crucial aspect of any public authority, regardless of its administrative and legal status and the field in which it operates. In this case, the work of the police on the application of police care is no exception.

It is generalized that the observance of human and civil rights and freedoms during the application of police care is guaranteed by a large number of normative legal acts of different legal force, among which the key place belongs to the norms of administrative law, which are contained in the Law of Ukraine "On National Police". It is with the help of administrative and legal regulation that it is possible to ensure effective, efficient and, most importantly, lawful behavior of a police officer.

It has been established that the subjects in respect of whom police care may be applied should be understood as an individual who, due to certain life circumstances, finds himself in a difficult situation and needs appropriate assistance from the National Police of Ukraine. In order to become a subject of police care, a person must have a number of specific characteristics: age, mental and physiological characteristics, low social status, etc.

It is noted that the use of police care in relation to persons who have signs of severe mental disorder and pose a real danger to others or themselves is a particularly complex process, which is associated with the specific moral and

psychological state of the subject of care. In addition, the use of police care requires police officers to constantly interact with medical staff.

The necessity to find out the reasons and circumstances of the neglect of a minor in order to prevent or stop illegal actions against this minor has been substantiated during the implementation of police care. Also, during police care, it is necessary for police officers to take all possible actions aimed at preserving the physical and psychological health of a minor.

It is noted that with regard to the procedural registration of the use of police care, the law defines: first, the fundamental need to draw up a protocol; secondly, the information obligatory for recording in the protocol, thirdly, the obligation to sign the protocol by the person and the police officer, or in case of sufficient grounds to consider that the person cannot be aware of the actions and manage them, such duty lies exclusively on the police officer; fourth, the obligation to provide a copy of the report to the person or other responsible person, institution, or institution to which that person was transferred.

It is emphasized that the use by police officers in carrying out police care of technical devices and technical means that have the functions of photography and filming, video recording, means of photography and filming, video recording, although a certain evidence of police activities, but can not be considered appropriate procedural registration of application of police care.

It is established that the procedural registration of the use of police care is the activity of a police officer to draw up a procedural document in the form of a protocol, which certifies the fact of application of police care to a specific person and fixes all necessary legally significant circumstances of its application.

The police custody report may be defined as a written procedural document certifying the date and exact time (hours and minutes) of the police measure, the grounds for its use, a description of the seized weapon or other objects, petitions, statements or complaints of the person, if any, the presence or

absence of visible bodily injuries, as well as other factual data relevant to ensuring the rights and freedoms of persons subject to police care.

It was found that the seriousness of the reasons for omitting the procedural deadlines established by law, including the appeal of actions and decisions of the police officer, should be objective, realistic, such that prevents a person from filing a complaint in a timely manner. It is especially important to take into account the seriousness of the reasons for missing the deadline is the scope of appeals against the actions and decisions of the police officer during the application of police care.

Emphasis is placed on the fact that the issue of exercising the right to appeal the actions and decisions of a police officer in the application of police care is complicated by the fact that it is usually exercised against a person who due to certain factors is helpless and dangerous and may be unable to adequately perceive existing reality and information coming to it from its environment. At the same time, it is possible to appeal the actions and decisions of a police officer during the application of police care by this person himself after he gets the ability to understand and control their actions, as well as the legal representatives of this person, the administration of a psychiatric or other specialized medical institution.

It was stated that the development of communication and interaction skills with the population, which are especially necessary in the application of police care, takes place not only during the training of candidates for police positions, but also during direct work. Such trainings in the form of games allow to model various situations which occur during implementation of a wide range of police actions, including preventive.

The ways of introduction of positive foreign experience in the application of police care into the national legislation are outlined.

It is noted that international legal standards in the field of ensuring the rights and freedoms of mentally ill persons are aimed at ensuring their non-discrimination on any grounds, respect for their honor and dignity, ensuring

respect for all human rights and freedoms without any restrictions due to mental illness. , except for those restrictions that are related to the need to ensure the safety of these persons, as well as other persons.

It is emphasized that the importance of implementing international legal standards in the field of human rights and freedoms in the activities of the National Police in the field of police care is due to Ukraine's choice of European path of development, which necessitates security and human rights and freedoms of all categories. in particular, those who due to certain circumstances (age, state of health, etc.) cannot take care of their own safety and protect their rights and legitimate interests.

Key words: National Police of Ukraine, police action, preventive action, care, police care, human rights and freedoms, subject, underage persons, procedural implementation, protocol, appeal, procedure, national legislation, foreign experience, administrative and legal regulation, implementation, international standards.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шубіна Н.М. До проблеми дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. Т. 2. С. 131–137.
2. Шубіна Н.М. Імплементція міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. *Юридична наука*. 2019. № 4. С. 107–114.
3. Шубина Н.Н. К характеристике субъектов относительно может быть применена полицейская опека. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 168–174.
4. Шубіна Н.М. До проблеми визначення місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/2. Р. 219–225.
5. Шубіна Н.М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 100–106.
6. Шубіна Н.М. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 122–127.
7. Шубіна Н.М. Неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, як суб'єкти щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 берез. 2018 р.) Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63
8. Шубіна Н.М. Особливості застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну

небезпеку оточуючим або собі. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 лют. 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 51–54

9. Шубіна Н.М. Мета, завдання та функції поліцейського піклування. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 14–15 лют. 2020 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

10. Шубіна Н.М. Особливості здійснення поліцейського піклування [Текст] : метод. рек. / О. Ю. Дрозд, І. В. Шруб, Н. М. Шубіна. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 24 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЯК ПРЕВЕНТИВНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗАХОДУ	28
1.1. Місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів	28
1.2. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу.....	44
1.3. Дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування.....	59
Висновки до першого розділу.....	74
РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	79
2.1. Суб'єкти, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування.....	79
2.2. Особливості застосування поліцейського піклування до окремих категорій осіб.....	93
2.3. Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування.....	111
2.4. Порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.....	126
Висновки до другого розділу.....	141
РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	152
3.1. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування	152
3.2. Імплементация міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування	167
Висновки до третього розділу	182
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ.....	217

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. 2 липня 2015 року з упевненістю можна вважати початком нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Саме в цей день Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про Національну поліцію» (далі – Закон), яким не лише докорінно змінено адміністративно-правовий статус МВС України, але також переформатовано діяльність міліції згідно із найкращими європейськими зразками. Національна поліція України, яка прийшла на зміну мілітаризованій, репресивно-каральній та корумпованій міліції, поправу зайняла належне їй центральне місце в національній правоохоронній системі, збалансувавши два хоча й протилежні за змістом, однак єдині за своєю спрямованістю напрями правоохоронної діяльності: боротьба зі злочинністю та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. При цьому, усвідомлюючи необхідність системного переосмислення ролі поліції в житті суспільства, як необхідної умови успішної інтеграції України до Європейського співтовариства, до повноважень реформованої поліції було віднесено вирішення цілої низки завдань, які виходять далеко за рамки традиційного напрямку боротьби зі злочинністю. Зокрема, мова йде про здійснення нею превентивної діяльності, а також про соціальну роботу і надання сервісних послуг.

Про зміну основних векторів діяльності поліції із репресивно-каральних на соціально-орієнтовані у першу чергу свідчить аналіз змісту п'ятого розділу Закону, в якому заходи примусу, і за загальною кількістю, і за основними напрямками застосування, відчутно поступаються місцем превентивним поліцейським заходам. З позитивного боку слід відмітити також спробу законодавця урізноманітнити саме превентивні поліцейські заходи, зокрема, доповнити їх перелік новими, раніше не властивими для міліції напрямками діяльності. Одним із таких заходів є поліцейське

підкування, яке за оцінками і міжнародних експертів, і практичних працівників, визнано найбільш соціально орієнтованим превентивним поліцейським заходом.

Здійснення поліцейського підкування – це принципово новий напрям поліцейської діяльності, адміністративно-правове регулювання якого все ще перебуває на стадії активного розвитку. Однак, незважаючи на той факт, що з моменту набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» минуло вже більше п'яти років, на сьогодні залишається невирішеним ціла низка спірних питань, які пов'язані із визначенням кола осіб, щодо яких можливе застосування поліцейського підкування; обмеженням їх конституційних прав і свобод; чітким окресленням підстав та порядку застосування поліцейського підкування; процесуальним оформленням наслідків його застосування тощо. В результаті проведеного опитування вдалося виявити ще цілу низку законодавчих прогалин, неточностей та суперечливих положень, які, на думку самих працівників поліції, практично унеможливають ефективне застосування поліцейського підкування, а також суттєво знижують його профілактичний потенціал. Викладені обставини обумовлюють необхідність і практичну значимість проведення комплексного наукового дослідження, спрямованого на удосконалення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського підкування та підвищення ефективності поліцейської діяльності в зазначеній сфері.

Викладені вище свідчить про те, що обрана тема для дослідження є дійсно актуальною, а звернення до неї – абсолютно своєчасним. Крім того, розробка цієї теми становить як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, оскільки передбачає наукове обґрунтування сучасних шляхів розв'язання цілої низки суперечливих питань, які виникають у зв'язку зі застосуванням поліцейського підкування, а також найбільш перспективних напрямів удосконалення адміністративного законодавства в зазначеній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям дисертаційного дослідження спрямований на реалізацію основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 501, Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 779-р; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 1023-р. та інших програмних документів.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 р. № 454, Стратегічного плану розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2018–2024 роки, затвердженого рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27.02.2018 р., та Напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2016–2020 рр. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 22.12.2015 р. (протокол № 23).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу наукової літератури, норм чинного законодавства України, практики діяльності поліції та позитивного зарубіжного досвіду комплексно дослідити правову природу, сутність та особливості застосування поліцейського піклування, та на основі проведеного дослідження обґрунтувати пропозиції та рекомендації з удосконалення його адміністративно-правового регулювання.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- визначити місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів;
- сформулювати поняття та окреслити характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу;
- охарактеризувати проблему дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування;
- надати загальну характеристику суб'єктам, щодо яких передбачено застосування поліцейського піклування;
- розкрити особливості застосування поліцейського піклування до окремих категорій осіб;
- визначити проблеми, які виникають під час процесуального оформлення застосування поліцейського піклування та обґрунтувати шляхи їх розв'язання;
- розкрити особливості адміністративно-правового регулювання процедури оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування;
- обґрунтувати шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування;
- визначити найбільш перспективні напрями імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі застосування поліцейського піклування

Предмет дослідження – адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування.

Методи дослідження обирались з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, а також виходячи зі специфіки поставленої мети і визначених

задач. Методологія дослідження охоплює низку загальнонаукових і спеціальнонаукових методів, серед яких: *діалектичний метод*, застосування якого дозволило визначити місце поліцейського піклування в системі превентивних поліцейських заходів (підрозділ 1.1.), а також визначити шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання його застосування (розділ 3); *аналітичний метод* допоміг визначити проблеми, пов'язані із дотриманням прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування (підрозділ 1.3); *логіко-семантичний метод* використовувався під час побудови авторських дефініцій основних понять (підрозділ 1.2), а також під час обґрунтування необхідності внесення змін до чинного законодавства (розділ 2); *системно-структурний метод* допоміг охарактеризувати систему превентивних поліцейських заходів та визначити в ній місце поліцейського піклування (підрозділ 1.1.), а також проаналізувати систему суб'єктів, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування (підрозділ 2.1); *метод документального аналізу* дозволив з'ясувати недоліки, прогалини та суперечності в адміністративно-правовому регулюванні застосування поліцейського піклування до окремих категорій осіб (підрозділ 2.2), розкрити специфіку процесуального оформлення його застосування (підрозділ 2.3), а також охарактеризувати порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування (підрозділ 2.4); *порівняльно-правовий метод* використовувався для визначення найбільш перспективних шляхів впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування (підрозділ 3.1); за допомогою *формально-юридичного методу* було окреслено напрями імплементації в діяльність Національної поліції України міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод (підрозділ 3.2). В роботі також використовувались інші загальні та спеціальні методи наукового пізнання, що дозволило комплексно розкрити сутність та особливості

адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження склали наукові праці фахівців з поліцейського права, адміністративного права та процесу, теорії держави і права, теорії управління, цивільного права, юридичної психології та інших галузевих правових наук, зокрема: О.І. Безпалової, І.В. Балабана, О.А. Банчука, Ю.З. Біла-Тюріної, К.О. Боярчука, С.Г. Брателя, В.В. Буяшенка, Є.О. Гіліна, В.А. Глуховері, В.О. Глушкова, М.П. Гурковського, Ю.А. Дербакової, О.В. Джафарової, С.С. Єсімова, С.Ю. Жили, Є.В. Зозулі, Д.К. Катріча, С.М. Князева, В.О. Климкова, О.В. Когута, С.Ф. Константінова, С.А. Комісарова, Г.П. Кузнецової, Я.О. Лакійчук, М.В. Лошицького, І.О. Лугового, Д.С. Льолі, В.К. Матвійчука, Н.П. Матюхіної, О.М. Окопника, Н.Я. Отчака, П.І. Пархоменка, О.С. Передерія, В.М. Пивоварова, Я.С. Пономаренка, О.Ю. Прокопенка, О.С. Проневича, П.М. Рабіновича, О.В. Скрипнюка, Т.М. Слінька, В.М. Тертишника, І.І. Тимковича, В.І. Фелика, К.В. Шкарупи та ін. В роботі використано також праці науковців, які безпосередньо займались дослідженням різноманітних аспектів застосування поліцейського піклування, а саме: Г.В. Джагупова, Є. Зеленського, Ю.М. Кубрака, І.О. Святокума, К.О. Чишка та ін.

Емпіричну базу дослідження склали узагальнення судової практики; систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2016–2019 рр. щодо реалізації поліцейського піклування; офіційні звіти, інформаційні листи та аналітичні довідки МВС України, Національної поліції України та Генеральної прокуратури України; результати проведеного інтерв'ювання працівників поліції; власний практичний досвід роботи в органах поліції.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дана робота є одним з перших в адміністративно-правовій науці монографічним дослідженням, в якому комплексно, з використанням

сучасних методів наукового пізнання, здобутків вітчизняних правників, положень чинного законодавства та правозастосовчої практики розкрито теоретико-методологічні та організаційно-правові засади здійснення поліцейського піклування, визначено недоліки та прогалини адміністративно-правового регулювання діяльності поліції щодо його застосування і на основі узагальнення позитивного зарубіжного досвіду зроблено спробу науково обґрунтувати шляхи їх усунення.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано ряд узагальнень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною і мають важливе науково-теоретичне і практичне значення, а саме:

уперше:

- обґрунтовано авторську дефініцію поняття «поліцейське піклування», під яким пропонується розуміти превентивний поліцейський захід, який застосовується працівниками поліції на підставі та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», щодо чітко визначених в законі категорій осіб, які через особистісні, економічні, соціальні чи інші обставини потребують відповідної допомоги;

- окреслено межі втручання поліцейських в особисте життя особи, а також обмеження її прав та законних інтересів під час застосування поліцейського піклування; надано системну характеристику адміністративно-правовому регулюванню даного напрямку поліцейської діяльності, констатовано наявність у ньому системних недоліків, прогалин та суперечностей, а також визначено шляхи їх усунення;

- доведено обґрунтованість і практичну необхідність нормативно-правового закріплення єдиної форми протоколу про застосування поліцейського піклування, окреслено його типову структуру, визначено перелік відомостей, які мають бути в ньому відображені, а також розроблено зразок такого протоколу;

– визначено основні системні недоліки адміністративно-правового регулювання процесуального оформлення поліцейського піклування, визначено найбільш ефективні способи їх усунення, а також розроблено авторські редакції окремих положень ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» (в частині розширення змісту протоколу про застосування поліцейського піклування);

– досліджено особливості оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування, визначено недоліки, прогалини і суперечності адміністративно-правового регулювання підстав, порядку і строків такого оскарження, а також обґрунтовано шляхи їх усунення;

удосконалено:

– дефініцію поняття «превентивні поліцейські заходи», під якими пропонується розуміти систему законодавчо закріплених заходів, які реалізуються поліцейськими з метою виконання покладених на них завдань у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, здійснення адміністративного нагляду та профілактичного контролю за дотриманням норм чинного законодавства, а також в процесі надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

– науково-теоретичні уявлення про правову природу та ознаки поліцейського піклування, а також про його місце в системі поліцейських заходів загалом, та превентивних поліцейських заходів зокрема;

– наукову характеристику цільової спрямованості поліцейського піклування, зокрема доведено подвійний характер його мети яка, з одного боку, полягає у наданні необхідної допомоги особам, котрі її потребують, а з іншого, у захисті прав та законних інтересів громадян, забезпеченні панування режиму законності та правопорядку в державі;

- науково-теоретичне розуміння основних функцій поліцейського піклування, серед яких запропоновано розрізняти соціальну, психологічну, політичну, процесуальну та контрольно-наглядову функції;

- дефініцію поняття «суб'єкти, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування», а також систему специфічних характеристик, які лежать в основі обґрунтування доцільності застосування поліцейського піклування до різних категорій таких суб'єктів, основними з яких є вік, стан здоров'я, психічні та фізіологічні особливості, соціальний статус та інші;

- обґрунтування доцільності застосування поліцейського піклування до окремих категорій осіб, які визначені в ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію», а також розуміння специфічних ознак, які характеризують особливості застосування поліцейського піклування до кожної з цих категорій;

- дефініції таких понять, як «процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування» та «протокол поліцейського піклування», а також загальнотеоретичні уявлення про специфіку даного напрямку адміністративно-юрисдикційної діяльності поліцейських;

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів загалом, та превентивних поліцейських заходів зокрема; окреслення переваг, що характеризують його правову природу і суспільне призначення; визначення факторів, які негативно позначаються на ефективності його застосування;

- аналіз основних недоліків адміністративно-правового забезпечення застосування поліцейського піклування, а також визначення найбільш перспективних напрямів їх усунення, що органічно поєднують у собі необхідність першочергового задоволення практичних потреб працівників поліції, а також теоретичні напрацювання фахівців у галузі

поліцейського права, адміністративного процесу, юридичної психології, управління та інших галузевих наук;

– дослідження умов і обставин, які ускладнюють процес реалізації права особи на оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування, а також характеристика особливостей представництва інтересів особи під час такого оскарження;

– доведення важливості та практичної необхідності, а також окреслення основних напрямів імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції щодо здійснення поліцейського піклування з урахуванням офіційно задекларованого прагнення України приєднатись до Європейського Співтовариства;

– визначення взаємозв'язку між ефективністю поліцейського піклування та рівнем професійної підготовки працівників поліції, а також обґрунтування доцільності та практичної необхідності запровадження спеціальних психологічних тренінгів і практичних занять, спрямованих на удосконалення комунікативних навиків спілкування з окремими категоріями осіб, щодо яких можливе застосування поліцейського піклування;

– дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання застосування превентивних поліцейських заходів загалом, і поліцейського піклування зокрема, а також визначення найбільш перспективних напрямів його імплементації в практику діяльності органів і підрозділів Національної поліції України.

Практичне значення отриманих результатів визначається їх науково-теоретичною та практичною цінністю, а також використанням у:

– *науково-дослідній сфері* – для розвитку положень науки поліцейського права, адміністративного права та процесу, поглиблення науково-теоретичних поглядів на концептуальні проблеми адміністративно-правового регулювання застосування поліцейських

заходів, а також як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших наукових розробок питань, пов'язаних із застосуванням поліцейського піклування (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 16 липня 2020 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до чинного законодавства, у яких розглядаються окремі аспекти застосування поліцейських заходів; під час розробки навчально-методичних матеріалів, які використовуються для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції; в процесі викладання таких навчальних дисциплін, як «Адміністративна діяльність», «Алгоритм дій патрульних поліцейських у різних ситуаціях службової діяльності», «Організація охорони публічної безпеки та порядку», «Правові підстави затримання», «Сучасні аспекти адміністративної діяльності», «Адміністративна реформа в Україні», «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права і процесу», «Публічне адміністрування» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 24 червня 2020 р.);

– *правотворчій діяльності* – під час розробки нових, а також при підготовці змін і доповнень до чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів в частині удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України в цілому, та щодо застосування поліцейського піклування зокрема;

– *правозастосовній сфері* – під час удосконалення відомчого нормативно-правового регулювання застосування поліцейського піклування, підвищення якості та ефективності діяльності поліції в аналізованій сфері, а також в системі службової підготовки поліцейських.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації висновки й положення, що становлять її новизну, розроблені автором особисто. Під час обґрунтування окремих положень дослідження використано фундаментальні та прикладні праці вчених з відповідним посиланням. В

опублікованих у співавторстві методичних рекомендаціях особистий внесок дисертанта становить не менше 40,0 % матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розробки проблеми у цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені на таких міжнародних конференціях: «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 9–10 березня 2018 р.); «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, Україна, 8–9 лютого 2019 р.); «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 14–15 лютого 2020 р.)

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 10 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях, визначених МОН України як фахові з юридичних наук, дві – в іноземному юридичному виданні (Киргизька Республіка, Словацька Республіка), три тези доповідей, які оприлюднено на науково-практичних конференціях та методичні рекомендації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЯК ПРЕВЕНТИВНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗАХОДУ

1.1. Місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів

Події, які відбулись в Україні на початку 2014 року показали повну неспроможність тогочасної міліції повної мірою забезпечити захист законних прав, свобод та інтересів громадян нашої держави. Саме тому у середині 2015 року в країні було створено кардинально новий правоохоронний орган – Національну поліцію України, який був покликаний не просто переформатувати діяльності правоохоронних органів, а й повністю змінити ставлення до них громадян. Національна поліція України створювалася як інструмент реалізації суспільних перетворень, які відбуваються в житті держави [185, с. 86]. Зasadничими основами для реформи правоохоронних органів стала Концепція реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року, яка передбачала перетворення МВС у «цивільний орган європейського зразка» та створення в правоохоронній системі окремого органу - Національної поліції України (далі – НП України). В подальшому була затверджена Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України та Концепція першочергових заходів реформування системи МВС [79, с. 200].

Сьогодні діяльність Нацполіції регулюється Законом України «Про Національну поліцію», відповідно до якого вона є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [138]. В свою чергу завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і

порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [138].

Розмірковуючи про мету діяльності Національної поліції України слід відмітити не одностайність науковців з приводу цього питання. Так, Є.П. Шило доводить, що у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України не йдеться про стратегічну мету діяльності цього органу і тактику її реалізації. Президент вказав лише орієнтир для внутрішньої організаційної побудови НП України, що опосередковано вказує на мету її діяльності без надання конкретики. Науковець у своїх міркуваннях дійшов до висновку, що метою діяльності Національної поліції України є досягнення стабільно високого рівня правопорядку й безпеки суспільства, довіри і впевненості громадян у поліції. Водночас такий рівень має визначатися на основі незалежних соціологічних опитувань, статистичних даних та аналітичних матеріалів [185, с. 86]. Не можна не вказати наукову думку Д.К. Катрич, який переконливо доводить, що мета діяльності НП України, полягає у служінні суспільству шляхом забезпечення охорони і захисту прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічного порядку та безпеки. Пов'язаний з цим обов'язок суворо обмежуватися власними визначеними повноваженням, від будь-яких свавільних дій слід утримуватися. При виконанні цієї мети буде досягнута другорядна мета – повернення довіри населення до поліції [62; 90, с. 189; 16, с. 54].

В.В. Майоров на основі позиції законодавця зробить припущення, що основна мета діяльності поліції, згідно із законом є служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, з іншого – реалізація державної політики у визначених сферах [90, с. 188-189]. Окрім

того, слід вказати, що розмірковуючи про мету діяльності Нацполіції, В.В. Майоров розкриває її з точки зору структури даного правоохоронного органу. Автор вказує, що вона є складовим елементом системи як органів центральної виконавчої влади, так і системи правоохоронних органів - мета діяльності поліції має бути пов'язана та впливати з її місця в системі центральних органів виконавчої влади, з її призначення, як особливого правоохоронного органу. Так, мета діяльності Національної поліції, як складника системи центральних органів виконавчої влади, полягає у повному та всебічному задоволенні суспільно значущих потреб у визначеній сфері суспільного життя – забезпеченні безпеки та порядку в середині держави. З іншого боку, підкреслює автор, Національна поліція є складником правоохоронної системи України та належить до системи органів МВС України [90, с. 188].

Тож, виходячи із наведених вище наукових позицій слід підсумувати, що Національна поліція України – це професійний правоохоронний орган держави, який наділений сукупністю владних повноважень, що дозволяють їй виконувати завдання, пов'язані із захистом і забезпеченням реалізації законних прав, свобод та інтересів громадян України. Ключовою метою діяльності Нацполіції є створення всіх необхідних умов для забезпечення панування правопорядку та законності в середині держави. Окрім того, необхідно відмітити, що переважну більшість завдань Національної поліції України законодавець відносить до категорії «поліцейські послуги», відносно тлумачення якого існує чимала кількість наукових підходів. В цьому контексті варто погодитись із точкою зору Д.М. Ластовича який наголошує, що запровадження терміну «поліцейські послуги» та введення його у правовий обіг потрібні для того, щоб: 1) зробити поліцію захисником прав і свобод людини, а також прав і законних інтересів суспільства, як це, власне кажучи, і повинно бути в сучасній демократичній державі; 2) повернути довіру населення, перш за все шляхом наближення правоохоронців до громадян через максимальне

залучення поліцейських до роботи на вулицях, а не в кабінетах; 3) підвищити якість та ефективність взаємодії правоохоронців з усіма інститутами громадськості, а також з іншими органами влади та місцевого самоврядування; 4) забезпечити високий рівень мобільності та оснащеності поліцейських; 5) оптимізувати організаційно-функціональну та штатну структури поліцейських сил, а також витрати на їх утримання [84, с.142]. Ю. З. Біла-Тюрина справедливо зазначає, що будь-яка діяльність Національної поліції є поліцейською послугою, але яка не охоплює адміністративні і інформаційні послуги, що надаються поліцією, та констатує, що поліцейська послуга за Законом – це послуга «з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [15, с. 53].

Таким чином, безспірним є той факт, що на сьогоднішній день Національна поліція України здійснює саме публічно-сервісну діяльність, яка спрямована на те, щоб перш за все налагодити партнерські відносини між державою та вказаним правоохоронним органом, а це в свою чергу: по-перше, підвищує загальний рівень довіри населення до вказаного правоохоронного органу, що апріорі, є важливим стримуючим фактором для громадян порушувати норми чинного законодавства; по-друге, дозволяє поліції більш оперативно виявляти правопорушення та попереджувати їх виникнення у майбутньому.

Не можна не відмітити той факт, що поліція, задля виконання покладених на неї завдань, вживає необхідних заходів. Останні в свою чергу можуть вживатись виключно у встановленому законом порядку, а також з дотриманням принципів доцільності, ефективності та результативності. Слово «заходи» в академічному тлумачному словнику української мови розуміється як сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [162, с. 380]. Тлумачний словник С.І. Ожегова надає наступне визначення поняттю «захід» - сукупність дій, об'єднаних одним суспільно значущим завданням [106]. Термін «заходи», досить

часто підмінюється словом «засади», яке вживається в українській мові у таких значеннях: 1. Основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь. Адміністративно-правові заходи іноді замінюють терміном «засоби». Єдиного підходу до визначення понять «адміністративно-правові засоби» в літературі не існує. Згідно із словником [167, с. 326], засіб – це спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі. Як бачимо, в загальному вигляді під засобом можна розуміти те, що своїм застосуванням сприяє досягненню певної мети [172, с. 187-188].

На сьогодні, справедливо вказує В.О. Іванов, категорія «поліцейські заходи» є новою для українського законодавства, тож з'ясування її змісту викликало жвавий інтерес як серед науковців, так і правозастосовців: безпосередньо поліцейських, юристів практиків, а також представників громадськості. Необхідність закріплення переліку та підстав реалізації поліцейських заходів саме на законодавчому рівні було обумовлено необхідністю уникнення зловживання з боку конкретних інститутів державної влади, побудованих переважно на політичному підґрунті. Натомість зміна закону передбачає найбільш тривалу та складну процедуру порівняно з нормативними актами інших рівнів нормативно-правового регулювання [57]. Метою поліцейського заходу, вказує О.І. Безпалова, є оперативне вирішення питань, ситуації на місці шляхом використання чітко визначених законом засобів, спрямоване на негайне настання фактичного результату щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3, с. 35]. В.О. Іванцов та К.О. Чишко у своєму дослідженні змісту поліцейських заходів крізь призму адміністративного примусу як доктринальної категорії адміністративного права та методу адміністративної діяльності органів виконавчої влади дала можливість зробити висновок, що

поліцейські заходи, застосування яких урегульовано адміністративно-правовими нормами, є втіленням адміністративного примусу в правоохоронній діяльності поліції [57].

Необхідно вказати наукову позицію О.В. Таля, який вказує, що коли йдеться про застосування поліцейських заходів треба вести мову про систему прийомів і способів здійснення адміністративно-правового впливу держави в сфері охорони важливих для суспільства відносин благ та інтересів, забезпечення правомірної поведінки, доречним може бути використання поняття «адміністративно-правові заходи» [172, с. 187]. Адміністративно-правові заходи, будучи соціально-спрямованою діяльністю держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та органів місцевого самоврядування (їх посадових осіб), спрямовані, в першу чергу, на запобігання адміністративних правопорушень, виявлення причин та умов вчинення адміністративних проступків, ліквідацію факторів, які сприяли формуванню антигромадської установки особи, ліквідацію адміністративної деліктності як соціального явища, і забезпечення прав і свобод громадян. Адміністративно-правові заходи є сукупністю владних, правообмежувальних за змістом психологічних або фізичних дій, які застосовують посадові особи державних органів на основі адміністративно-правових норм українського законодавства. Ці дії вчиняються незалежно від волі і бажання суб'єктів адміністративних правовідносин і передбачають спонукання відповідних осіб виконувати встановлені правила та адміністративні процедури [172, с.187-188].

Обов'язково варто навести законодавче визначення поняття «поліцейський захід». Так, відповідно до статті 29 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський захід - це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Він

застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним, окрім того, його слід вважати законним, якщо він визначений законом [138]. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України. Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам. Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди. Поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції [138]. Не можна не відмітити, що більшістю науковцями приймається поняття, що надане законодавцем при цьому виділяються певні ознаки поліцейського заходу, до яких О.І. Беспалова цілком слушно відносить наступне: 1) застосовується лише поліцейським; 2) їх реалізація можлива виключно у межах та на підставі правових норм, що визначені Законом № 580-VIII або іншими нормативно-правовими актами; 3) здійснюються у формі певних інтелектуально-вольових (вербальних) дій та фізичних (невербальних) дій; їх застосування не потребує видання адміністративного акта, що, однак, не виключає можливості їх реалізації на підставі та на виконання такого акта; 4) спрямований на настання фактичного результату, а не на настання правових наслідків; 5) повинен мати обов'язкове процесуальне оформлення, а у випадку вчинення поліцейського заходу з порушенням правових норм, Законом № 580-VIII (або Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України, вони можуть бути оскаржені у судовому або позасудовому

порядку шляхом звернення громадян до відповідних інституцій; 6) можуть мати примусовий або превентивний характер [3, с. 35].

Досліджуючи сутність поліцейських заходів необхідно звернути на різноманітність наукових підходів стосовно їх класифікації. Так, деякі автори висувають позицію за якою при розподілі поліцейських заходів на превентивні заходи та заходи примусу та за умови, що превентивні заходи застосовуються переважно з метою попередження та недопущення вчинення громадянами правопорушень, а поліцейські заходи другої групи (примусові) застосовуються з метою припинення правопорушень, подолання спротиву правопорушника, його затримання, захисту від нападу тощо приводить до того, що всі поліцейські превентивні заходи не містять у собі примусу, а це не відповідає сутності окремих заходів [65, с. 250]. Поліцейські заходи на думку В. О. Іванцов та К. О. Чишко найбільш доцільно поділити на адміністративно-попереджувальні поліцейські заходи, тобто такі, що застосовуються з метою попередження, запобігання правопорушенням та у разі виникнення надзвичайних обставин та адміністративно-припиняючі поліцейські заходи – застосовуються з метою припинення (переривання об'єктивної сторони) правопорушень. А серед адміністративно-припиняючих поліцейських заходів виділити дві підгрупи: 1) заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (доставлення порушника, адміністративне затримання, вилучення речей і документів, тимчасове вилучення посвідчення водія, тимчасове затримання транспортних засобів, відсторонення осіб від керування транспортними засобами); 2) поліцейські заходи спеціального призначення (фізичний вплив (сила), застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї) [57].

Наведені вище думки правників підкреслюють факт багатоаспектності поліцейських заходів. Підтримуючи наукові позиції переважної більшості науковців, вважаємо, найбільш доцільно всю сукупність поліцейських заходів поділити на дві великі групи: заходи

адміністративного примусу та превентивні заходи. Так, стосовно першої групи заходів відзначимо, що стаття 42 Закону України передбачає, що поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї [138]. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу - це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [138]. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Таке розпливчате формулювання порядку застосування поліцейських заходів примусу в законодавстві з одного боку зрозуміле, оскільки не можливо передбачити в законодавчому акті всі можливі ситуації, а з іншого – потребує деталізації на рівні підзаконних нормативно-правових актів та якісного відпрацювання навиків застосування заходів примусу під час підготовки поліцейських [64, с. 18]. Мета примусу вважається досягнутою якщо: а) перервано, припинено протиправне діяння, яке має ознаки адміністративного чи кримінального правопорушення; б) створено умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності; в) усунуто шкідливі наслідки правопорушення; г) унеможливлено вчинення нових правопорушень; д) відновлено попередній правовий стан суспільних відносин [3, с. 65].

Разом із тим необхідно відзначити, що в рамках представленої у дисертаційному дослідженні проблематики ми не будемо зосереджувати свою увагу на примусових заходах, а тому увагу приділимо превентивним заходам. Законодавець, у статті 31 Закону України «Про Національну поліцію» наводить досить змістовний перелік превентивних заходів поліції, до яких, зокрема відносить:

1) перевірка документів особи. Взагалі, перевірка документів – це дослідження уповноваженими службовими особами Національної поліції України паспортних та інших документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства в разі підозри у вчиненні правопорушення або є потерпілими або свідками скоєного правопорушення або встановлення їх дійсності та приналежності відповідній особі [103, с. 173]. Відповідно до Закону № 580-VIII поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у випадках передбачених цим Законом, а саме, якщо особа: 1) володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи; 2) вчинила або має намір вчинити правопорушення та існує достатньо підстав так вважати; 3) перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю; тощо [138]. У разі прийняття рішення про перевірку документів поліцейські повинні знати на що звертати увагу при перевірці, як проводити співбесіду, як діяти в конфліктних ситуаціях, як забезпечити особисту безпеку. Без сумніву, в усіх випадках перевірки документів працівник поліції повинен враховувати і створювати сприятливі психологічні умови. Крім того, кожен працівник поліції повинен визначити для себе певні правила, прийоми, якими він буде користуватися при перевірці документів [169, с 196].

2) опитування особи. Поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для

виконання поліцейських повноважень. Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення. Надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога [138]. Важливо підкреслити, що запрошення особи до поліцейського приміщення з метою опитування не кореспондується з обов'язком особи пристати на таке запрошення. Отже, особа може перебувати у приміщенні органу поліції виключно добровільно, тобто вона не може вважатися такою, що доставлена як порушник (ст. 259 Кодексу України про адміністративні правопорушення, піддана адміністративному затриманню (ст.ст. 261–263 КУпАП), а тим більше – затриманою в розумінні КПК України [169, с. 267].

3) поверхнева перевірка і огляд. Це превентивний поліцейський захід, що полягає в здійсненні візуального огляду особи, проведенні по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальному огляді речі або транспортного засобу (ч. 1 ст. 34) [1, с. 44]. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб або оглядати їх, якщо є достатньо підстав uważати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу. Під час поверхової перевірки поліцейський має право вимагати відкрити багажник та/або двері салону [138].

4) зупинення транспортного засобу. Даний вид превентивного заходу є більш характерним для патрульної поліції. Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі: якщо водій порушив Правила дорожнього руху; якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність

транспортного засобу; якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення; якщо транспортний засіб перебуває в розшуку; якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути; якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод; якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху; якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху; порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв; тощо [138].

5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення. Поліцейський може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей [138].

6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю. В цьому випадку відмітимо, що поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, КПК України та КУпАП, а також іншими законами України. Основні засади на яких повинні ґрунтуватись матеріальні та процесуальні норми обмеження пересування особи або фактичного володіння річчю закріплені в статтях 29, 80 та інших, Конституції України, що визначають основоположні права людини [103, с. 190-191]. Частина 4 ст 37 Закону № 580-VIII передбачає, що поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. Обмеження фактичного володіння здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення. При цьому, відповідно до ч. 6 ст. 37 Закону № 580-VIII відповідне тимчасове обмеження пересування негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід [138].

7) проникнення до житла чи іншого володіння особи. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із: рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні [138]. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном. Розглядаючи вказаний превентивний захід необхідно відмітити, що стаття 30 Конституції України гарантує кожному недоторканність житла чи іншого володіння особи. Тобто, не допускається

проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [3, с. 56].

8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ. Цей захід передбачає, що поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб - підприємців) чи їх уповноважених представників приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поводження з ними та правил їх використання [138]. Специфіка цього превентивного заходу полягає не тільки в комплексності, але й в тому, що він виражає окрему частину превентивної діяльності органів Національної поліції загалом. Зокрема, в чинному законодавстві встановлено, що дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян [131].

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах,

монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою: а) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; б) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб. Перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб (п. 10 ч. 1 ст. 31 Закону № 580-VIII), не знайшов відповідного місця серед статей Закону України «Про національну поліцію», однак має бланкетний характер та регулюється нормами Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [121] та Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [59]. В сучасній юридичній літературі прийнято вважати, що адміністративний нагляд – це систематичне спостереження за точним і неухильним додержанням посадовими особами та громадянами правил і застосування норм, що охороняють життя, здоров'я, права та свободи громадян, регулюють громадський порядок і громадську безпеку з метою попередження, припинення порушень цих правил, виявлення порушників та притягнення їх до адміністративної чи кримінальної відповідальності, застосування до них заходів громадського впливу [2, с.124; 87].

Звісно, вказаний перелік превентивних заходів не є обмеженням, їх перелік постійно розширюється законодавцем по мірі того, як розвивається суспільство взагалі та вдосконалюється діяльність Національної поліції України, зокрема. Окремо слід підкреслити, що правова конструкція превентивних заходів передбачає можливість порушення прав і свобод людини у процесі їх застосування, кожен превентивний захід розтлумачено

у законі та визначено процесуальний спосіб їх застосування поліцейськими. Детальна регламентація процедури застосування превентивних заходів є однією з важливих гарантій законності у діяльності працівника поліції та дозволяє повноцінно виконувати функціональні обов'язки [112, с.37].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження необхідно констатувати, що Національна поліція України виконує низу надважливих завдань в правоохоронній сфері держави. Від її належного функціонування наряду залежить те, як спокійно будуть відчувати себе громадяни України при здійсненні своєї повсякденної діяльності, а це, апріорі, є запорукою політичної, економічної та соціальної стабільності в країні. Досягнення вказаного вбачається можливим через ефективну реалізацію поліцейських заходів, перелік яких є досить широким. Втім, відзначаючи велику кількість вказаних поліцейських заходів, а також їх різноплановість та важливість, не можна не відмітити, що одне із ключових місць серед них належить поліцейському піклуванню [191].

Важливе місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів обумовлюється декількома важливими факторами: по-перше, воно дозволяє надати швидку професійну допомогу особам, які є найменш соціально захищеними, та реально її потребують; по-друге, підкреслює соціальну спрямованість діяльності держави взагалі, та Національної поліції України, зокрема; по-третє, застосовується виключно до конкретних категорій осіб, перелік яких чітко визначено в Законі України «Про Національну поліцію». Тож, на сьогодні поліцейське піклування є вкрай важливим превентивним заходом, від якості та ефективності застосування якого може залежати життя окремих громадян. Втім, необхідно констатувати, що поліцейське піклування, нині є недооціненим поліцейським заходом, реалізація якого потребує комплексного вдосконалення [191].

1.2. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу

Реформаційні процеси, які відбулись у правоохоронній сфері нашої держави, призвели до суттєвих та цілком логічних змін у діяльності правоохоронних органів. Аналіз норм чинного законодавства України, зокрема Закону «Про Національну поліцію», свідчить про те, що на вказаний центральний орган виконавчої влади покладається низка повноважень, переважна більшість з яких спрямована на реалізацію превентивної та профілактичної функції Нацполіції, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень. Слово «превенція» є іншомовним – латинський словотвір. Превенція — латинський слово твір. Prae — попереду, уперед, перед, бути раніше [85, с. 528]. Verto — повертати, обертати, звертати, перевертати, спрямовувати, бути зверненим кудись [85, с. 702]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» превенція розглядається як запобігання злочинам, а «превентивний» означає той, який попереджає що-небудь, запобігає чомусь; профілактичний, упереджувальний; сутність поняття «превенція» виражена через запобігання, попередження [27, с. 919]. У Юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка вказується, що «превенція» також означає попередження, запобігання. Крім того, автором зазначається, що у чинному українському законодавстві цей термін не використовується. В теорії кримінального та кримінально-виконавчого права, у кримінології він вживається як синонім терміну «запобігання злочинності» [201, с. 58; 25, с. 700].

Змістом поняття «превенція», підкреслює В.Т. Бусел, є одна суттєва ознака — «перед», тобто будь-яка дія чи подія повинна передувати іншій, вона повинна випереджувати очікувані наслідки інших дій або подій. Сполучення з «перед» виражають часові відношення та уживаються для позначення: 1) випередження в чому-небудь; 2) для позначення того, що відбувається на передодні настання чого- небудь; 3) що відбувається на

передодні чи їх-небудь дій [27, с. 722]. Виходячи з тлумачних словників: «поперед» як прислівник означає, що щось було раніше від чогось, спершу. Сполучення з прийменником «поперед» виражають: 1) просторові відношення, які указують на особу чи предмет, перед якими рухається, відбувається або знаходиться хто-, що-небудь; 2) часові відношення, які указують на особу, раніше від якої хто-небудь виконав чи виконує дію; 3) обставинно-означальні відношення, які указують на першість кого-, чого-небудь у чомусь порівняно з кимсь, чимсь [27, с. 868]. С.О. Сафронов у своєму науковому дослідженні робить висновок, що слова «профілактика», «превенція», «попередження», «запобігання», «припинення» є синонімами та набуває тематичну і семантичну значимість лише в кореляційній залежності з контекстом [154]. Безспірно, із вказаним твердженням можливо погодитись, дійсно окреслені поняття є схожими за своєю суттю, однак лише у загальному розумінні, адже тлумачення поняття превенція, в залежності від сфери суспільних відносин, набуває своєї специфіки.

Тож, у найбільш загальному вигляді під превенцією слід розуміти діяльність, яка спрямована на попередження настання певних небажаних наслідків та/або вчинення якихось неправомірних дій. Поняття превенція активно досліджується в праві, що в свою чергу призвело до існування чималої кількості підходів до його тлумачення. Так, В. Д. Малков, О.Є. Кутафін та Д. Г. Нохрін вказують, що поняття превентивних заходів традиційно було об'єктом розгляду наук кримінального, адміністративного права та криміналістики. Зазначені науки розглядають систему превентивних (попереджувальних) заходів як історично сформовану систему подолання об'єктивних і суб'єктивних передумов негативних правових явищ (правопорушень, злочинів), зміст якої становить цілеспрямована діяльність всіх інститутів суспільства по усунення, зменшення та нейтралізації факторів, що детермінують існування і вчинення правопорушень, виникнення інших правових аномалій.

Превентивні (примусові) заходи є передбачені законом, застосовувані компетентними державними органами правові засоби, спрямовані на запобігання правопорушенням чи інших шкідливих наслідків, які викликаються збігом певних обставин [92; 105, с.56-57; 83, с.52].

О. М. Окопник синонімічно використовує терміни «превенції правопорушень» та «профілактика правопорушень», визначаючи останню, як соціально-управлінську діяльність, спрямовану на усунення, нейтралізацію криміногенних факторів, обмеження їх дії за допомогою спеціальних засобів. При цьому, автор також зазначає, що на усунення негативних факторів, які зумовлюють правопорушення, значною мірою впливають об'єктивні умови: рівень розвитку виробництва, рівень і стан свідомості у вигляді суспільної думки, звичок, традицій та рівня культури. Основне завдання діяльності щодо профілактики правопорушень полягає у вивченні та ліквідації аспектів які сприяють їх вчиненню [108, с. 261]. О.М. Джу́жа, визначаючи сутність поняття превентивні заходи вказує, що вони є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ і їх причинового комплексу з метою зміцнення тенденції та зниження рівня й масштабів злочинності і знешкодження її коріння. Отже, профілактика розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені протиправними діями [146]. Я. О. Лакі́йчук превентивними заходами визнає комплекс дій реєстраційного, інформаційно-аналітичного, контрольно-наглядового, дозвільно-облікового, обмежувального характеру, що мають на меті профілактику, попередження та запобігання вчиненню правопорушень у всіх без винятку галузях життєдіяльності суспільства [83, с.55].

Цікавою наукова позиція В.К. Матвійчука та І.О. Хар, які розглядали роль та механізм дії превентивних заходів у форматі діяльності органів державної влади. Вчені дійшли висновку, що превентивні заходи стимулюють участь громадян у діяльності адміністративних органів і забезпечують краще інформування громадян про таку діяльність. У такий

спосіб адміністративний орган влади стає більш доступним для громадян і, одночасно, також стає краще поінформованим про думку громадян щодо запланованих проектів. Мета полягає в тому, щоб запобігти виникненню спору стосовно акту, який має прийняти адміністративний орган влади по завершенню цих процедур. Іншими словами, превентивні заходи, насамперед, приймають взаємодії органів державної влади та їх представників, яка має двосторонній характер та користь [93, с.724].

Далі слід відмітити, що в науковій літературі поняття «превентивні заходи» вивчалось і в контексті діяльності Національної поліції України. Зокрема О. М. Бандурка, О. І. Беспалова, О. І. Джафарова та інші зазначають, що превентивні поліцейські заходи – це дія або комплекс дій, що обмежують певні права і свободи людини, використання яких не завжди пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб, застосовуються відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень із дотриманням встановлених законом вимог. Автори підкреслюють, що застосування превентивних заходів поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних та роз'яснювальних заходів і здійснюється на засадах законності, необхідності, пропорційності, ефективності та дотримання прав і свобод людини. Превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, і в цьому виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні. Тобто ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів публічної безпеки та порядку, на недопущення вчинення правопорушень. Сутність профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні, а по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні

умов, які виключають протиправну поведінку [3, с.37,38; 117, с. 106-107; 65, с. 250].

О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін. підкреслюють, що превентивні поліцейські заходи не містять у собі елементу покарання особи, до якої вони застосовуються, до того ж їх використання часто зовсім не пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб. Превентивні поліцейські заходи, не маючи карального характеру, не потребують встановлення вини порушника як обов'язкової умови застосування, а також інших обов'язкових ознак протиправного діяння. Застосовуючи превентивні поліцейські заходи, поліцейські створюють тим самим необхідні умови для неухильного додержання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвертають можливі посягання на інтереси суспільства і держави, які охороняються правом [3, с. 39]. О. С. Проневич доводить, що превентивні поліцейські заходи здійснюються задля профілактики різних правопорушень і мають на меті запобігти самій можливості доведення незаконного наміру на початкових стадіях, полягають у застосуванні поліцейськими комунікативних заходів щодо особи без залучення фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї [145, с. 642].

Таким чином, під превентивними заходами поліції слід розуміти комплекс законодавчо визначених дій, які безпосередньо реалізуються поліцейськими в процесі здійснення діяльності по запобіганню правопорушенням, а також в процесі виконання профілактичного контролю за дотриманням норм чинного законодавства, зокрема щодо: охорони законних прав та інтересів людини і громадянина, безпеки дорожнього руху, організації роботи дозвільної системи, запобігання насильства у сім'ї, тощо. Важливість реалізації превентивних заходів полягає у тому, що така діяльністю здійснюється на «випередження» ще до вчинення собою правопорушення. Як ми вже відзначали вище, поліція в

процесі здійснення своєї діяльності реалізує чималу кількість заходів, серед яких чільне місце займає поліцейське піклування.

Так, відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови «піклуватися» означає виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь; виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось; «піклувальник» – той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець. [26, с. 972]. За Академічним тлумачним словником української мови «піклування» – це дія за значенням піклуватися. Саме слово «піклування» має три значення: «виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь; дбати про кого-, що-небудь, робити послуги, допомагати, створювати необхідні умови і т. ін.; бути в стані тривоги, тривожитися, хвилюватися через кого-, що-небудь» [4]. Шотландський дослідник Девід Андерсон намагається виділити можливі варіанти визначення піклування, однак саме соціального, керуючись критеріями предмету і методу, а саме: 1) організація послуг для людей, які цього потребують (предмет: опіка; метод: підтримка, надання допомоги, легке опікування); 2) контроль за людьми, які спричиняють проблеми іншим (предмет: контроль; метод: сильне опікування, санкції); 3) критичний огляд суспільства (предмет: соціальна зміна; метод: соціальна критика, захист, соціальна та правова реформа, протест; революція). В кожному з запропонованих автором визначень так чи інакше присутня певна форма опіки взаємодією людина-суспільство [8, с. 21–28; 24, с. 272].

З позиції Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, В. А. Глухверя та ін. поліцейське піклування – це надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [104, с. 204]. Ю. Біла-Тюріна обґрунтовує належність поліцейського піклування до соціальних послуг, та зазначає, що для такого заходу характерними є такі специфічні ознаки: 1) ексклюзивність (надання виключно Національною

поліцією); 2) превентивність (надання з метою попередження порушення публічного порядку, публічної безпеки чи недопущення завдання шкоди особою самої собі); 3) короткостроковість процедури; 4) обмеженість кола суб'єктів-споживачів та підстав надання; 5) обов'язковість процесуального оформлення у вигляді протоколу; 6) відсутність юрисдикційного наслідку для суб'єкта споживача послуги [16, с. 11].

Ю. М. Кубрак та К. О. Чишко виходячи з аналізу норм Закону України «Про Національну поліцію України» доводять, що поліцейське піклування представляє собою тимчасовий превентивний захід за допомогою якого поліцейський, в межах закону, надає допомогу особам, які в силу особистих, економічних чи соціальних причин потребують такої допомоги [76, с. 80]. В свою чергу до ознак, що характеризують поліцейське піклування, на переконання авторів необхідно віднести те, що: це превентивний захід, тобто дія (сукупність дій) спрямованих на попередження порушення публічного порядку, публічної безпеки чи недопущення завдання шкоди особою самої собі; це тимчасовий захід, переважно короткостроковий; він реалізується виключно поліцейськими та застосовується до окремих чітко визначених категорій осіб і у випадках, що закріплені в національному законодавстві; має своє процесуальне оформлення у вигляді протоколу; не передбачає застосування до особи будь яких санкцій [76, с. 80; 183, с. 69].

Отже, поліцейське піклування представляє собою специфічний превентивний захід, який застосовується працівниками поліції по відношенню до конкретного кола осіб, які в результаті настання певних особистих, економічних, соціальних обставин, тощо, потребують відповідної допомоги. Для того, щоб більш змістовно описати сутність та особливості поліцейського піклування необхідно визначитись із його метою, завданнями та функціями.

У тлумачних словниках можна знайти такі визначення терміну «мета»: – те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; – заздалегідь

намічене завдання; – те чого хтось намагається досягнути, здобути, до чого прямує – об’єкт для влучання при стрільбі чи метання; – заздалегідь намічений пункт слідування; – основний замисел; – намір, бажання [26, с. 1460]. О. М. Рєзник слушно підкреслює, що наявність мети діяльності, її усвідомлення, а також здійснення у повному обсязі надає діяльності логічної спрямованості, цілісності, обумовлює вибір сил та засобів її виконання, забезпечує її ефективність та результативність, сприяє отриманню нової якості діяльності, сприяє можливості оцінювання її результатів тощо і нею є це конкретний кінцевий результат, на який спрямована певна діяльність, при цьому із формулювання мети зрозумілим має бути предмет та суспільне значення дослідження, а також, яким способом досягається результат [151, с. 208-209].

У філософському словнику Л.Ф. Ільїчова «мета» – це один з елементів поведінки та свідомої діяльності людини, яка характеризує передбачення в мисленні результату діяльності та шляхи його реалізації за допомогою певних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в деяку послідовність чи систему, як одна з форм детермінації людської діяльності. Аналіз діяльності як цілеспрямованої передбачає виявлення невідповідності між представленою життєвою ситуацією й метою; здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності. Автори словника також вказують, що найбільш значне в античній філософії вчення про мету розвинув Арістотель, який тлумачив мету як те, заради чого щось існує. Поширюючи уявлення про мету, характерної для людської діяльності, на природу, Арістотель трактував мету як кінцеву причину буття (*causa finalis*). Кант пов’язував мету зі сферою практичного розуму, вільної моральної діяльності людини; він розрізняв технічні цілі (відносяться до вміння), прагматичні цілі (відносяться до блага, складають зміст вчинків) і категоричний імператив (що відноситься до загальнообов’язковому принципу вчинків людини) [177, с.731; 176, с.762; 23].

Слід навести наукову думку Ю. Б. Корольова, який аналізуючи зміст поняття «мета» у розрізі діяльності організації, пише, що вона (тобто мета) – це кінцевий стан, якого організація прагне досягти в певний момент у майбутньому (ідеальне уявлення про майбутні рубежі організації) [74; 34]. Автор відзначає, що правильно сформульовані організаційні цілі мають відповідати наступним вимогам: конкретність та вимірюваність; орієнтація у часі; реалістичність, досяжність, не перевищення можливостей організації; несуперечливість, узгодженість, взаємопов'язаність; сформульованість письмово. Цілі, сформульовані з урахуванням зазначених вимог, виступають своєрідними нормативами, за допомогою яких менеджер може робити висновки про ефективність своєї майбутньої практичної діяльності. Будь-яка організація має багато різноманітних цілей, сукупність яких утворює складну структуру. Глобальна мета – характеризує погляд на причину існування організації з точки зору суспільства (уявлення про суспільне призначення організації). Місія організації – характеризує погляд на причину існування організації з точки зору самої організації. Місія деталізує статус організації, надає орієнтири для визначення її задач [74; 34].

Тож, у загальному розумінні мета – це конкретний бажаний результат, якого прагнуть досягти суб'єкти при здійсненні певного виду діяльності. Розмірковуючи про мету превентивної діяльності Національної поліції України слід навести точку зору Р. Пилипів, який провів порівняльний аналіз з нормами цивільного права та зазначає, що зі ст. 55 Цивільному Кодексі України випливає, що заходи піклування (у цивільно-правовому сенсі) встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки [179]. Отже, мету поліцейського піклування можна вважати подібною до цивільно-правового піклування – зрештою, це забезпечення інтересів певної категорії осіб:

неповнолітні особи віком до 16 років, особи, які залишилися без догляду та інших, що зазначаються у відповідній нормі закону. Але засоби досягнення такої мети відрізняються від цивільно-правових. Втім, їх не можна вважати й суто примусовими, адже дії поліцейських мають переважно характер допомоги тим особам, щодо яких вони спрямовані (припускаючи як варіант застосування певних заходів упередження в окремих випадках – ч. 3 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію»). Отже, такі заходи слід вважати проявом окремого методу адміністративної діяльності [115, с. 128]. І. О. Святокум зазначає, що цілями поліцейського піклування є, з одного боку, усунення обставин, що створюють такі ризики, а з іншого – надання їм допомоги (медичної, побутової, правової), направленої на захист та реалізацію їх прав та законних інтересів [155, с. 6].

Ми ж в свою чергу вважаємо, що в рамках представленої наукової проблематики складно однозначно визначити мету поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. Тож, ми переконані, що метою поліцейського піклування є: по-перше, надати психологічну допомогу особам, яка їй потребують; по-друге, захистити права та законні інтереси громадян, тим самим забезпечуючи панування режиму законності та правопорядку в державі. Відповідно до мети формуються завдання. Як слушно вказує В.І. Фелик, поняття «мета» та «завдання» співвідносяться як ціле та часткове та як загальне та конкретне. Зокрема, говорячи про мету певної діяльності, мають на увазі те прагнення, задля якого ця діяльність здійснюється, тобто те, що планується досягти – її передбачуваний результат. Що ж до завдань діяльності, то це проміжні результати, які досягаються в процесі виконання окремих дій. При цьому, всі завдання об'єднує одна мета, яка слугує для них орієнтиром [174, с.35]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під завданням розуміється наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа тощо; настанова, розпорядження виконати певне доручення; те, що хочуть здійснити [26, с. 288]. В.О. Климков доводить, що завдання – це мета,

досягнення якої є бажаним до відповідного моменту в межах періоду, на який розраховано управлінське рішення. Завдання, продовжує автор, вказує на безпосередню мету організації, що піддається кількісній характеристиці. Більш того, зауважує вчений, завдання являють собою сукупність вимог для прийняття рішень у конкретній ситуації [63, с.99].

Досліджуючи конкретний перелік завдань поліцейського піклування слід вказати, що сьогодні, більш визначеною у питанні регулювання та визначення у сфері поліцейського піклування зайняті підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України, які, відповідно до Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, на них покладено завдання: профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення з ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [58].

На наш погляд, слід погодитись із науковою думкою, яку висловлює А.Є. Фоменко. До основних завдань поліції при здійсненні досліджуваного заходу превентивної діяльності правник відносить наступні [44, с. 37-38]:

- забезпечення публічного порядку і безпеки; забезпечення безпеки осіб, захисту їх прав, свобод та законних інтересів; створення стану

захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій;

- запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню;

- взаємодію із суспільством: реалізація підходу «поліція та громада», що полягає у співпраці та взаємодії із населенням, громадськими організаціями, іншими підрозділами поліції, органами публічної влади, з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірливих відносин між поліцією та населенням;

- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин, або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [44, с. 37-38].

Дійсно, вказаний перелік завдань поліцейського піклування є досить великим, однак при цьому він потребує розширення такими положеннями:

- надання психологічної допомоги особам, які опинились у складній життєвій ситуації;
- налагодження комунікацій із об'єктом поліцейського піклування, а також третіми особами, наприклад, батьками неповнолітніх дітей;
- забезпечення якісного процесуального оформлення відповідних правовідносин.

Відомо, що завдання тісно пов'язані із функціями. Щодо термін «функція», то у буквальному перекладі із латинської означає виконання, звершення (від «function») [159, с. 630]. Поняття «функція» введено в науковий обіг Лейбніцем. Надалі в філософії інтерес до функції як однієї з фундаментальних категорій зростав у міру поширення в різних галузях науки функціональних методів дослідження. У найбільш розгорнутій

формі функціональний підхід до теорії пізнання був реалізований Кассирером, який вважав, що рух пізнання спрямований не на вивчення субстанції ізольованих об'єктів, а на вивчення взаємин між об'єктами, тобто на встановлення залежностей (функцій), що дозволяють здійснювати закономірний перехід в ряду об'єктів від одного до іншого. Вивчення функціональних (а також структурних, генетичних, тощо) відносин пов'язане з більш широким, ніж у класичній науці, трактуванням детермінізму. При такому підході досліджуються проблеми обґрунтованості, прийнятності та доказовості функціональних висловлювань і пояснень, широко використовуваних в біологічних, психологічних та суспільних науках, особливо в зв'язку з вивченням цілеспрямованих систем [177, с. 719; 143]. На сторінках мовних словників даний термін («функція») має такий зміст: діяльність, обов'язок, робота, призначення; призначення, роль чого-небудь; специфічна діяльність органу чи організму; явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; спеціальна дія чогось або когось [159; 14].

Досліджуючи питання поліцейського піклування можна зупинитись на діяльності Департаменту поліції превентивної діяльності, що діє на підставі Положенням про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України, затвердженим наказом НПУ від 27.11.2015 № 123. До основних функцій якого у досліджуваній сфері можна віднести здійснення у порядку та в спосіб, визначений законодавством, контроль за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, уживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі. Уживає заходів із запобігання та припинення насильства в сім'ї. А також, організацію індивідуальної превентивної роботи з

неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом, роботу з протидії втягненню дітей у злочинну діяльність, пияцтво, зайняття жебрацтвом та іншу протиправну діяльність [130].

Крім того, як основні напрямки превентивної діяльності поліцейське піклування покладається на дільничних офіцерів що діють відповідно до положень наказу МВС України від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції». У зв'язку із зазначеним, функціями дільничних офіцерів поліції у цій сфері є: виявлення причин та умов, що призводять до вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення; ужиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема до медичної та медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали від торгівлі людьми; ужиття заходів для запобігання вчиненню насильства в сім'ї та його припинення тощо [124].

Окрім того, в контексті обраної проблематики слід вказати наукову позицію В.І. Фелика, який вважає що функціями профілактичної діяльності Національної поліції можуть бути: 1. стратегічне та поточне планування профілактики правопорушень; 2. виявлення проблемних аспектів профілактичної діяльності та розробки заходів щодо їх усунення; 3. виявлення осіб, схильних до девіантної поведінки, зокрема шляхом тісної співпраці зі шкільними та іншими закладами освіти, органами опіки та піклування, громадськими формуваннями, підприємствами, установами, організаціями тощо; 4. проведення роз'яснювальної роботи з особами, схильними до девіантної поведінки, застосування інших методів профілактичного впливу; 5. збір, обробка, узагальнення та аналіз статистичних даних щодо вжитих профілактичних заходів та рівня їх результативності [175, с. 158].

Ми ж в свою чергу, узагальнюючи наукові погляди вчених переконані, що, ключовими функціями поліцейського піклування є:

- соціальна. Поліцейське піклування передбачає надання допомоги особам, які є найменш соціально захищеними;
- психологічна, адже при реалізації відповідного заходу особливого значення має психологічна підтримка збоку працівників поліції, їх вміння виходити із конфліктних ситуацій та пропонувати ефективні шляхи їх вирішення;
- політична функція. Поліцейське піклування підвищує довіру населення до правоохоронних органів зокрема, та держави взагалі;
- процесуальна функція. Здійснення поліцейського піклування обов'язково передбачає його процесуальне оформлення;
- контрольно-наглядова функція, адже піклування передбачає здійснення нагляду і контролю за дотриманням норм чинного законодавства окремими категоріями осіб [193].

Підбиваючи підсумки представленого підрозділу необхідно констатувати, що в сучасних соціально-економічних та політичних умовах поліцейське піклування є надважливим поліцейським превентивним заходом, застосування якою має суттєве соціальне та політичне значення не тільки для держави, а й для всього українського суспільства. Тож, проведений вище аналіз дає можливість виокремити наступні характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу: по-перше, носить соціально-правовий характер; по-друге, вимагає високого рівня професійної підготовки поліцейських, які безпосередньо здійснюють відповідну діяльність. Зокрема, вкрай важливо, щоб працівник поліції володів різними психологічними прийомами, які дозволяють зберегти та підтримати психоемоційне здоров'я особи; по-третє, має особливу мету, яка в свою чергу має подвійний характер; по-четверте, має специфічні правові наслідки для осіб, відносно яких застосовується даний

превентивний захід; по-п'яте, існує специфічний процесуальний порядок його оформлення [197].

1.3. Дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування

Реалізація поліцейського піклування є складної за своїм змістом діяльністю яка вимагає якісної професійної підготовки працівників поліції. Разом із тим, вказаний превентивний захід не виключає можливості певного впливу на суб'єкт піклування, а тому в край важливо створити необхідні умови для дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. В даному контексті відмітимо, що незважаючи на своє спрямування, передусім на надання допомоги особі, щодо якої воно здійснюється, поліцейське піклування тим не менш може бути пов'язане із певними обмеженнями прав людини (наприклад, обмеження свободи пересування). Тому перед застосуванням даного поліцейського заходу необхідно упевнитися в його необхідності, провівши оцінку ситуації, що склалася. Наприклад, не буде доцільним застосовувати поліцейське піклування до особи, яка, хоча і має ознаки алкогольного сп'яніння, має можливість самостійно пересуватися і не створює загрози собі чи оточуючим, або до підлітків у віці 14-15 років, які самостійно повертаються додому зі школи [155, с. 8]. Тож, при застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини представляють собою імперативний стандарт, адже отримуючи закріплення у правових нормах, що чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту [77, с. 191].

Термін «право» багатозначний: під ним розуміють нерідко різнопланові явища (право як система юридичних норм, суб'єктивне право, моральне право, в нашому випадку — права людини). В найбільш

абстрактному вигляді воно означає соціально-виправдану свободу поведінки людини, те, що «можна» робити людині, і те, що сприймається суспільством і ним же підтверджується [7, с.83]. У юридичній енциклопедії право визначається у двох значеннях: в об'єктивному й у суб'єктивному. «В об'єктивному сенсі - це система загальнообов'язкових, формально визначених норм, установлених і забезпечуваних силою держави та спрямованих на регулювання поведінки людей і їх колективів відповідно до прийнятих у цьому суспільстві засад соціально-економічного, політичного й духовного життя. У суб'єктивному сенсі право - це передбачена (або не заборонена) законом або іншим правовим актом можливість особи володіти майновим або немайновим благом, діяти в певній ситуації згідно зі способом, установленим правовою нормою, або утриматися від учинення відповідної дії» [200, с. 341-342].

О. Л. Малицьким «право» визначалось як порядок суспільних відносин, встановлюваних пануючим класом задля своїх класових інтересів, який захищається організованою силою цього класу. Право як порядок, або інакше, як правопорядок виявляється у певних правилах поведінки, захищається організованою силою пануючого класу: в правових нормах» [91, с. 27; 75, с. 13-14]. Права людини у будь-якій державі встановлені або на конституційному рівні, або на рівні застосування звичаєвого чи прецедентного права, при цьому ми можемо визначати рівень демократії відповідно до факту реалізації таких норм. Відомий вчений у галузі конституційного права Герман Шварц зазначав, що одним з основних обов'язків розробників основного закону є конституційне закріплення ефективного захисту задекларованих прав людини [39; 43, с. 162].

О.А.Лукашева вказує, що права людини – це визначені нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості, що виражають її волю і є невід'ємними і необхідними способами й умовами її життя, її взаємин із суспільством, державою, іншими індивідами. Продовжуючи

далі відомий вчений зазначає, що права людини є невідчужуваними. Ніхто не може позбавити людину її природних природжених прав – на життя, на особисту недоторканність, вільний вибір способів своєї життєдіяльності, свободу совісті, думок, переконань, автономію в сфері приватного життя й інших прав [119, с. 12]. М.І. Гаврилов відзначає, що в науковій літературі можна виділити два ключові підходи щодо тлумачення поняття «права» [31, с. 21]. Прихильники першого підходу виходять з того, що фундаментальні права людини на життя, безпеку, волю, власність, опір гнобленню та інші розуміються як природні, невід’ємні та священні норми людської поведінки, що існують незалежно від держави. Безумовно, у рамках цього підходу по-різному оцінюється кінцеве джерело прав людини. Як правило, його вбачають у самій природі людини, в основних потребах: підтримці життя, безпеки, у волі від насильства і соціально невинуватих обмежень, повазі людської гідності тощо. Основні права особистості мають недержавне і неюридичне походження. Держава не може відібрати в людини властиві їй від народження фундаментальні права, хоча вона може або поважати і гарантувати, або порушувати і придушувати їх. З розвитком суспільства обсяг прав і конкретний їх зміст змінюються і розширюються, але самі основні права залишаються незмінними, відбиваючи сталість основних якостей роду людського. Незалежно від конкретних етапів розвитку суспільства і законодавчих норм існують базові моральні принципи і права людини. Маючи для людства вищий ціннісний статус, вони виступають зовнішнім критерієм, універсальною мірою оцінки будь-якого суспільного ладу [31, с.21]. Прихильники другого підходу заперечують будь-яке недержавне походження прав людини, виходять з раціональної самооцінки права, його незалежності від економічних і соціальних передумов. Для них держава є єдиним джерелом і гарантом прав і свобод людини. У такому розумінні істотних розходжень право і закон не мають. Із загальної системи прав і свобод не виділяються права і свободи особи. І навіть у тому вигляді, як ці

права і свободи визначаються, вони не мають верховенства над правами держави. Тут панує думка, що залежно від державної необхідності і можливостей держави змінюються і самі права громадян [31, с. 21].

П. М. Рабінович здійснює узагальнення інтерпретації прав людини у сучасній науковій літературі, відповідно до якого: 1) права людини – це певним чином внормована її свобода; 2) права людини – це певні її потреби чи інтереси; 3) права людини – це її вимоги про надання певних благ, скеровані суспільству, державі, законодавству; 4) права людини – це певний вид (форма існування, спосіб вияву) моралі. Слід погодитись із твердженням автора, що «усі зазначені підходи (окрім першого) відображають досить суттєві, проте не онтологічні, не «субстанціональні» статуси досліджуваного феномена. І тільки категорія можливості (свободи) дозволяє найбільш адекватно відобразити саме онтологічну соціальну сутність прав людини [149, с.6; 45].

Таким чином, під правами людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування необхідно розуміти надані йому чинним законодавством можливості вчиняти певні дії, або ж вимагати вчинення їх від працівників поліції під час застосування до них відповідного превентивного заходу. Поняття «прав людини» у юридичній літературі досить часто пов'язують із категорією «свобода». Свобода найчастіше розуміється як усвідомлений вибір людиною варіанта певної поведінки залежить не лише від зовнішніх обставин, але й духовного світу людини, міри її внутрішньої установки на істину, добро і зло, красу та справедливість, тощо. Можна також зазначити, що свобода виражається й у здатності людини до змін певних ситуацій, у плануванні та прагненні досягати нових вершин. Поняття свободи тісно пов'язане з людською сутністю, історичним розвитком людства і становленням цивілізації. З самого початку історії людства його суб'єкти мали різну ступінь свободи [81, с.266–276].

Свобода, як духовна категорія, тісно пов'язана в відповідальністю, бо свобода – то і є відповідальність. Діалектика свободи, зміст якої розкривається у філософії права Гегеля, знаходить своє відображення у людині вільній, але вільній через усвідомлення своєї відповідальності. Концепція Гегеля може вважатись вершиною класичних філософських спроб розгляду особистої свободи індивіда в контексті ідеї свободи волі, невинного розвитку та розгортання свободи [33, с.137-145; 22, с.56]. В «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю. Шемшученка, свободою є природний стан народу або окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд; суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах [201, с. 441]. У сучасному філософському словнику за редакцією В.Є. Кемерова поняття «свобода» визначається наступним чином: «свобода – це здатність людини оволодівати умовами свого буття, долати залежності від природних і соціальних сил, зберігати можливості для самовизначення, вибору своїх дій та вчинків» [165, с.439]. У «Великому тлумачному словнику» свободу визначають як відсутність політичного і економічного гноблення, утиску та обмежень у суспільно – політичному житті певної верстви або всього суспільства [199, с.538].

Н. І. Бровко вважає, що свобода – це фундаментальна правова цінність, джерелом якої є природа людини як істоти, здатної здійснювати свій вибір та нести відповідальність за його наслідки, обрати свої цілі і засоби для їх досягнення [22, с. 57]. В.В. Шкода підкреслює, що свобода означає право людини робити все, чого вона захоче. Бути вільним означає не залежати від волі іншої особи, від примх і норову інших людей. Бути вільним означає змогу чинити власну долю, усвідомлювати, що власні дії, попри всю їх тяжкість, є реалізацією власних вольових зусиль [186, с.59].

Варто відмітити, що в юридичній літературі поняття «права» і «свободи» досить часто використовуються нерозривно одне від одного.

Так, на думку О. В. Скрипнюк, поняття «право» і «свобода» є даниною розвитку концепцій природного права («свободи людини») й позитивізму («права людини»), інсталюваними в гуманітарне право. У той же час у конституційному праві України й більшості європейських країн відповідні поняття вживаються як взаємодоповнюючі – «конституційні права і свободи людини» [157, с. 59]. Права і свободи людини з позиції вченого за своїм змістом становлять собою право на володіння, користування й розпорядження політичними, економічними, соціальними та культурними (духовними) цінностями [157, с. 59-60]. У М. В. Цвіка, О. В. Петришина та Л.В. Авраменка надається наступне визначення прав і свобод людини і громадянина: це правові можливості (надбання), необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються невід’ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів». Підкреслено, що «термін «право» застосовується тоді, коли йдеться про конкретні можливості поведінки (право на працю, на відпочинок, на освіту, на соціальний захист тощо). Коли ж треба підкреслити більший простір вибору варіанта поведінки саме на власний розсуд і під власну відповідальність, використовується термін «свобода» [178; 35, с. 31].

Права і свободи людини, доводять В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, О.Г.Данильян та інші, - це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичному середовищі, котрі об’єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей. Відмінність між правами людини і свободами людини є не абсолютною, а відносною. І поняття прав людини, і поняття її свобод відображають людські можливості. У цьому — принципова спільність цих понять. Та все ж права і свободи людини не є явищами цілком тотожними: вони розрізняються головним чином за шляхами, засобами їх здійснення та забезпечення. Права людини можуть бути здійснені, зазвичай, за наявності певних юридичних інструментів,

«механізмів» (наприклад, права на працю, на освіту, на соціальне забезпечення неможливо реалізувати, якщо державою не встановлено відповідну юридичну процедуру). А свободи людини у багатьох випадках можуть здійснюватись і без такого втручання держави: її місія щодо них полягає в охороні, дотриманні і захисті відповідних можливостей (наприклад, свободи слова, сповідання будь-якого віровчення, вибору місця проживання) [72].

П. М. Рабінович зазначає, що у різних актах (зокрема міжнародно-правових) та в національному законодавстві, в науковій, публіцистичній літературі доволі часто вживається вираз «права і свободи людини». Проте відмінність між правами і свободами як соціальними явищами, а також між відповідними поняттями (якщо не вважати їх тотожними) ще й донині однозначно не з'ясована навіть на загальнотеоретичному рівні. Тому терміни «права» і «свободи» практично використовуються як синоніми. І якщо зміст поняття прав людини розкривається тут через філософську категорію «можливостей», то така його інтерпретація обіймає мабуть також і поняття свобод людини [148, с. 11].

Тож, права і свободи – це найвища цінність кожної людини. Саме ці категорії визначають те, як особа розпоряджається своїм життям, реалізовує себе як особистість та професіонал при здійсненні будь-якої діяльності. Таким чином, проведений вище аналіз підтверджує тезу про те, дотримання прав і свобод людини і громадянина є надважливим аспектом діяльності будь-якого органу державної влади, незалежно від його адміністративного-правового статусу та сфери, в якій він здійснює свою діяльність. В даному випадку робота поліції щодо застосування поліцейського піклування не є виключенням. Необхідно наголосити, що принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина закріплено на різному рівні: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів, до спеціальних законів та підзаконних нормативних документів.

Втім перш ніж розглядати законодавче визначення прав і свобод громадян, необхідно відмітити і деякі організаційні аспекти. Так, з метою забезпечення належної уваги та дотримання прав людини, у складі Національної поліції було створено Управління забезпечення прав людини Національної поліції, серед основних завдань Управління є: вивчення та аналіз проблемних питань у діяльності органів і підрозділів поліції стосовно дотримання прав і свобод людини, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів з цих питань для Голови НПУ, забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції при забезпеченні заходів з підтримання публічної безпеки та порядку, під час виявлення та розкриття злочинів, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням та протидії злочинності, досудового розслідування кримінальних правопорушень [36]. Окрім того, керівництвом Міністерства юстиції та Національної поліції було підписано меморандум про співпрацю, який забезпечить дотримання прав людини стосовно затриманих правоохоронними органами громадян та гарантує кожному право на захист [36].

Переходячи до розгляду законодавчого забезпечення перш за все слід відмітити, що відповідно до Основного Закону, людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Конституція визначає, що визнання, дотримання і захист прав і свобод людини та громадянина - обов'язок держави. В Україні визнаються, гарантуються права і свободи людини та громадянина відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Відповідно до норм Конституцій, людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Конституція визначає, що визнання, дотримання і захист прав і свобод людини та громадянина - обов'язок держави. В Україні визнаються, гарантуються права і свободи людини та громадянина відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права [73; 110, с. 279-280].

Окремої уваги заслуговують положення міжнародних нормативно-правових актів, серед яких перш за все слід відмітити Загальну декларацію прав людини від 10 грудня 1948 року, відповідно до статті 2 якої кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядуваною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті [50]. Окрім того, необхідно вказати положення таких статей вказаного нормативно-правового акта: Стаття 3. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність. Стаття 9. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання. Стаття 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Стаття 13. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну, тощо [50].

Далі необхідно вказати Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під її юрисдикцією особам права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини [99]. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується: а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено,

ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні; b) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту; c) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються [99].

Обов'язково слід звернути увагу на Резолюцію 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи про «Декларацію про поліцію» за якою поліцейський виконує обов'язки, покладені на нього законом, захищаючи своїх співгромадян і суспільство від насильницьких, грабіжницьких і інших небезпечних дій, які визначено за законом; Поліцейський протистоїть порушенням закону. Якщо допущене порушення спричинить за собою негайну або непоправну і серйозну шкоду, він діє негайно за своїм розумінням; Виконуючи свої обов'язки, поліцейський виявляє необхідну рішучість для досягнення мети, якої потребує або яку дозволяє закон, але ніколи не перевищує межу розумного застосування сили. А також стандарти забезпечення прав і свобод громадян в діяльності поліції визначаються Міжнародним кодексом поведінки державних посадових осіб тощо [38, с. 178; 37].

Звісно, вказаними вище перелік міжнародних документів не обмежується, до них також можна віднести: Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р.; Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р.; Конвенцію ООН про заборону катувань та інших нелюдських, чи таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання від 21 грудня 1984 р.; Конвенцію про права дитини від 20 листопада 1989 р.; Декларацію про поліцію від 8

травня 1979 року; Європейському кодексі поліцейської етики від 19 вересня 2001 р. [44, с.20-21]. Слід відмітити Резолюцію 34/169 Генеральної Асамблеї ООН « Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979) за якою посадові особи з підтримання правопорядку постійно виконують покладені на них законом обов'язки, служачи громаді і захищаючи всіх осіб від протиправних актів відповідно з високою ступенем відповідальності, необхідної їх професією. Стаття 2. При виконанні своїх обов'язків посадові особи по підтриманню правопорядку поважають і захищають людську гідність і підтримують і захищають права людини по відношенню до всіх осіб [103, с. 203].

Звісно, Конституція України та міжнародні нормативно-правові акти визначають найбільш загальні та базові права і свободи людини і громадянина, в тому числі й ті, дотримання яких є обов'язковим під час застосування поліцейського піклування. Втім, необхідно відмітити, що більш змістовно правові засади захисту прав громадян прописані в Законі України «Про Національну поліцію». Прийняття вказаного закону, безумовно, необхідно вважати значним кроком у напрямку захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, адже він містив низку прогресивних моментів в частині забезпечення прав осіб при застосування щодо них поліцейських заходів.

Так, проблемі дотримання прав і свобод людини присвячено статтю 7 окресленого вище нормативно-правового акту, відповідно до якої під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо

мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання [138]. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У випадку приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими [138]. Не можна також не відмітити пункт 5 вказаної статті, відповідно до якої у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [138].

Стосовно змісту вказаного принципу у науково-практичному коментарі до Закону України «Про Національну поліцію» за редакцією В.В. Сокурєнка зазначення, що вказана засада передбачає: закріплення прав та свобод людини системою нормативно-правових актів; відповідність проголошених прав і свобод міжнародно-правовим стандартам; наявність універсального характеру прав і свобод, необхідних для цивілізованої життєдіяльності людини; створення засобів реалізації декларованих прав і свобод, що становлять поняття механізму; закріплення конституційного обов'язку держави щодо захисту прав та свобод людини; єдність прав та обов'язків суб'єктів, коли право одного є межею свободи

іншого, а обов'язок визнається основною гарантією реалізації суб'єктивного права; неможливість використання прав і свобод людини проти державного ладу та інтересів суспільства [51, с.30]. Автори посібника також слушно наводять положення Стратегії розвитку органів внутрішніх справ від 22.10.2014, зокрема у розділ II «Вимоги суспільства до поліції як ключової ланки МВС» якої зазначено, що: поліція повинна захищати права людини, особливо ті, які є необхідними для вільної політичної діяльності в демократичному суспільстві; поліція має впроваджувати процедури та нормативні акти, які унеможливають здійснення свавільних арештів і затримань, забезпечують захист затриманих осіб від катування та жорстокого поводження; у поліцейських підрозділах має бути запроваджено спеціальне навчання персоналу з метою забезпечення прав людини в діяльності органів внутрішніх справ; випадки застосування сили та фізичного примусу мають суворо регламентуватися детальними нормативними приписами, у переважній більшості санкціонуватися і ретельно розглядатися керівництвом поліції спільно з іншими органами, що контролюють діяльність поліції [51, с.31].

Як вже відзначалось, важливим аспектом дотримання прав та свобод людини і громадянами при здійсненні поліцейського піклування є слідування поліцейським всіх законодавчих приписів щодо порядку виконання ним своїх посадових обов'язків взагалі, та при здійсненні поліцейського піклування зокрема. Так, до основних обов'язків поліцейського законодавством віднесено: 1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; 2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; 3) поважати і не порушувати прав і свобод людини; 4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок

правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді [138]. Якісне виконання поліцейським своїх обов'язків, апріорі є гарантією дотримання прав, свобод та інтересів громадян.

В рамках представленої проблематики відзначимо, що почавши здійснення поліцейського піклування, поліцейський передусім зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити їй її права. При цьому, слід особливо наголосити на природі заходу поліцейського піклування, щоб у особи не склалося враження, що її затримують або притягають до юридичної відповідальності [155, с. 9]. До прав, які повинен роз'яснити особі поліцейський, Закон України «Про Національну поліцію» відносить: - право отримувати медичну допомогу; - право давати пояснення; - право оскаржувати дії поліцейського; - право негайно повідомити інших осіб про її місце перебування (ч. 2 ст. 41 Закону № 580-VIII [138]). При цьому повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними (абз. 2 ч. 2 ст. 41 Закону № 580-VIII [138]).

Важливе значення для забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина при застосуванні поліцейського піклування має прийом і розгляд пропозицій, заяв і скарг громадян, яке здійснюється відповідно до Закону України «Про звернення громадян» та Положенням про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України [136; 132]. Беззаперечним є той факт, що надаючи можливість громадянам подати

скаргу на роботу працівників поліції має важливе значення для реалізації їх конституційних прав і свобод, гарантування безпеки, попередження протиправної діяльності, шляхом встановлення факту та характеру порушення прав і свобод особи, яка подала скаргу, або осіб, щодо яких вона була подана, виявлення можливого порушення законності з боку поліцейських чи інших громадян [38, с. 182].

Завершуючи представлений підрозділ наукового дослідження слід підсумувати, що дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування гарантується чималою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили серед яких ключове місце належить нормам адміністративного права, які, зокрема, містяться в Законі України «Про національну поліцію». Саме за допомогою адміністративно-правового регулювання вбачається можливим забезпечити ефективну, результативну та, головне, правомірну поведінку працівника поліції.

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що незважаючи на наявність великої кількості норм, спрямованих на забезпечення прав та свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування, на сьогоднішній день у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які зокрема пов'язані: по-перше, недосконалістю процесуального оформлення поліцейського піклування, зокрема відсутня єдина форма відповідного протоколу, що досить часто ускладнює та затягує процес його оформлення; по-друге, як недолік слід вказати неякісне інформаційне забезпечення як самих працівників поліції, так і власне суб'єктів поліцейського піклування. Останні досить часто не просто не здогадуються про існування відповідного заходу, а й зовсім не знають своїх прав у цій сфері; по-третє, варто переглянути процедуру ознайомлення суб'єктів піклування з їх правами.

Висновки до першого розділу

Узагальнено, що Національна поліція України – це професійний правоохоронний орган держави, який наділений сукупністю владних повноважень, що дозволяють їй виконувати завдання, пов’язані із захистом і забезпеченням реалізації законних прав, свобод та інтересів громадян України. Ключовою метою діяльності Нацполіції є створення всіх необхідних умов для забезпечення панування правопорядку та законності в середині держави. Відмічено, що переважну більшість завдань Національної поліції України законодавець відносить до категорії «поліцейські послуги».

Підкреслено, що на сьогоднішній день Національна поліція України здійснює саме публічно-сервісну діяльність, яка спрямована на те, щоб перш за все налагодити партнерські відносини між державою та вказаним правоохоронним органом, а це в свою чергу: по-перше, підвищує загальний рівень довіри населення до вказаного правоохоронного органу, що апріорі, є важливим стримуючим фактором для громадян порушувати норми чинного законодавства; по-друге, дозволяє поліції більш оперативно виявляти правопорушення та попереджувати їх виникнення у майбутньому.

Констатовано, що Національна поліція України виконує низу надважливих завдань в правоохоронній сфері держави. Від її належного функціонування наряду залежить те, як спокійно будуть відчувати себе громадяни України при здійсненні своєї повсякденної діяльності, а це, апріорі, є запорукою політичної, економічної та соціальної стабільності в країні. Досягнення вказаного вбачається можливим через ефективну реалізацію поліцейських заходів, перелік яких є досить широким. Втім, відзначаючи велику кількість вказаних поліцейських заходів, а також їх різноплановість та важливість, не можна не відмітити, що одне із ключових місць серед них належить поліцейському піклуванню.

Обґрунтовано, що важливе місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів обумовлюється декількома важливими факторами: по-перше, воно дозволяє надати швидку професійну допомогу особам, які є найменш соціально захищеними, та реально її потребують; по-друге, підкреслює соціальну спрямованість діяльності держави взагалі, та Національної поліції України, зокрема; по-третє, застосовується виключно до конкретних категорій осіб, перелік яких чітко визначено в Законі України «Про Національну поліцію». Тож, на сьогодні поліцейське піклування є вкрай важливим превентивним заходом, від якості та ефективності застосування якого може залежати життя окремих громадян. Втім, необхідно констатувати, що поліцейське піклування, нині є недооціненим поліцейським заходом, реалізація якого потребує комплексного вдосконалення.

Доведено, що під превентивними заходами поліції слід розуміти комплекс законодавчо визначених дій, які безпосередньо реалізуються поліцейськими в процесі здійснення діяльності по запобіганню правопорушенням, а також в процесі виконання профілактичного контролю за дотриманням норм чинного законодавства, зокрема щодо: охорони законних прав та інтересів людини і громадянина, безпеки дорожнього руху, організації роботи дозвільної системи, запобігання насильства у сім'ї, тощо. Важливість реалізації превентивних заходів полягає у тому, що така діяльністю здійснюється на «випередження» ще до вчинення собою правопорушення.

З'ясовано, що поліцейське піклування представляє собою специфічний превентивний захід, який застосовується працівниками поліції по відношенню до конкретного кола осіб, які в результаті настання певних особистих, економічних, соціальних обставин, тощо, потребують відповідної допомоги. Відмічено, що мета поліцейського піклування має подвійний характер і полягає у тому, щоб: по-перше, надати психологічну допомогу особам, яка їй потребують; по-друге, захистити права та законні

інтереси громадян, тим самим забезпечуючи панування режиму законності та правопорядку в державі.

Аргументовано, що ключовими функціями поліцейського піклування є: соціальна. Поліцейське піклування передбачає надання допомоги особам, які є найменш соціально захищеними; психологічна, адже при реалізації відповідного заходу особливого значення має психологічна підтримка збоку працівників поліції, їх вміння виходити із конфліктних ситуацій та пропонувати ефективні шляхи їх вирішення; політична функція. Поліцейське піклування підвищує довіру населення до правоохоронних органів зокрема, та держави взагалі; процесуальна функція. Здійснення поліцейського піклування обов'язково передбачає його процесуальне оформлення; контрольно-наглядова функція піклування, яка передбачає здійснення нагляду і контролю за дотриманням норм чинного законодавства окремими категоріями осіб.

Констатовано, що в сучасних соціально-економічних та політичних умовах поліцейське піклування є надважливим поліцейським превентивним заходом, застосування якою має суттєве соціальне та політичне значення не тільки для держави, а й для всього українського суспільства.

Виокремлено наступні характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу: по-перше, носить соціально-правовий характер; по-друге, вимагає високого рівня професійної підготовки поліцейських, які безпосередньо здійснюють відповідну діяльність. Зокрема, вкрай важливо, щоб працівник поліції володів різними психологічними прийомами, які дозволяють зберегти та підтримати психоемоційне здоров'я особи; по-третє, має особливу мету, яка в свою чергу має подвійний характер; по-четверте, має специфічні правові наслідки для осіб, відносно яких застосовується даний превентивний захід; по-п'яте, існує специфічний процесуальний порядок його оформлення.

Під правами людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування запропоновано розуміти надані йому чинним законодавством можливості вчиняти певні дії, або ж вимагати вчинення їх від працівників поліції під час застосування до них відповідного превентивного заходу.

Доведено, що права і свободи – це найвища цінність кожної людини. Саме ці категорії визначають те, як особа розпоряджається своїм життям, реалізовує себе як особистість та професіонала при здійсненні будь-якої діяльності. Проведений аналіз підтверджує тезу про те, що дотримання прав і свобод людини і громадянина є надважливим аспектом діяльності будь-якого органу державної влади, незалежно від його адміністративного-правового статусу та сфери, в якій він здійснює свою діяльність. В даному випадку робота поліції щодо застосування поліцейського піклування не є виключенням. Наголошено, що принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина закріплено на різному рівні: від Конституції України та міжнародних нормативно-правових актів, до спеціальних законів та підзаконних нормативних документів.

Аргументовано, що Конституція України та міжнародні нормативно-правові акти визначають найбільш загальні та базові права і свободи людини і громадянина, в тому числі й ті, дотримання яких є обов'язковим під час застосування поліцейського піклування. Втім, необхідно відмітити, що більш змістовно правові засади захисту прав громадян прописані в Законі України «Про Національну поліцію». Прийняття вказаного закону, безумовно, необхідно вважати значним кроком у напрямку захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, адже він містив низку прогресивних моментів в частині забезпечення прав осіб при застосування щодо них поліцейських заходів.

Узагальнено, що дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування гарантується чималою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили серед яких

ключове місце належить нормам адміністративного права, які, зокрема, містяться в Законі України «Про національну поліцію». Саме за допомогою адміністративно-правового регулювання вбачається можливим забезпечити ефективну, результативну та, головне, правомірну поведінку працівника поліції.

Акцентовано увагу на тому, що незважаючи на наявність великої кількості норм, спрямованих на забезпечення прав та свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування, на сьогоднішній день у цій сфері залишається чимала кількість проблем, які зокрема пов'язані: по-перше, недосконалістю процесуального оформлення поліцейського піклування, зокрема відсутня єдина форма відповідного протоколу, що досить часто ускладнює та затягує процес його оформлення; по-друге, як недолік слід вказати неякісне інформаційне забезпечення як самих працівників поліції, так і власне суб'єктів поліцейського піклування. Останні досить часто не просто не здогадуються про існування відповідного заходу, а й зовсім не знають своїх прав у цій сфері; по-третє, варто переглянути процедуру ознайомлення суб'єктів піклування з їх правами.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

2.1. Суб'єкти, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування

Однією із найбільш важливих характеристик і водночас суттєвих ознак поліцейського піклування є суб'єкти, відносно яких такий превентивний поліцейський захід застосовується. Тлумачний словник С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової визначає поняття «суб'єкт» так: «1) людину як носія певних властивостей; 2) фізичну або юридичну особу як носія юридичних прав та властивостей» [107, с. 777]. У тлумачному словнику української мови слово «суб'єкт» пояснюється у семи різних значеннях, при цьому слід акцентувати увагу на книжному значенні, відповідно до якого суб'єкт – особа, група осіб, організація, яким належить активна роль у певному процесі, акті, а також юридичному – особа або організація як носій певних прав і обов'язків [163, с.814]. Авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови, на думку якого, поняття «суб'єкт» можна розкрити як: істоту, що здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особу (групу осіб), організацію тощо, яким належить активна роль у певному процесі, акті; особу чи організацію як носіїв певних прав та обов'язків; людину як носія певних фізичних і психічних якостей; людину як об'єкт дослідження; людину, особу тощо [26, с.1408-1409].

Суб'єкт як філософська категорія (від лат. *subiectum* — той, що лежить в основі) – означає людину, соціальну групу, які є носіями діяльнісної можливості та володіють волею незалежно від їх конкретних індивідуальних характеристик. Саме таке розуміння категорії «суб'єкт», вироблене на рівні філософії та суспільних наук, суттєво впливає на формування категорії «суб'єкт права». Разом з тим необхідно вказати і на

тісний взаємозв'язок даних категорій, який проявляється в їх субординації [95, с.12]. Ю.І. Прохоренко вказує, що у філософії суб'єктами виступають індивіди або соціальні групи, тобто «тілесні» суб'єкти. Що зумовлювало, в першу чергу, розробку гносеологічної проблематики, пов'язаної з цим поняттям. Саме гносеологія вирішувала проблему тотожності суб'єкта як активного начала в пізнавальному процесі і об'єкта в процесі досягнення загального і необхідного знання [147, с. 244].

В юридичній літературі поняття «суб'єкт» вживається у сполученні із категорією «право». Юридичними словниками «суб'єкт права» визначається як особа (фізична і юридична), держава, державне чи муніципальне утворення, які наділені законом здатністю мати безпосередньо, або через представника, суб'єктивні права і юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктністю) [202, с. 781; 20, с. 594]. Т. О. Мацелик, досліджуючи поняття «суб'єкт права» як наукову категорію, виходить з філософського розуміння суб'єкта як людини або соціальної групи, яким характерно: а) можливість здійснювати певну діяльність; б) індивідуалізована воля. Це поняття розглядається як таке, що за своїм змістом виходить за межі права, оскільки його витoki виходять за межі правової науки, і саме воно було поступово адаптоване до правової сфери [95, с. 12]. Поняття «суб'єкт права» як загальнотеоретична категорія, продовжує вчена, має такі властивості: по-перше, виступає у формі фундаментального теоретичного поняття правової дійсності. І в цьому сенсі відіграє методологічну роль відносно галузевих юридичних наук, оскільки утворює «несучі конструкції» галузевих суб'єктів права, задаючи їм певний рівень [95, с. 16]. Утворюючись із потреб та соціальних інтересів конкретних людей та їх об'єднань, право підіймається до рівня соціального феномена, що має ознаки загальносоціального явища, абстрагованого від конкретної особи, і врешті-решт знаходить своє логічне завершення та втілення в правовій діяльності суб'єкта [95, с. 17].

На думку С. С. Алексєєва, «суб'єкт права» – це особи, які володіють «правосуб'єктністю», тобто громадяни, організації, суспільні утворення, які можуть бути носіями прав і обов'язків, брати участь у правових відношеннях [5, с. 70]. Ключовими ознаками суб'єктів права, на переконання вказаного вище автор, є: можливість відокремити конкретного суб'єкта від інших суб'єктів (зовнішня відокремленість); виступ у відносинах з іншими суб'єктами – у вигляді окремої особи (персони); здатність до формування, виявлення, реалізації єдиної волі [6, с. 271; 153, с. 58-59].

Більшість вчених-правознавців, узагальнює Д.Ю. Дербакова, під суб'єктом права розуміють учасників правовідносин, які мають певні якості. Однією з найважливіших якостей є правосуб'єктність. За загальним правилом під правосуб'єктністю розуміється те, якими ознаками повинні відрізнятися суб'єкти права. Правосуб'єктність містить у собі такі якості, як правоздатність і дієздатність. Правоздатність — це передбачена законом здатність мати цивільні права й обов'язки. Дієздатність — це здатність своїми діями здобувати і здійснювати цивільні права, створювати для себе цивільні обов'язки і виконувати їх. Наділення цивільною дієздатністю є однією з основних соціальних і юридичних властивостей, які характеризують особистість у правовому суспільстві. Вона включає в себе наявність у суб'єкта волі та свідомості, достатніх для здійснення розумної, свідомої діяльності, а також здатність усвідомлювати значення і наслідки вчинених ними дій. Можливість нести відповідальність за вчинене правопорушення (деліктоздатність) належить до дієздатності, оскільки є здатністю до набуття обов'язків певного виду [41, с. 192].

Таким чином, під суб'єктами щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування необхідно розуміти фізичну особу, яка через певні життєві обставини опинилась у скрутній ситуації та потребує відповідної допомоги від працівників Національної поліції України. Для того, щоб особа стала суб'єктом, стосовно якого застосовується поліцейське

підклування, вона повинна володіти рядом специфічних характеристик: вік, психічні та фізіологічні особливості, низький соціальний статус, тощо. Перелік окреслених суб'єктів, вказано у статті 41 Закону України «Про Національну поліцію». Втім, справедливим буде вказати, що деякі правники не погоджуються із запропонованою законодавцем класифікацією суб'єктів, щодо яких можуть застосовуватись заходи підклування.

Так, С. Перникоза зазначає, що поліцейське підклування стосується: підлітків, що загубилися; людей з психічними відхиленнями що становлять загрозу для себе чи інших людей; людей в стані алкогольного сп'яніння [113]. С. Ю. Жила надає певні зауваження щодо кола осіб, до яких може бути застосоване поліцейське підклування. У первинній редакції закону до цієї категорії були також віднесені особи, які намагаються вчинити самогубство і яких при такій спробі стали поліцейські. На думку науковця, ці особи також мають бути включені до суб'єктів, до яких може бути застосоване поліцейське підклування [49, с. 135]. В публікації Ю. М. Кубрак та К. О. Чишко ставиться під сумнів доцільність деяких підстав застосування поліцейського підклування, зокрема це стосується запровадження поліцейського підклування щодо особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі: «З одного боку, держава таким чином піклується про всіх своїх громадян і надаючи їм послугу вартісного характеру, а з іншого боку це очевидний прояв неповаги до суспільства і його моральних настанов, чинник, який може призвести до вчинення правопорушення» [76, с. 79; 11, с. 333]. Однак автори вважають, що запровадження поліцейського підклування, тому числі щодо осіб, які внаслідок сп'яніння втратили здатність самостійно пересуватися чи створюють реальну небезпеку оточуючим, відповідає європейським стандартам і положенню ст. 3 Конституції України про те,

що людина, її життя і здоров'я, є найвищою соціальною цінністю [76, с. 79; 11, с.333].

Незважаючи на все різноманіття наукових поглядів, ми вважаємо, що саме перелік суб'єктів, який було визначено законодавцем, є найбільш повним. Так, в першу чергу приділимо увагу неповнолітнім особам віком до 16 років, яка залишилася без догляду. Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день не існує єдиного визначення того, хто такі неповнолітні особи. Так, в Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року [140] є термін – «дитина», тим більше особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Діти, зазначають М. І. Карпенко та Л. І. Бойко, це окрема, самостійна частина суспільства, якій притаманні особливі правила поведінки, своєрідні життєві стереотипи, що забезпечують її розвиток і становлення та перетворення в дорослу (основну) частину суспільства [61, с. 60]. О.Л. Караман, досліджуючи питання соціально-педагогічного портрета особистості неповнолітнього засудженого щодо категорії неповнолітній зазначає наступне, що це особи віком від 14 до 18 років (за дозволом педагогічної ради — до 22 років), які позбавлені волі за вчинення злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України [60, с. 224].

В контексті нашого дослідження відзначимо, що нас цікавить досить специфічна підкатегорія неповнолітніх осіб віком до 16 років, а саме тих, що залишились без догляду. В цьому контексті слід вказати думку Д.П. Євтеєвої, яка вказує, що утримання та догляд – це дві сторони турботи (піклування, дбання) про дитину. Утримання є матеріально-кількісним критерієм турботи, адже «утримувати» означає забезпечувати кого-небудь засобами до існування. Догляд, виходячи з вищезазначеної його характеристики, можна вважати якісною стороною турботи. Ці поняття є взаємопов'язаними, тому природно, що батьки, ухиляючись від утримання дитини, разом із тим не забезпечують їй належного догляду (не

надаючи необхідного харчування, одягу, позбавляючи можливості оплатити лікування, необхідний відпочинок) [47, с. 226-227]. В свою чергу слід погодитись із позицією І.І. Тимкович, який зазначає, що бездоглядність звичайно визначають як послаблення чи відсутність належного контролю з боку сім'ї або виховних закладів за поведінкою, зв'язками, проведенням вільного часу неповнолітніх. У результаті цього, продовжує свою думку автор, у родинях складається така ситуація, коли батьки не мають уявлення про те, де і як проводить свій вільний час їх дитина, яке коло її знайомств, а тому не можуть своєчасно запобігти негативному впливу на неї вуличного оточення. Вважаємо, що поняття бездоглядні діти є доволі широким поняття та включає у себе поняття безпритульні, тобто категорію і тих дітей, котрі весь свій вільний час не просто проводять на вулиці, а й живуть там самотійно, як правило, без дорослих, втративши усі сімейні зв'язки з батьками або особами, які їх заміняють [171, с. 86].

Розмірковуючи про перелік неповнолітніх осіб віком до 16 років, які залишилися без догляду, варто погодитись із точкою зору авторського колективу Науково-практичного коментаря розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» Т.П. Мінка, Р.В. Миронюка, В. А. Глуховері та ін., які зазначають, що до неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, потребує поліцейського піклування слід віднести [104, с. 145]:

- дітей-сиріт (дітей, в якої померли чи загинули батьки);
- дітей, позбавлених батьківського піклування (діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з: позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами

внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти);

- дітей - інвалідів (дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту);

- дітей - біженців (дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань);

- дітей, які потребують додаткового захисту (дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання);

- дітей, які потребують тимчасового захисту (діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження) [104, с. 145-146].

Таким чином, неповнолітні особи віком до 16 років, які залишилися без догляду представляють собою специфічну категорію громадян, які в наслідок незалежних від них обставин залишилися без належного контролю за їх поведінкою, навчанням, проведенням вільного часу з боку батьків або ж уповноважених органів та навчальних закладів. Специфіка даної категорії суб'єктів поліцейського піклування полягає у наступному: по-перше, дані особи не завжди можуть усвідомлювати небезпечність дій, які вони вчиняють та, зазвичай, недостатньо ознайомлені з нормами чинного законодавства; по-друге, застосування до них поліцейських заходів вимагає від працівників поліції специфічних знань, вмінь та навичок; по-третє, піклування до вказаних осіб має специфічні наслідки.

Ще однією групою суб'єктів, до яких може бути застосовано поліцейське піклування – є особи, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють реальну небезпеку оточуючим або собі. У ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» вживається термін «психічні розлади– розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті» відповідно до вимог Міжнародної класифікації хвороб, травм і причин смерті (МКХ-10), прийнятої в Україні для практичного використання з 1998 року [141]. Вказаний Закон України «Про психіатричну допомогу» містить також визначення терміну «тяжкий психічний розлад», під яким розуміється «розлад психічної діяльності (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій,

інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати навколишню дійсність, свій психічний стан і поведінку» [141].

Психічні розлади традиційно поділяються на: 1) психотичні, або психози (англ. psychoses), тобто хворобливі стани, в яких наявні маячні ідеї, галюцинації, порушення свідомості, велике порушення емоцій і настрою, поєднані з розладами мислення і діяльності, і 2) непсихотичні розлади, що включає в себе неврози і інші типи невротичних розладів (наприклад, адаптивні реакції), частина психосоматичних розладів, розумова відсталість, більшість груп органічного розладу особистості, деякі сексуальні відхилення. Такий розподіл певною мірою також є умовним, оскільки у перебігу деяких непсихотичних розладів, наприклад наркоманії, можуть з'явитися психотичні симптоми (наприклад, порушення свідомості). Це означає, що непсихотичні розлади також належать до психічних хвороб і, як правило, впливають на здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними [205, с. 175-186]. За Н.М. Сенченко ознаками особи, яка страждає на психічне захворювання можуть бути: низький рівень освіти та загального розвитку; зловживання алкогольними та наркотичними засобами; різноманітні порушення усної та письмової мови; відхилення від нормальної поведінки (може проявлятися у різкій зміні міміки, раптовий безпричинний сміх, раптова зміна сліз на сміх і навпаки, зухвала поведінка, некоординованість рухів); відомості про наявні раніше психічні захворювання або сильні психологічні травми та душевні потрясіння; особливості характеру особи (надмірна агресія, хвилювання, суїцидальні нахили і т. д.) та ін. Звичайно, наявність таких особливостей у людини не може однозначно свідчити про відхилення в її психічному здоров'ї [156, с.251].

З клінічної точки зору, до показників суспільної небезпеки тимчасових розладів психічної діяльності судові психіатри відносять спонтанність виникнення, гостроту розвитку, наявність психотичних

включень (марення, галюцинації тощо), напруженість афекту, психомоторне збудження з немотивованою, генералізованою агресією до оточуючих [12; 97, с. 174]. У клінічній практиці, як правило, після розрішення тимчасового розладу психічної діяльності спостерігається або практичне одужання (наприклад, реактивні психози, виключні стани), або повернення до того ґрунту, на якому виник психічний розлад (наприклад, сутінкове потьмарення свідомості у хворих з органічним ураженням головного мозку, у хворих на епілепсію тощо). Врахування ґрунту виникнення психічного розладу обумовлює прогноз, вибір (або не вибір) виду ПЗМХ з наступними медико-реабілітаційними заходами [13; 97, с. 174].

Р. І. Міхєєв доводить, що за своїм предметним змістом суспільна небезпечність неосудного міститься в його 199 здатності вчинити нове, передбачене кримінальним кодексом суспільно небезпечне діяння. Небезпека спричинення шкоди суспільству зумовлює застосування до неосудного специфічних заходів, а саме примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМ), метою яких є нейтралізація, зняття суспільної загрози з особи неосудного, виключити з його боку можливість вчинення повторних суспільно небезпечних дій, здатних спричинити шкоду як суспільству, так і самій неосудній особі [98, с.53]. Слід також відзначити, що особлива небезпечність психічно хворих осіб визначається високою ймовірністю вчинення ними діянь, віднесених КК до категорії тяжких та особливо тяжких, систематичністю вчинення небезпечних діянь, незважаючи на застосовані у минулому заходи медичного характеру, схильністю до грубих порушень лікарняного режиму (нападів на адміністрацію, втеч, організації групових заворушень). Для них характерні яскраво виражена агресія, раптові вибухи гніву тощо [80, с. 360].

Таким чином, застосування поліцейського піклування по відношенню до осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють реальну небезпеку оточуючим або собі – це особливо складний

процес, який пов'язаний із специфічним моральним та психологічним станом суб'єкта піклування. Окрім того, застосування поліцейського піклування вимагає від працівників поліції постійної взаємодії з медичними працівниками.

Наступними суб'єктами, до яких може бути застосовано поліцейське піклування, є особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення. Досліджуючи проблематику визначення поліцейського піклування над психічнохворими особами варто звернути увагу на відсутність єдиної точки зору щодо визначення психічнохворої людини. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 18 лютого 1992 р. «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» [53] мається на увазі термін «пацієнт», тобто людина, яка отримує психіатричну допомогу, а також всі люди, прийняті в психіатричний заклад. Особи, госпіталізовані до психіатричного закладу, розміщуються в його відділеннях (палатах) відповідно до їх психічного стану, ступеня суспільної небезпечності, утримуються в умовах, які унеможливають вчинення ними нових суспільно небезпечних діянь. Велика увага під час лікування хворих у цих закладах приділяється відновленню працездатності та їх адаптації. Відносно хворих з психопатоподібними формами прояву психічних захворювань та антисоціальними формами поведінки разом із лікувальними та реабілітаційними заходами застосовуються заходи, спрямовані на відновлення та виправлення антисоціальних установок [166, с. 74].

Специфічною ознакою правового статусу осіб, підданих примусових заходів медичного характеру (далі - ПЗМХ), є те, що вони в більшості випадків не несуть юридичної відповідальності за дії, спрямовані на ухилення від виконання цих заходів. Якщо говорити про втечу зі спеціалізованого лікувального закладу (далі – СЛЗ), то втеча з СЛЗ буде тоді, коли особа залишила місце його розташування, і тоді, коли не

повернулась у СЛЗ, знаходячись за його межами на законних підставах (відпустка, робота в іншому місці тощо). Дорогою у СЛЗ є маршрут, за яким рухалась особа з місця постійного проживання або перебування у цей заклад. Злочин вважається закінченим з моменту самовільного залишення СЛЗ або з моменту уходу з маршруту по дорозі до нього з метою неприбуття у заклад незалежно від того, контролювалась у цей момент особа працівниками міліції або СЛЗ чи ні. Втеча з СЛЗ, а так само відхід з дороги до нього є триваючим злочином, який вважається припиненим з моменту затримання суб'єкта або його явки до органу внутрішніх справ або СЛЗ [102, с. 763].

Важливим моментом у наведеному прикладі є посилання на ст. 8 Закону України «Про психіатричну допомогу». Відповідно до неї, поліцейські зобов'язані подавати допомогу медичним працівникам або батькам (одному з батьків), чоловіку (дружині), незалежно від віку особи, яка потребує психіатричної допомоги, за їх зверненням, у разі надання психіатричної допомоги в примусовому порядку та забезпечувати безпечні умови для доступу до особи та її психіатричного огляду, госпіталізації [109; 155, с.26]. З огляду на те, що працівник поліції, зазвичай, не володіє належною кваліфікацією, щоб визначити наявність або відсутність у особи психічного розладу, виклик відповідних медичних працівників для визначення необхідності передання особи до відповідного закладу є бажаним в усіх випадках (як якщо до поліції звертається родина особи, щодо якої буде застосовано поліцейське піклування, так і якщо відповідне повідомлення надійшло від сторонніх громадян) [155, с.26-27].

І остання категорія суб'єктів, щодо яких можуть застосовуватись заходи поліцейського піклування, - особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. При цьому слід відрізняти поліцейське піклування щодо особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи

створює реальну небезпеку оточуючим або собі, та адміністративне затримання при появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (п. 1 ч. 2 ст. 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [155, с. 19].

М. С. Таганцев вказує, що оскільки сп'яніння з точки зору судової медицини є окремим випадком отруєння, то все, що стосується цього стану повинно відноситися і до всіх інших видів отруєнь, що призводять до психічних розладів. Адже відрізняються вони від звичайного сп'яніння лише характером випадків, їхньою силою, ступеню та наслідками для організму» [168, с. 138]. Як зазначає Г. В. Назаренко іноді в юридичній літературі висловлюється точка зору про те, що внаслідок вживання наркотичних засобів чи інших одурманюючих речовин має місце не стан сп'яніння, а одурманюючий стан. Проте, як правильно вказує він, у психологічній літературі такого розмежування не відбувається з огляду на те, що сучасні наркологи не вважають алкоголь принципово іншою речовиною порівняно з іншими психоактивними речовинами. По суті принцип дії всіх психоактивних речовин подібний [101, с. 154-155].

Особа втратила здатність самотійно пересуватися через сп'яніння – це людина, яка повністю чи значною мірою втратила орієнтування (безцільно стоїть чи безцільно пересувається з місця на місце, у неї порушена координація рухів, звідси - нестійкість, хитка хода); п'яний повністю безпорадний (у непритомному стані) [104, с. 148-149]. У питанні про небезпеку для себе, оточуючих, що відповідно і є підставами для застосування цього поліцейського заходу, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» є: 1. Втрата особою через сп'яніння здатності самотійно пересуватися. Це може проявлятися у повному чи частковому втраті орієнтуванні, порушенні координації рухів, що суттєво заважає самотійному пересуванню, непритомному або напівпритомному стані особи. 2. Створення особою внаслідок сп'яніння реальної небезпеки

оточуючим або собі, що може проявлятися в агресивній, нав'язливій поведінці щодо оточуючих, погрозах тощо [155, с. 18-19].

Застосування поліцейських заходів до даної категорії осіб, на нашу думку, вимагає особливої психологічної підготовки працівників поліції та неабиякої моральної витривалості. У разі спілкування з особою у стані сп'яніння, треба пам'ятати, що останнє знижує здатність особи сприймати інформацію, керувати своїми діями, може підвищувати агресивність особи. У зв'язку із цим, при здійсненні цього виду поліцейського піклування поліцейським слід поводити себе максимально коректно та стримано, не допускати провокативних та образливих висловлювань. При цьому, науковці досліджуючи застосування поліцейського піклування до осіб у стані сп'яніння звертають увагу на те, що поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, є адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 178 КУпАП. Відтак, перед початком здійснення поліцейського піклування слід, з огляду на обстановку, що склалася, прийняти рішення про здійснення поліцейського піклування або про притягнення особи до адміністративної відповідальності [155, с. 19].

Завершуючи представлений підрозділ дисертаційного дослідження необхідно відзначити, що чинний Закон України «Про національну поліцію» містить досить змістовний перелік суб'єктів щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування і це, безумовно, слід оцінити виключно з позитивного боку, адже це; по-перше, робить роботу поліцейського більш зрозумілою; по-друге, дозволяє законодавцю якісніше забезпечити дотримання прав і свобод осіб, відносно яких таке піклування застосовується. Окрім того, ми переконані, що визначення суб'єктів, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування – це першочерговий і найважливіший крок, який має здійснити поліцейський при виборі форми та способу піклування. Слід також підкреслити, що від суб'єкта щодо якого може бути застосовано поліцейське піклування, напрямку залежать

процесуальні особливості застосування досліджуваного превентивного поліцейського заходу.

2.2. Особливості застосування поліцейського піклування до окремих категорій осіб

Специфіка правового статусу суб'єктів, щодо яких застосовується поліцейське піклування, а також особливості їх психологічного, морального та фізичного стану, вимагають від працівників поліції використання особливого підходу щодо застосування до них вказаного превентивного заходу. Першою категорією, на які ми звернемо увагу, є неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду, однією з ключових умов застосування поліцейського піклування цієї категорії є бездоглядність дитини.

Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб визначено як превентивний поліцейський захід, що застосовується відносно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування [125].

Представляється, що найпершим етапом поліцейського піклування щодо цієї категорії осіб є встановлення потреби дитини у поліцейському піклуванні внаслідок її бездоглядності. Інакше кажучи, необхідно з'ясування того, чи дійсно неповнолітня особа знаходиться у бездоглядному та безпорадному стані, адже не всі неповнолітні особи, що не досягли 16 річного віку, та за відсутності поблизу батьків або осіб, які їх замінюють, є такими, що вибули з під догляду (дитина йде до навчального закладу, до родичів, здійснює прогулянку тощо), та потребують поліцейського піклування. Зовнішніми ознаками дитини, що є бездоглядною, може бути її складний психоемоційний стан, обумовлений віком дитини, відсутністю поряд з дитиною батьків чи інших дорослих

осіб, які відповідають за дитину. Такі ознаки можуть свідчити про випадки, коли дитина перебуває у складних життєвих обставинах, розлучена із сім'єю, є безпритульною тощо. Закон України «Про охорону дитинства» у статті 1 розкриває зміст окремих станів дитини, при якому вона може залишитися без догляду [140]: дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, - дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведінням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини; дитина, розлучена із сім'єю, - дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини; безпритульні діти - діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання; жорстоке поведіння з дитиною - будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини [140].

Згідно статті 41 Закону України «Про національну поліцію» щодо всіх вище перелічених категорій осіб поліцейський зобов'язаний негайно

повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування [138].

На думку Є. Зеленського, для неповнолітньої особи віком приблизно до 10 років такі роз'яснення будуть мало зрозумілими, тому завданням поліцейського є забезпечити дотримання прав і свобод такої особи шляхом застосування психологічних прийомів у спілкуванні з дитиною, виявленні її потреб та їх задоволенні тощо. Крім того, поліцейський має з'ясувати обставини, за яких неповнолітня особа віком до 16 років залишилася без догляду, а також застосувати відповідні заходи до винних осіб (повідомити органи опіки та піклування, повідомити про вчинене адміністративне або кримінальне правопорушення відносно неповнолітнього тощо). Тобто, у всіх діях відносно неповнолітньої особи поліцейський має виявляти турботу про її інтереси і забезпечити всі гарантовані законом права та свободи [54, с.118]. Погоджуючись з автором, слід зазначити, що ступінь розвитку дитини у віці до 10 років може бути різним, проте у будь-якому випадку обов'язком поліцейського є заспокоєння дитини та формування психологічної атмосфери її безпеки.

Відносно неповнолітньої особи, окрім загальнообов'язкового щодо всіх категорій осіб, повідомлення за допомогою технічних засобів поліцейським відповідального поліцейського в підрозділі поліції щодо кожного застосування поліцейського заходу поліцейського піклування. Поліцейський також зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи. Для цього необхідним є встановлення місцезнаходження батьків, або осіб, які їх замінюють (усиновителів, опікунів, піклувальників).

Серед системи заходів щодо охорони дитинства в Україні у статті 4 Закону України «Про охорону дитинства» виділяють такі, як: забезпечення

належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності, а також встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди [140]. Під час реалізації заходів поліцейського піклування поліцейські як раз і виступають тими представниками держави, які гарантують фізичну та психічно-психологічну безпеку дитини, яка залишилася без догляду.

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції згідно статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» зобов'язані [139]:

- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей; виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;

- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;

- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;

- повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинuto, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, - на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому

порядку, але не більше восьми годин; виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

- вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

- доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків тощо [139].

Перелічені повноваження реалізуються також й під час з'ясування обставин, за яких неповнолітня особа віком до 16 років залишилася без догляду. Також згідно статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до прав уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належить виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них [123], що також може бути встановлено під час реалізації заходів поліцейського піклування.

Окрім цього, як підкреслює Н. Коломєєць, вчинення заходів поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років, які залишилися без догляду, пов'язано з виявленням дітей, які жебракують та бродяжать, та направленням їх у соціальні заклади для неповнолітніх, що сприяє забезпеченню та створенню умов для їх соціальної реабілітації. Також така діяльність передбачає вжиття заходів щодо посилення профілактичної роботи із запобігання проявам злочинності серед дітей, своєчасного виявлення угруповань та осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, наркоманію, жебракування, та припинення їх діяльності й притягнення до відповідальності [68, с.95].

До заходів, які мають застосовуватися під час здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, слід віднести надання медичної, правової, психологічної, побутової та матеріальної допомоги. Оцінивши стан здоров'я неповнолітнього, поліцейський має ухвалити рішення про необхідність надання йому медичної допомоги самостійно або із застосуванням кваліфікованої медичної допомоги, наприклад, викликати швидку допомогу або звернутися безпосередньо до лікаря у заклади охорони здоров'я, які повинні цілодобово здійснювати прийняття дітей і надавати їм необхідну медичну та психологічну (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога) допомогу. У спілкуванні з неповнолітнім поліцейський має застосовувати психологічні прийоми, спрямовані на збереження психоемоційного здоров'я неповнолітнього, оскільки психіка неповнолітніх осіб є нестійкою, а обставини, в яких опинилася неповнолітня особа, можуть призводити до виникнення психологічних травм різної тяжкості. Під час реалізації заходів поліцейського піклування щодо неповнолітньої особи дуже важливо проявляти ініціативу у вирішенні побутових та матеріальних питань у міру можливості поліцейського (наприклад, за необхідності надати теплі речі, харчування, ліки тощо). Крім того, у спілкуванні з неповнолітнім і забезпеченні його нагальних потреб необхідно не забувати про надання йому правової допомоги, забезпечення його прав і свобод у спілкуванні із зовнішнім середовищем (наприклад, необхідно з'ясувати причини, через які неповнолітній опинився у цій ситуації й винних у цьому осіб; повідомити відповідального поліцейського у підрозділі поліції про ситуацію, що склалася; повідомити батьків або осіб, що їх замінюють, про місце перебування неповнолітнього; повідомити органи опіки та піклування про ситуацію, що склалася, та ін.) [51, с. 165-166].

Є. Зеленський виокремлює такі особливості поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб віком до 16 років: 1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це превентивний захід, тобто захід

попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів; 2) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це поліцейський захід, тобто такий, який уособлює волю держави, спирається на владу поліції, застосовується працівниками поліції (суб'єкти застосування даного заходу); 3) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – це сукупність заходів піклування (медичного, правового, психологічного, побутового, матеріального характеру) про неповнолітню особу; 4) спеціальний об'єкт застосування поліцейського піклування – неповнолітня особа віком до 16 років, яка залишилася без догляду; 5) метою поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є забезпечення прав і свобод неповнолітньої особи, тобто всі дії поліцейського мають відповідати інтересам неповнолітньої особи; 6) наслідком застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб є передання їх батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування [54, с. 118].

Погоджуючись з переліченими ознаками, слід вказати на необхідність під час реалізації поліцейського піклування здійснити з'ясування причин та обставин бездоглядного стану неповнолітньої особи з метою попередження чи припинення протиправних дій щодо цього неповнолітнього. Також під час провадження поліцейського піклування необхідним є вчинення поліцейськими всіх можливих дій, спрямованих на збереження фізичного та психологічного здоров'я неповнолітнього.

Наступною категорією осіб, до якої застосовується поліцейське піклування, є особа, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення.

Згідно статті 19 Закону України «Про психіатричну допомогу» примусові заходи медичного характеру застосовуються за рішенням суду у випадках та в порядку, встановлених Кримінальним, Кримінальним

процесуальним кодексами України, цим Законом та іншими законами. За рішенням суду застосовуються такі примусові заходи медичного характеру: 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку; 2) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги із звичайним наглядом; 3) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги з посиленням наглядом; 4) госпіталізація до закладу з надання психіатричної допомоги з суворим наглядом. Примусові заходи медичного характеру, не пов'язані з позбавленням волі, застосовуються в закладі з надання психіатричної допомоги у межах адміністративно-територіальної одиниці за місцем проживання особи за бажанням такої особи [141].

Підставою для застосування поліцейського піклування для цієї категорії осіб та одночасно першим етапом здійснення поліцейського піклування є виникнення підозри щодо конкретної особи з приводу її втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення.

На думку І Святокума, обґрунтованою підозра може бути за наявності двох обставин: по-перше, наявність інформації про втечу особи з психіатричного закладу; по-друге, наявність судового рішення, відповідно до якого така особа утримувалась у відповідному закладі; і, по-третє, наявність даних про можливе місцеперебування такої особи (отримані від громадян або виявлені поліцейськими самостійно) [155, с. 22-23].

Разом з цим, виникнення підозри можливо у випадках наявності інформації з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де особа утримувалася на підставі судового рішення, про втечу конкретної особи та при наявності достатніх даних, які свідчать, що ця особа є такою, що втекла з відповідного закладу, наприклад, за здійсненою щодо неї ідентифікацією персональних даних при їх наявності у цієї особи, або її зовнішніми ознаками, особливостями поведінки чи іншими

зовнішніми проявами, інформацією про місцезнаходження цієї особи, отриману від інших осіб та ін.

Особливості поліцейського піклування особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, полягають у встановленні поліцейським у особи ознак психічного розладу, що має бути вираженим тобто явним для сторонніх осіб, та як наслідок такого розладу створення небезпеки для оточуючих чи власне цієї особи.

Згідно статті 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» в Україні діє презумпція психічного здоров'я, згідно з якою кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України. Психічні розлади визначаються статтею 1 того ж закону як розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті. Тяжкий психічний розлад - розлад психічної діяльності (затмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку [141].

Разом з цим згідно статті 11 того ж закону психіатричний огляд проводиться виключно лікарем-психіатром з метою з'ясування: наявності чи відсутності в особи психічного розладу, потреби в наданні їй психіатричної допомоги, а також для вирішення питання про вид такої допомоги та порядок її надання. Психіатричний огляд особи може бути проведено без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника у випадках, коли одержані відомості дають достатні підстави для обґрунтованого припущення про наявність у особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або

неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність, або завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги [141].

Поліцейський не є лікарем-психіатром, він не може здійснювати психіатричний огляд особи, тому вочевидь при встановленні поліцейським особи, яка потребує поліцейського піклування, мова йде саме про тяжкий психічний розлад, що є очевидним як для поліцейського, так і для інших оточуючих осіб.

Разом з цим наявність у особи ознак вираженого психічного розладу не є достатнім для здійснення щодо неї поліцейського піклування. Цей розлад має бути поєднаний з наявністю створення діями особи реальної небезпеки оточуючим або собі. Тобто важливим аспектом є встановлення реальної небезпеки особи для оточуючих та для себе самої як наслідок наявності вираженого, можливо тяжкого психічного розладу. Реальна небезпека може проявлятися в конкретних діях особи, що свідчать про їх спрямованість на заподіяння шкоди собі або оточуючим.

Також відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про психіатричну допомогу» поліцейські зобов'язані подавати допомогу медичним працівникам або батькам (одному з батьків), чоловіку (дружині), незалежно від віку особи, яка потребує психіатричної допомоги, за їх зверненням, у разі надання психіатричної допомоги в примусовому порядку та забезпечувати безпечні умови для доступу до особи та її психіатричного огляду, госпіталізації. Поліцейські повинні запобігати діям з боку особи, якій надається психіатрична допомога в примусовому порядку, що загрожують життю і здоров'ю оточуючих та інших осіб, та вживати заходи щодо забезпечення схоронності залишеного без нагляду майна та житла особи, яка госпіталізується в примусовому порядку, а в разі необхідності - проводити розшук особи, якій психіатрична допомога повинна надаватися в примусовому порядку [141].

Перелічені обов'язки поліцейських вочевидь також входять до дій щодо здійснення поліцейського піклування особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

З урахуванням стану особи поліцейський має реалізувати свій обов'язок щодо негайного повідомлення особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Як справедливо підкреслює Г. Джагупов, існують загальні правила щодо спілкування з громадянами, і тому працівник поліції повинен проявляти витримку й бути готовим до неадекватної поведінки з боку громадян, серед іншого до прояву агресії або вчинення опору, та до надання громадянам першої медичної допомоги (як-то направлення до закладу охорони здоров'я). Крім дотримання загальних правил спілкування, поліцейському необхідно володіти навичками візуальної діагностики для виявлення осіб, що потребують поліцейського піклування, володіти навичками ефективної взаємодії із суб'єктами здійснення поліцейського піклування та навичками збору інформації щодо особливостей поведінки осіб, які потребують поліцейського піклування [42, с.88].

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. Таке законодавче зауваження є важливим з точки зору гарантування прав людини. Перелічені в п.п. 2 та 3 категорії осіб, до яких застосовуються заходи поліцейського піклування, вочевидь мають певні психічні розлади, разом з тим поліцейському важко без достатніх спеціальних знань по психіатрії оцінити ступінь можливості психічнохворої особи усвідомлювати

отриману інформацію, окрім очевидних проявів поведінки особи, які свідчать про таку неможливість.

Наслідком поліцейського піклування до таких категорій осіб, як особа, що підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, та особа, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, - являється передання їх відповідному закладу. Щодо першої категорії хворої особи, то тут мова йде виключно про конкретний психіатричний заклад чи спеціалізований лікувальний заклад, де ця особа утримувалася на підставі судового рішення до її втечі з цього закладу. Друга категорія осіб може бути передана до будь-якого закладу з надання психіатричної допомоги, яким згідно статті 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» може бути психіатричний, наркологічний чи інший спеціалізований заклад охорони здоров'я, центр, відділення, кабінет тощо, інші заклади та установи будь-якої форми власності, діяльність яких пов'язана з наданням психіатричної допомоги [141].

Останньою з перелічених статтею 41 Закону України «Про Національну поліцію» категорію осіб, до яких застосовується поліцейське піклування, є особа, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі [138]. Саме з цією категорією суб'єктів виникає проблемне міжособистісне професійне спілкування патрульних поліцейських – одна чи декілька осіб (2-6 осіб), найчастіше це молоді люди віком від 26-45 років, здебільшого чоловічої статі, які перебувають в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння [32]. Для здійснення поліцейського піклування щодо розглядуваної категорії осіб необхідним є встановлення сукупності таких фактів: по-перше, наявність у особи, яка перебуває у публічному місці ознак сп'яніння; по-друге, втрати внаслідок сп'яніння здатності до самотійного пересування або створення особою

реальної небезпеки оточуючим або собі. Розпивання пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) та в інших заборонених законом місцях, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, - складають зміст адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 178 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КпАП) [66]. Тому в разі наявності в діях особи складу адміністративного правопорушення, необхідно здійснити адміністративне затримання особи, а не поліцейське піклування. Згідно ч. 2 статті 262 КУпАП адміністративне затримання провадиться Національною поліцією при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль [66].

Певні особливості поліцейського піклування розглядуваної категорії осіб виникають під час здійснення повідомлення цим особам про підставу застосування поліцейського піклування та роз'яснення їх прав. Звісно, якщо особа, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися, зазвичай неспроможна усвідомлювати значення наданої їй інформації, більше складнощів представляє спілкування зі сп'янілою особою, яка перебуває у публічному місці і створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Як справедливо підкреслюють в літературі, така особа майже не сприймає будь-яку аргументацію: справедливі, законні зауваження можуть сприйматись ними як особиста образа. Уникаючи різкого та категоричного тону спілкування, доцільно переконати порушника в необхідності поводитись правомірно, всіляко навіювати, що це є його власні бажання. Крім цього, патрульному поліцейському слід пам'ятати, що рухова активність сп'янілої людини швидко може стати агресивно налаштованою,

як правило, стимулювати фізичний напад на поліцейського. Зазвичай цьому передують лайка та погрози. Поліцейський повинен не реагувати на можливі провокації, контролювати власні емоції та поведінку. Наркотичне сп'яніння характеризується підвищеною руховою активністю, швидким надмірним пошвавленням мовлення, неадекватною реакцією на запитання, своєрідним «блиском» в очах, іноді безпричинним сміхом на тлі загального ейфорійного стану. У деяких наркотизованих осіб спостерігається зниження чутливості до болю, відсутність почуття відповідальності за власні дії, співчуття до інших [32, с. 21].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України. Згідно ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. З урахуванням необхідності збереження життя та здоров'я поліцейським має бути надана відповідна допомога особі, щодо якої здійснюється поліцейське піклування, наприклад, за можливості надання одягу в холодну пору року, якщо особа є роздягнутою.

Наслідком поліцейського піклування щодо цієї категорії осіб є її передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання. Вибір місця, в якому особа має бути знаходитися по завершенні поліцейського піклування, здійснюється на розсуд поліцейського та залежить від багатьох факторів, наприклад, стану самої особи, її потребою медичної допомоги, висновку лікаря швидкої медичної допомоги, в разі її виклику, відомостей про місце проживання особи, можливістю встановлення ідентифікаційних даних про особу тощо. Разом з цим слід підкреслити обґрунтованість суджень К. Чишко про те, що у національному законодавстві не має ані самого терміну «спеціальний лікувальний заклад», ані роз'яснення, що під таким закладом необхідно розуміти. Сьогодні лікарні не приймають осіб у стані алкогольного

сп'яніння, якщо їм не потрібна медична допомога. Фактично положення статті, яке регламентує доставлення особи, що знаходиться у стані алкогольного сп'яніння, у спеціальний лікувальний заклад є мертвою, оскільки останніх на території України не має [182, с. 34].

Окрім розглянутих особливостей застосування поліцейського піклування з урахуванням специфіки окремих категорій осіб, норма статті 41 Закону України «Про Національну поліцію» містить й інші загальні для всіх категорій вимоги щодо дій поліцейського при провадженні досліджуваного поліцейського заходу. Наприклад, про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції. У разі наявності достатніх підстав вважати, що передання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський в підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб [138]. Також обов'язковим є складання протоколу, більш детально це питання буде розглянуто у наступному підрозділі. Частина 3 розглядуваної статті містить, на перший погляд, суперечливу норму, згідно з якою поліцейський уповноважений вилучити у особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу, при цьому поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування [138].

Як зазначають О. Передерій та Є. Григоренко, ураховуючи те, що правова конструкція превентивних заходів передбачає можливість порушення прав і свобод людини в процесі їх застосування, детальна регламентація процедури застосування превентивних заходів є однією з важливих гарантій законності у діяльності працівника поліції та дозволяє повноцінно виконувати функціональні обов'язки [112, с. 37].

На підставі аналізу ст.41 Закону України «Про Національну поліцію», Г. Джагунов виділяє декілька проблемних питань як

юридичного, так і психологічного характеру, пов'язаних із застосуванням норми цієї статті: відсутність законодавчо закріпленої протокольної форми оформлення результатів поліцейського піклування; відсутність чіткого визначення суб'єкта реалізації цього превентивного заходу; недостатня врегульованість під час здійснення заходів поліцейського піклування стосовно осіб, зазначених у ст.41 Закону України «Про Національну поліцію», процедури вилучення окремих предметів, адже цією ж статтею забороняється проведення обшуку; відсутність строків передавання особи в разі здійснення цього заходу; недостатня визначеність психологічної складової поліцейського піклування; те, що мало уваги приділяється негативному психічному стану самого поліцейського [42, с. 88-89]. Перераховані автором недоліки дійсно потребують свого усунення, переважна їх більшість обумовлена недостатньо чіткою правовою регламентацією порядку здійснення поліцейського піклування.

Підсумовуючи викладене, слід зробити певні висновки: особливості поліцейського піклування до окремих категорій осіб визначаються: 1) особливостями самої особи, що потребує піклування; 2) метою самого поліцейського піклування, а саме забезпечення безпеки для самої особи, та для осіб, які її оточують, на основі конституційного принципу визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; 3) наслідком піклування – убезпечення особи та у деяких випадках – осіб, що її оточують, від дій такої особи шляхом здійснення доставки її до осіб, які відповідно до закону можуть забезпечити її безпеку, є відповідальними за безпеку особи, або місць (у тому числі визначених законодавством закладів чи установ), де особа буде перебувати у безпеці та не створюватиме небезпеки як для себе, так і для оточуючих її осіб.

Особливості поліцейського піклування до бездоглядних неповнолітніх осіб віком до 16 років полягають у: 1) реалізації повноважень держави щодо охорони дитинства шляхом реалізації заходів

із гарантування її безпеки; 2) встановленні необхідності такого піклування, встановлення факту бездоглядності неповнолітньої особи віком до 16 років; 3) активних діях, спрямованих на забезпечення безпеки фізичного та психічного (психологічного) здоров'я неповнолітньої особи; 4) з'ясуванні обставин, які призвели до стану бездоглядності неповнолітньої особи, у тому числі з метою попередження, виявлення та припинення правопорушень щодо неповнолітньої особи; 5) з'ясуванні місцезнаходження батьків або інших осіб, що їх замінюють; 6) негайного повідомлення батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи; 7) передання неповнолітньої особи особам, що зобов'язані забезпечувати її безпеку, а саме: батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Особливості поліцейського піклування до особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, та до особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, мають певну схожість. Разом з цим специфіка поліцейського піклування до особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, проявляється у встановленні особи як підозрюваної у втечі з відповідного закладу на підставі інформації з відповідного закладу про втечу та на підставі ідентифікації особи як такої, що здійснила цю втечу, на основі аналізу інформації про її місцезнаходження, зовнішньої схожості, специфіки поведінки цієї особи тощо.

Особливості здійснення поліцейського піклування щодо особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, є встановлення поліцейським наявності двох обставин одночасно, за яких перша обставина обумовлює існування другої. По-

перше, необхідним є встановлення наявності у особи ознак психічного розладу.

Загальною для двох зазначених категорій осіб особливістю поліцейського піклування є складність визначення поліцейським можливості психічнохворої особи усвідомлювати отриману інформацію щодо підстави застосування поліцейського піклування та змісту її прав (отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування). Тому представляється за доцільне за відсутності безпосередньо очевидних зовнішніх ознак неможливості сприйняття особою, яка потребує поліцейського піклування, інформації, здійснити обов'язкове повідомлення про підставу застосування цього поліцейського заходу, а також роз'яснити перелічені права.

До особливостей застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, полягають у: 1) оцінки поліцейським сп'янілої особи, що перебуває у публічному місці, як такої, що втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, при цьому дії цієї особи не можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення чи злочин; 2) якщо є найменший сумнів у тому, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними, наприклад, може усвідомлювати свої дії, але не може ними керувати, поліцейський має повідомити особі підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити права, перелічені ч. 2 ст. 41 Закону «Про національну поліцію» права; 3) в разі наявності, вилученні у особи зброї чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу; 4) наданні особі всієї необхідної та можливої допомоги з метою збереження її життя та здоров'я; 5) наданні особі можливості негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи

інших осіб за вибором цієї особи; 6) прийняті рішення про передання особи у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання з урахуванням інтересів самої особи, зокрема, збереження її життя та здоров'я, інтересів осіб, що її оточують, наприклад членів сім'ї, з якими особа проживає, щодо недопущення створення небезпеки для цих осіб, можливості встановлення особи цієї людини, а також місця її проживання та інших факторів [195].

2.3. Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування

Поняття «оформлення» тлумачним словником української мови розглядається як дія за значенням оформити, тобто: надавати чому-небудь певного вигляду, певної форми; доводити що-небудь до потрібної форми; надавати чому-небудь законної сили, робити щось дійсним шляхом виконання необхідних формальностей; приймати кого-небудь, зараховувати кудись з дотриманням необхідних формальностей [160, с. 818]. Тобто, в загальному вигляді процесуальне оформлення поліцейських заходів проявляється насамперед у активній поведінці уповноваженої особи (поліцейського) щодо надання законної сили своїм діям шляхом виконання необхідних формальностей.

Важливість належного оформлення будь-яких юридично значущих дій поліцейського не викликає сумнівів. Способом процесуального оформлення застосування поліцейського піклування є складання відповідного документу. У тлумачному словнику української мови під «документом» розуміється діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь [161, с. 356]. Як зазначає В. Тertiшник, перебуваючи в нерозривній єдності з процесуальною дією або рішенням, процесуальний документ відображає їх зміст та форму, засвідчує хід та результати. Процесуальний документ незмінно є найважливішим елементом

процесуальної форми, яка покликана, по-перше, доводити до відома юридично значимі факти, закріплювати та засвідчувати отримані фактичні дані – докази, а тим самим сприяти встановленню об'єктивної істини, в силу чого у самій процесуальній формі законодавчо втілюється накопичений людством досвід пізнання істини; по-друге, слугувати засобом реалізації учасниками процесу своїх прав та обов'язків; по-третє, бути гарантією законності [170, с. 328].

Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування деякою мірою регулюється ч. 4 статті 41 Закону України «Про Національну поліцію», в якій зазначається, що про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень. Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія - вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом другим частини першої цієї статті, [138] а саме: 1) стосовно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, протокол надається батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування; 2) протокол поліцейського піклування стосовно особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, – відповідному закладу, з якого втекла ця особа; 3) протокол поліцейського піклування стосовно особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, – відповідному закладу з надання психіатричної допомоги, до якого було доставлено цю особу; 4) протокол

поліцейського піклування стосовно особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, – спеціальному лікувальному закладу [138].

Таким чином, законодавчо визначається: по-перше, принципова необхідність складання протоколу; по-друге, обов'язкова до фіксації у протоколі інформація, по-третє, обов'язок підписання протоколу особою та поліцейським, або в разі достатності підстав вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними, такий обов'язок лежить виключно на поліцейському; по-четверте, обов'язок надати копію складеного протоколу особі або іншій відповідальній особі, установі, або закладу, якій цю особу було передано.

Перераховані законодавчі вимоги щодо протоколу про застосування поліцейського піклування вочевидь розкривають основні його елементи, проте недостатньо деталізовано. Так, порівнюючи законодавче врегулювання процедури складання та вимог, які пред'являються до протоколу поліцейського піклування та до протоколу про адміністративне правопорушення, слід вказати на більш детальну деталізацію останнього порівняно з першим. КпАП України у ст. 254 зазначає, що протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення, у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності [66]. Тобто, ця стаття містить чіткі вимоги щодо часу складання протоколу. Що ж до протоколу поліцейського піклування, то тут норми ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» містять загальну вимогу про те, що про застосування поліцейського піклування складається протокол, але при цьому чітко не вказується час такого складання. Вочевидь протокол має бути складено відразу при прийнятті поліцейським рішення щодо

застосування такого превентивного поліцейського заходу, як поліцейське піклування [138].

КУпАП також чітко визначає перелік осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення (ст. 255). Доволі деталізовано у ст. 256 КУпАП врегульовано також і зміст протоколу про адміністративне правопорушення, зокрема, встановлено, що у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, прізвище викривача (за його письмовою згодою), якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі [66].

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами. У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання. При складенні протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені статтею 268 КпАП України, про що робиться відмітка у протоколі [66].

Окрім норм КУпАП порядок оформлення протоколів про адміністративні правопорушення та їх зміст врегульовані й нормами інших

нормативно-правових актів. Зокрема, Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення визначає порядок оформлення в органах Національної поліції України, у тому числі в їх структурних (відокремлених) підрозділах, матеріалів про адміністративні правопорушення, порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також визначає порядок контролю за дотриманням законодавства під час оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення (крім правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) [126]. В цій інструкції доволі детально розглядаються питання техніки складання протоколу про адміністративні правопорушення, зокрема, зазначено, що усі реквізити протоколу про адміністративне правопорушення заповнюються чорнилом чорного або синього кольору, розбірливим почерком, державною мовою. Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення, а також унесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне правопорушення підписано особою, стосовно якої його складено. Також детальну увагу приділено питанням заповнення окремих граф протоколу: у графі «місце складання протоколу» - населений пункт або географічна точка; у графі «посада, найменування органу поліції, звання, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол» - прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол (повністю, без скорочень); у графі «склав цей протокол про те, що громадянин(ка)» - прізвище, ім'я та по батькові особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (повністю, без скорочень); у графі «назва документа, серія, №, ким і коли виданий» - документ, що посвідчує особу (серія, номер паспорта, дата видачі і назва органу, що його видав, або серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення (службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток тощо), дата видачі і найменування

органу (установи, підприємства, організації), що його видав(ла)) та інші [126].

Представляється, що подібні вказівки мають носити універсальний характер і стосуватися не лише протоколу про адміністративне правопорушення, але й для заповнення інших поліцейських протоколів.

Певні особливості складання протоколів про адміністративні правопорушення містять й інші підзаконні нормативно-правові акти, прийняття яких обумовлено специфікою самих адміністративних правопорушень. Наприклад, Інструкція з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, визначає процедуру оформлення поліцейськими підрозділів поліції та поліцейськими, на яких покладаються обов'язки із забезпечення безпеки дорожнього руху в окремих регіонах та населених пунктах, де тимчасово відсутня патрульна поліція, матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі [127]. В цій Інструкції окрім посилання на загальні вимоги, що пред'являються до заповнення протоколу про адміністративні правопорушення, встановлено вимогу доручення й інших матеріалів, що мають значення для подальшого розгляду справи по адміністративне правопорушення: 1) письмові пояснення свідків правопорушення в разі їх наявності; 2) акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу в разі здійснення його затримання; 3) акт огляду на стан сп'яніння в разі проведення огляду на стан сп'яніння; 4) інші документи та матеріали, які містять інформацію про правопорушення [126].

Звісно, протокол про адміністративне правопорушення має особливе юридичне значення для забезпечення прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин, сприяє становленню принципу справедливості, притягнення винних у вчиненні правопорушення до відповідальності

тощо. Як справедливо підкреслює П. Пархоменко, правильне оформлення протоколу у справі про адміністративне правопорушення має велике значення для правильного вирішення даної категорії справ. Так, порушення, допущені при складанні протоколу про адміністративне правопорушення, призводять до повернення справ на доопрацювання, закінчення строків притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб або непритягнення їх до відповідальності взагалі тощо. Якщо судом прийнято до розгляду протокол у справі про адміністративне правопорушення, який не відповідає вимогам, встановленим Законом і за результатами розгляду такої справи прийнято рішення, воно не ґрунтується на нормах чинного законодавства та підлягає скасуванню [111, с. 52]. Разом з цим протокол про застосування поліцейського піклування може містити дані, що будуть використані при прийнятті інших юридично значущих рішень. Наприклад, при вирішенні питання про притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності осіб, винними діями яких було спричинено шкоду особі, щодо якої здійснюється поліцейське піклування, зокрема, якщо цю особу було поставлено в безпорадний стан, що привів до необхідності здійснення поліцейського піклування щодо неї. Слід також вказати на те, що стаття 251 КпАП України відносить до доказів у справі про адміністративне правопорушення будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи []. До переліку таких доказів віднесено й інші документи.

На сьогодні законодавством не передбачено типової форми чи іншого уніфікованого вигляду протоколу поліцейського піклування. Про економічність та доцільність типових процесуальних документів неодноразово підкреслювалося в правовій літературі. Зокрема, В. Тертишник наголошує на тому, що уніфікація юридичних документів

полегшує сприйняття документів (виправдана з психологічної і гносеологічної точки зору), відкриває можливості машинної обробки, комп'ютерного компонування інформації (ефективна з технічної точки зору), прискорює, спрощує, і оптимізує процесуальне діловодство (доцільна з економічної точки зору). Уніфікація юридичних документів розглядається ним як моделювання певної логіко-інформаційної композиції тексту з найбільш оптимальним сполученням текстових формул (кліше), які відповідають найчастіше повторюваним юридичним ситуаціям, з тим щоб при мінімумі слів точно і ясно передати максимум юридично значимої і доцільної інформації [170, с. 338-339].

Подібної думки дотримується й В. Бойко, яка зазначає, що уніфікація текстів управлінських документів полегшує їхнє створення і сприйняття: значно скорочує час на підготовку, забезпечує порівняльність показників у взаємопов'язаних однотипних документах, зручність сприйняття та опрацювання документів, підвищує оперативність підготовки та використання управлінських документів. При уніфікації текстів управлінських документів слід дотримуватися таких принципів: об'єктивне відображення в тексті змісту управлінської ситуації; суворі відповідність між змістом документа і його цільовим призначенням; використання уніфікованих мовних засобів, стійких словосполучень і моделей речень, стандартизованих термінів, прийнятих скорочень. Існують такі способи уніфікації текстів документів: зв'язний текст, трафарет, анкета, таблиця, а також з'єднані форми (композиції у вигляді зв'язного тексту, трафарету, анкети, таблиці) [18, с. 47].

Наявність певної офіційної форми процесуальної документації, безумовно, полегшує роботу поліцейських під час реалізації поліцейських заходів.

Під час проведення поліцейського піклування можливим є використання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Згідно Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису застосування працівниками поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, здійснюється з метою: 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення; 2) охорони громадської безпеки та власності; 3) забезпечення безпеки осіб; 4) забезпечення публічної безпеки і порядку [128]. Інструкцією про порядок зберігання, видачі, приймання, використання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) працівниками патрульної поліції та доступ до відеозаписів з них передбачено необхідність відео фіксації, а саме те, що використання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) як превентивного поліцейського заходу є важливим елементом функціонування патрульної поліції, покликаним гарантувати чесність, відкритість та антикорупційну спрямованість діяльності патрульної поліції» (п. 1.3 Розділу I Інструкції). Також зазначається, що нагрудна відеокамера (відеореєстратор) повинна активувуватись працівником патрульної поліції та знаходитись у режимі відеозйомки при будь-якому контакті з особами, зокрема, але не виключно: при оформленні дорожньо-транспортної пригоди; при перевірці документів; при поверхневому огляді; при загрозі використання фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї; при наданні допомоги особам; у випадках, коли усвідомлення особою факту відеофіксації її поведінки може сприяти вирішенню конфліктної ситуації (п. 3.3. Розділу III Інструкції) [129].

Слід зазначити, що застосування поліцейськими при здійсненні поліцейського піклування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису хоча і є певним доказовим елементом діяльності, що провадить поліцейський, проте не може вважатися належним процесуальним оформленням застосування поліцейського піклування. Як

підкреслює Г. Джагупов, хоча зміст протоколу про застосування поліцейського піклування і передбачається у ч.4 ст.41 Закону України «Про Національну поліцію», проте повинна бути затверджена відповідна його форма, тому що на практиці виникає дуже багато питань. Також він вважає, що представником поліції, який повинен мати право складати протокол, має бути патрульний поліцейський або дільничний офіцер поліції [42, с. 89].

І. Святокум наголошує на тому, що у зв'язку з відсутністю єдиної форми протоколу про застосування поліцейського піклування слід мати на увазі, що наведений у Законі України «Про Національну поліцію» перелік елементів протоколу не слід вважати вичерпним. Так, за необхідності, протокол може містити й інші відомості. Необхідно мати на увазі, що в окремих випадках обставини, внаслідок яких виникла необхідність у здійсненні поліцейського піклування, можуть містити ознаки правопорушення. У такому випадку, протокол про застосування поліцейського піклування стає джерелом відомостей для вирішення справи по суті та формою первинного документування події. Це обумовлює необхідність максимально точної та повної фіксації всіх обставин, за яких здійснювалося поліцейське піклування [155, с. 12].

На практиці непоодинокими є випадки, коли виправдовуючись відсутністю бланків поліцейського піклування, поліцейські зовсім не посвідчують факт його здійснення. Так, засобами масової інформації Тернопільської області повідомлялося, що в області неодноразово траплялося, що поліцейські зустрічали на вулиці дітей ромської національності, які перебували без нагляду дорослих. Інколи про таких дітей працівникам поліції повідомляли мешканці краю. Коли полісмени підходили до малих, ті не знали, де їхні батько й мати. Оскільки бланків протоколів щодо поліцейського піклування немає, поліціанти за стандартною процедурою доправляли знайдених дітей у центр соціально-психологічної реабілітації дітей Тернопільської обласної державної

адміністрації [67]. Доцільно підтримати думку про те, що незнання законодавства про національну поліцію чи неналежне виконання своїх службових обов'язків поліцейських створюють проблеми та небезпеку, як для оточуючих так і для самої поліції [120]. Слід наголосити на тому, що відсутність єдиної форми протоколу про застосування поліцейського піклування не може слугувати виправданням у відсутності його складення, адже необхідність і прямий обов'язок його складення безпосередньо зазначений законом. Складається ситуація, в якій, незважаючи на виконання фактичних дій з поліцейського піклування, сам факт його здійснення залишається неоформленим, до того ж поліцейські в цьому випадку уникають можливості встановити та відповідно посвідчити факти, що можуть мати для провадження інших юридично значимих дій, зокрема, встановлення факту жорстокого поводження з дітьми, сімейного насилля тощо.

На актуальності та гостроті проблеми відсутності офіційно затвердженого бланку чи, принаймні, зразка протоколу поліцейського піклування наголошує й Н.Шубіна. Така відсутність, на її думку, значно ускладнює діяльність поліцейських, адже складання даного адміністративно-процесуального акту є однією з основних гарантій забезпечення прав і свобод громадян та є передумовою збільшення випадків перевищення службових повноважень поліцейськими, а також порушення прав та свобод людини і громадянина. Водночас, як альтернативний варіант процесуального оформлення поліцейського піклування, авторка пропонує електронний рапорт поліцейського з одночасним внесенням відомостей до відповідних інформаційно-пошукових систем [189].

Розглядаючи специфіку складення та юридичного значення електронного протоколу у справі про адміністративні правопорушення, С. Єсімов, А. Крижановський та В. Крижановська вказують на можливості його використання в якості електронного доказу, серед інших різновидів

доказів. На думку цих авторів, електронним доказом можуть бути відомості про обставини, що мають значення для адміністративної справи, виконані в електронній формі (цифровому, звуковому, відео запису) з використанням інформаційних технологій та інформаційно-телекомунікаційних мереж у вигляді, придатному для сприйняття людиною. Тобто це електронна інформація з реквізитами, що дають змогу визначити цю інформацію та носій (файл, IP-адреса, індекс маршрутизації провайдера, засоби адресації і ідентифікації користувачів і ін.). Доказ в електронній формі – це нова форма доказової інформації, щодо якої назріло питання про законодавче закріплення електронних доказів як самостійної категорії [48, с. 109].

Слід погодитися з думкою названих авторів про необхідність використання сучасних технологій, покликаних полегшити як роботу поліцейських, так і подальші рішення, що мають юридичне значення та приймаються на основі засвідченої електронними доказами інформації. Разом з цим представляється, що електронний рапорт не може бути основною формою процесуального оформлення застосування поліцейського піклування, оскільки слід зважати на можливість недосконалої роботи інформаційно-технічних мереж чи пристроїв, виведення їх з ладу внаслідок різноманітних причин, наприклад, дій осіб, що потребують піклування, та інших обставин. До того ж на вимогу ч. 5 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції [138]. Отже, основною формою має бути все ж таки протокол поліцейського піклування.

Як видно з розглянутої вище норми ч. 4 статті 41 Закону України «Про Національну поліцію», питання процесуального оформлення застосування поліцейського піклування розглянуті у значно звуженому вигляді. Серед інших недостатньо конкретизованих питань є питання мови

складання протоколу. Частина 2 розглядуваної статті містить вимоги щодо обов'язку поліцейського негайного повідомлення особі підставу застосування поліцейського заходу та роз'яснити її права саме зрозумілою для неї мовою. Згідно статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова, при цьому в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України [73]. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані особи рядового, сержантського і старшинського складу Національної поліції. Стаття 16 того ж закону, встановлює, що мовою нормативних актів, документації, діловодства, службової діяльності та спілкування з громадянами України в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями є державна мова. З особою, яка не розуміє державної мови, працівник органу правопорядку, розвідувального органу, державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями може спілкуватися мовою, прийнятною для сторін, а також за допомогою перекладача [80]. Таким чином, мова спілкування з особою, щодо якої здійснюється поліцейське піклування, може бути відмінною від державної, але прийнятною і зрозумілою для цієї особи, тоді як оформлення протоколу поліцейського піклування здійснюється виключно державною мовою.

Також при складенні протоколу необхідно додержуватися ділової мови. Діловою, як правило, називають відгалуження літературної мови, що забезпечує спілкування (писемне та усне) на офіційно-діловому рівні. Для ділової мови характерним є уживання спеціальної лексики – канцеляризмів та мовних штамів, чітко регламентована побудова речень, досить часто навіть визначена форма викладу [114с. 9]. Головними ознаками офіційно-ділового стилю є імперативний характер, документальність (кожний

офіційний папір повинен мати характер документа), стабільність (тривалий час зберігає традиційні форми), стислість, чіткість, висока стандартизація значної частини висловів, суворе регламентація тексту [78, с. 136]. Використання ділового стилю у протоколі поліцейського піклування має важливе значення для одноманітного розуміння змісту викладеної в ньому інформації всіма зацікавленими у цьому особами.

Отже, одним з пріоритетних напрямів вдосконалення правового регулювання процесуального оформлення застосування поліцейського піклування є уніфікація протоколу цього поліцейського превентивного заходу. Під час уніфікації текстів управлінських документів необхідно, передусім, встановити точну відповідність між управлінською функцією (завданням) і змістом документа, який її реалізує [18, с. 52]. Як справедливо вказує Г. Чигрина, у письмовому процесуальному документі, залежно від його виду та мети створення, обов'язково зазначаються: місце (населений пункт); дата (день, місяць, рік); за потреби – час (години та хвилини); особа (посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові), яка проводить процесуальну дію (приймає процесуальне рішення); підстави та порядок (умови, перебіг) проведення процесуальної дії (прийнятого процесуального рішення); законність й обґрунтованість прийнятого рішення (рішень), його мета та результати; всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин; забезпечення прав учасників (роз'яснення їм прав та обов'язків), яких стосується процесуальна дія чи прийняте процесуальне рішення [181, с. 52].

Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування – це діяльність поліцейського з складання процесуального документа у формі протоколу, який посвідчує сам факт застосування поліцейським поліцейського піклування до конкретної особи та закріплює всі необхідні юридично значущі обставини його застосування.

Протокол поліцейського піклування може бути визначено як письмовий процесуальний документ, що посвідчує дату і точний час

(година і хвилини) застосування поліцейського заходу, підстави його застосування, опис вилученої зброї чи інших предметів, клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень, а також інші фактичні дані, що мають значення для забезпечення прав і свобод осіб, до яких застосовується поліцейське піклування.

Складання протоколу у довільній формі, хоча і з урахуванням вимог законодавства щодо відображення конкретних обставин поліцейського піклування у його змісті, може забрати значний час. Поліцейське піклування спрямовано на надання допомоги особам, які через певні обставини (вік, психічний стан тощо) опинилися в безпорадному стані, в якому вони нездатні самостійно опікуватися власною безпекою та/або безпекою оточуючих їх осіб. Отже, час має особливе значення для реалізації цілей поліцейського піклування – якомога швидше передати особу у місце, особам або компетентним установам чи закладам, в яких особа буде знаходитися у безпеці для себе та оточуючих її осіб. Для спрощення складання протоколу поліцейського піклування доцільним є затвердження єдиної форми протоколу поліцейського піклування, в якому необхідно передбачити всі суттєві обставини, що мають значення як для самого поліцейського піклування, так і для інших пов'язаних із його здійсненням юридично значущих наслідків. Інформація отримана в процесі здійснення поліцейського піклування може бути використана при розслідуванні кримінальних злочинів, чи притягнення осіб до відповідальності за адміністративні правопорушення.

Представляється за необхідне доповнити ч. 4 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» в частині окреслення тих обставин, які мають бути визначені у протоколі про застосування поліцейського піклування окрім перелічення вже вказаних у ньому обов'язкових даних таких, як: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів;

клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень. Також протокол має містити відмітку про повідомлення особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, або про неповідомлення з вказівкою причин, а також наявність відмітки щодо роз'яснення її прав під час здійснення поліцейського піклування: право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування; або відмітки про часткове роз'яснення таких прав із зазначенням: яке право було роз'яснено, а яке ні, внаслідок яких причин (вікові, психоемоційні особливості особи, щодо якої здійснюється піклування, її непритомний стан тощо). В разі відмови особи, яка може усвідомлювати свої дії і керувати ними, підписати протокол, про це має бути зроблено відповідний запис поліцейським. В ч. 4 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» має бути зазначено, що фіксації в протоколі потребують і інші обставини, що були виявлені під час проведення поліцейського піклування, для цього в пропонованій формі протоколу поліцейського піклування необхідно закріпити відповідний пункт [189].

2.4. Порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування

Серед прав, які згідно ч. 2 ст. 41 Закону України «Про національну поліцію» мають бути негайно роз'яснені поліцейським особі, щодо якої прийнято рішення про застосування поліцейського піклування, передбачено й право оскаржувати дії поліцейського [138]. Проте сам процесуальний механізм оскарження таких дій безпосередньо в цій статті нерозкритий. Поліцейський під час здійснення поліцейського піклування зобов'язаний дотримуватися певного алгоритму дій, які обумовлені насамперед вимогами статті 41 Закону України «Про національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами. В своїх діях та рішеннях

поліцейський має керуватися такими загальними завданнями поліції, як забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, а також надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. З урахуванням конкретних обставин поліцейський приймає те чи інше рішення на основі внутрішньої суб'єктивної оцінки об'єктивних умов реальності, при цьому він може скоїти не лише умисне порушення покладених на нього обов'язків та завдань, а також помилки, якими можуть бути порушені права та свободи, насамперед, осіб, до яких застосовується поліцейське піклування [138].

На основі аналізу змісту норми ст. 41 Закону України «Про національну поліцію» [138] можемо виділити деякі рішення, що віддані на розсуд поліцейського під час реалізації поліцейського піклування: рішення про необхідність застосування такого превентивного заходу, як поліцейське піклування; рішення про повідомлення особі про її права та їх роз'яснення внаслідок оцінки поліцейським стану особи як такої, в якому вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними; рішення про вилучення у особи зброю чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу; рішення про ненадання для підпису та ненадання копії протоколу про застосування поліцейського піклування особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними; рішення про вибір місця передання особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі (у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання); рішення про передання неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, чи органам опіки та піклування (наприклад, в разі виявлення фактів грубого

порушення батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків з виховання дитини, що супроводжується домашнім насиллям тощо). Перелічені рішення приймаються безпосередньо поліцейським на основі внутрішніх переконань, що формуються під впливом обставин об'єктивної реальності, а отже можуть мати, зокрема, й помилкове сприйняття об'єктивних фактів [138].

Нагальним постає питання не лише про можливість, але й про порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Конституція України, яка є нормативно-правовим актом прямої дії, містить окремі норми, що безпосередньо стосуються оскарження дій та рішень органів влади та їх повноважних представників. Так стаття 3, яка визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні, встановлює відповідальність держави перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [73]. Розглянемо й інші статті Конституції, які пов'язані та можуть бути використані при оскарженні дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування. У статті 57, зокрема, йдеться про гарантування кожному права знати свої права і обов'язки, що є актуальним в контексті реалізації поліцейського піклування обов'язку роз'яснити особі право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування [73].

У статті 40 Конституції йдеться про право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення, або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [73]. Стаття 55 Основного Закону країни вказує на те, що права і свободи людини і

громадянина захищаються судом. Також кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Також встановлений і такий суб'єкт розгляду звернення громадян, у тому числі зі скаргою на дії чи рішення поліцейського, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Після використання всіх національних засобів юридичного захисту ця ж стаття Конституції надає право кожному звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Перелічені способи не є вичерпаними, про що безпосередньо вказано в цій статті Конституції, адже кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [73].

Стаття 56 Конституції України надає право кожному на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [73].

Таким чином, норми Конституції України закріплюють загальні положення, що стосуються захисту прав, свобод та законних інтересів особи та розповсюджуються, у тому числі й на випадки оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування, оскільки мають пряму дію.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання порядку оскарження дій і рішень поліцейського, у тому числі й вчиненим під час застосування поліцейського піклування, є Закону України «Про звернення громадян». Згідно положень цього закону скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних

органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб. До рішень, дії (бездіяльність), які можуть бути оскаржені, названий закон у ст. 4 відносить ті, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності [136]. Заходи поліцейського піклування є превентивним поліцейським заходом, який не пов'язаний з притягненням особи до юридичної відповідальності, тому оскарженню підлягають тільки ті дії та рішення поліцейського, які пов'язані з порушенням прав, законних інтересів чи свободи особи, до якої здійснюється поліцейське піклування, або ж створено перешкоди для здійснення цією особою його прав і законних інтересів чи свобод.

В літературі скарги поділяють на: адміністративні скарги та позовні заяви, між собою вони відрізняються тим, що сама по собі подача адміністративної скарги, на відміну від позовної заяви, не є приводом для розгляду даного конфлікту судом, вона розглядається у позасудовому порядку вищестоящими органами [3, с. 156-157].

Загальний порядок оскарження дій і рішень поліцейського, у тому числі прийнятих ним під час застосування поліцейського піклування, доволі детально розглянуто Законом України «Про звернення громадян». У ст. 16 зазначено, що скарга на дії чи рішення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, засобів масової інформації, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу або незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням - безпосередньо до суду. Скарги Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, осіб з інвалідністю

внаслідок війни розглядаються першими керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій особисто. Громадянин може подати скаргу особисто або через уповноважену на це іншу особу. Скарга в інтересах громадянина за його уповноваженням, оформленим у встановленому законом порядку, може бути подана іншою особою, трудовим колективом або організацією, яка здійснює правозахисну діяльність. До скарги додаються наявні у громадянина рішення або копії рішень, які приймалися за його зверненням раніше, а також інші документи, необхідні для розгляду скарги, які після її розгляду повертаються громадянину [136].

Слід зазначити, що положення розглядуваної статті про те, що скарга в інтересах неповнолітніх і недієздатних осіб подається їх законними представниками визнано неконституційним. Своє Рішення Конституційний суд України обґрунтував тим, що порядок подання скарги в інтересах недієздатних осіб, який виключає можливість подання такими особами скарги самотійно, не забезпечує реалізації недієздатними особами права на звернення, передбаченого статтею 40 Конституції України. Крім того, законодавче закріплення виключно представницького способу реалізації особами, визнаними судом недієздатними, права на звернення не усуває вказаного обмеження (фактично повної заборони) розгляду звернень таких осіб, оскільки реалізація та захист прав, свобод і законних інтересів людини, які забезпечуються шляхом звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, не можуть завжди і повністю залежати від волі іншої людини. У зв'язку з цим положення другого речення ч. 4 ст. 16 Закону України «Про звернення громадян» суперечить статтям 3 та 40 Конституції України, оскільки воно позбавляє недієздатних осіб можливості самотійно подати скаргу до уповноважених органів, їх посадових і службових осіб для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів [152].

Отже, на основі викладеного суб'єктом подання скарги на дії і рішень поліцейського можуть бути у тому числі й особи, які є недієздатними. Зазначене є особливо важливим стосовно оскарження дій і рішень поліцейського саме під час застосування поліцейського піклування, оскільки останнє часто пов'язано саме з недієздатними особами, які внаслідок своєї недієздатності опинилися в загрозовому для себе чи оточуючих положенні.

Терміни оскарження дій і рішень також визначаються Законом України «Про звернення громадян». Відповідно до ст. 17 скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються. Пропущений з поважної причини термін може бути поновлений органом чи посадовою особою, що розглядає скаргу. Рішення вищого державного органу, який розглядав скаргу, в разі незгоди з ним громадянина може бути оскаржено в суді в термін, передбачений законодавством України [136]. В статті не розкрито зміст поважних причин пропущення термінів подання скарги, відсутня характеристика значення поняття «поважна причина».

Поважними причини пропущення різноманітних процесуальних строків визнаються залежно від конкретних обставин. Наприклад, як зазначено у Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, суди переважно правильно вирішують питання поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини та визнають поважними: тривалу хворобу, перебування спадкоємця тривалий час за межами України, відбування покарання в місцях позбавлення волі, перебування на строковій військовій службі в Збройних Силах України тощо. Разом з цим у Листі вказано, що не можуть бути визнані поважними такі причини пропуску строку для

подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови [142].

Значна кількість справ, які розглядаються судами, спрямовані на встановлення поважності тих, чи інших причин пропущення процесуальних строків. Розглядаючи судову практику щодо визнання судом поважності причин пропущення встановлених законодавством процесуальних строків, доцільно звернути увагу на ті критерії, якими оперує суд при встановленні поважності. Наприклад, Постановою Верховного Суду від 30.03.2020 р. у справі № 826/10808/18 було визначено таке: Департамент з питань державного архітектурно-будівельного контролю м. Києва виконавчого органу Київської міської ради звернувся з позовом до фізичної особи про зобов'язання вчинити дії. Суди попередніх інстанцій встановили, що позивач виніс припис про усунення порушення відповідачем вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності із визначенням строку для добровільного його виконання. Оскільки відповідач не виконав вимоги припису в установленний строк, то в позивача виникло право на звернення до суду з позовом про знесення самочинно збудованого об'єкта. Позивач у порядку цивільного судочинства звернувся з відповідним позовом до Шевченківського районного суду м. Києва, який закрити провадження у справі через неналежність розгляду спору в порядку цивільного судочинства. У зв'язку із зазначеними обставинами позивач звернувся з цим позовом до Окружного адміністративного суду м. Києва. Цей суд залишив позовну заяву без розгляду через пропущення позивачем шестимісячного строку звернення до суду. Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції. ДАБК м. Києва оскаржив це рішення в касаційному порядку, посилавшись на те, що строк звернення був пропущений у зв'язку зі зміною судової практики щодо юрисдикції цієї категорії справ, а тому підстав для залишення позовної заяви без розгляду

не було. Задовольняючи касаційну скаргу, Верховний Суд зазначив, що причини пропущення строків повинні бути поважними, реальними або непереборними і об'єктивно нездоланими на час плину строків звернення до суду. Ці причини (чи фактори об'єктивної дійсності) мають бути несумісними з обставинами, коли суб'єкт звернення до суду знав або не міг не знати про порушене право, ніщо правдиво йому не заважало звернутися до суду, але цього він не зробив і через власну недбалість, легковажність, байдужість, неорганізованість чи інші подібні за суттю ставлення до права на доступ до суду порушив ці строки [118].

Таким чином, поважність причин пропуску встановлених законодавством процесуальних строків, у тому числі й щодо оскарження дій та рішень поліцейського, має бути об'єктивною, реальною, такою, що перешкоджає особі звернутися зі скаргою своєчасно. Особливо важливим врахування поважності причин пропущення терміну є сфера оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування. Поліцейське піклування здійснюється щодо осіб, які через свій стан (малолітній вік, стан сп'яніння, психічну хворобу) не в змозі попідкуватися про власну безпеку та/або безпеку осіб, що їх оточують. Наслідком поліцейського піклування є передання цих осіб до місця проживання, батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування, або відповідному психіатричному закладу чи спеціалізованому лікувальному закладу залежно від конкретної категорії осіб та інших обставин. Зокрема особа, яка має ознаки психічного розладу (наприклад, знаходиться в стані затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті; в стані, який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку) не в змозі оскаржити дії чи рішення поліцейського стосовно неї до відновлення її психічного здоров'я, до того часу, коли вона зможе усвідомлювати свої дії і керувати ними. Отже, психічна хвороба та строк її лікування та відновлення психічних можливостей усвідомлення

особою своїх дій цілковито може бути визнано поважною причиною пропущення встановлених термінів оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Подання особою скарги призводить у зв'язку з цим до виникнення в неї низки прав. Згідно ст. 18 Закону України «Про звернення громадян» громадянин, який звернувся із заявою чи скаргою до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, посадових осіб, має право: особисто викласти аргументи особі, що перевіряла заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви; знайомитися з матеріалами перевірки; подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу; бути присутнім при розгляді заяви чи скарги; користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку; одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги; вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень [136]. Беззаперечно, ці права виникають також у особи в разі оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Законом України «Про звернення громадян» у статті 20 встановлено термін розгляду звернення, зокрема й скарги, а саме – не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення.

При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів. На обґрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну. Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку [136]. Також законом передбачено безоплатність розгляду звернень громадян.

Однією з форми передачі особою скарги на дії поліцейського скарги є її передача на особистому прийомі відповідальних посадових осіб органів державної влади.

У ст. 22 Закону України «Про звернення громадян» встановлено загальні вимоги щодо ведення прийому громадян. Зокрема вказується на обов'язок посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян – проводити особистий прийом громадян. Зазначається, що прийом проводиться регулярно у встановлені дні та години, у зручний для громадян час, за місцем їх роботи і проживання. Графіки прийому доводяться до відома громадян. Усі звернення громадян на особистому прийомі реєструються. Якщо вирішити порушені в усному зверненні питання безпосередньо на особистому прийомі неможливо, воно розглядається у тому ж порядку, що й письмове звернення. Про результати розгляду громадянину повідомляється письмово або усно, за бажанням громадянина [136].

Особливості прийому скарг на дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування, в разі їх оскарження до органів та підрозділів Національної поліції, врегульовані Порядком розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України [134]. Згідно норм цього порядку громадяни України мають право звернутися до органів (підрозділів) поліції, їх керівників із зауваженнями, скаргами та пропозиціями з питань, пов'язаних з діяльністю Національної поліції

України, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, із заявами або клопотаннями про реалізацію своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів, а також зі скаргами про їх порушення. Особи, які не є громадянами України і законно перебувають на її території, можуть також подавати звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено законодавством України та міжнародними договорами. Забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення. Громадяни мають право звертатися до органів (підрозділів) поліції українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін [134].

Робота зі зверненнями громадян і їх особистий прийом містить такі складові елементи: приймання, реєстрація і первинний розгляд звернень громадян; вирішення питань, порушених у зверненнях, та надання відповідей їх авторам; контроль за станом роботи зі зверненнями; узагальнення та аналіз звернень громадян; використання результатів аналізу для прийняття управлінських рішень. Звернення від громадян надходять до органів (підрозділів) поліції у вигляді листів, під час їх особистого прийому посадовими особами, з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку або за допомогою засобів телефонного зв'язку через контактні центри, телефонні «гарячі лінії» [136].

Слід зазначити, що загальним правилом, передбаченим статтею 8 Закону України «Про звернення громадян», письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає [136]. Проте п. 41 вищезазваного Порядку виключенням з цього є анонімні повідомлення про порушення Закону України «Про запобігання корупції», які після реєстрації доводяться до відома керівників органів (підрозділів) поліції для врахування під час здійснення покладених на них завдань і функцій [134].

В разі, коли в діях чи рішеннях поліцейського під час застосування поліцейського піклування містяться ознаки злочину їх реєстрація у підрозділах поліції здійснюється згідно Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події [133]. Цей Порядок регулює ведення в підрозділах поліції єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Порядком зазначено, що прийняття заяв (повідомлень) незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснює цілодобово, безперервно та невідкладно орган (підрозділ) поліції, до якого надійшла така інформація. Заяви (повідомлення) можуть бути усні або письмові: усні заяви (повідомлення) від осіб уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції або інший поліцейський, до повноважень якого це належить, вносить до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію; під час особистого звернення заявника до органу (підрозділу) поліції із письмовою заявою (повідомленням) уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції її (його) приймає і реєструє [134].

Подання особою скарги на дії та рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування спричиняє виникнення низки обов'язків у суб'єктів повноважень розглядати подану скаргу. Такі обов'язки викладені у статті 19 Закону України «Про звернення громадян»: об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги; у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову; на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу; скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам,

невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини та умови, які сприяли порушенням; забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень; письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення; вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніш як у місячний термін довести прийняте рішення до відома органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина; у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення; не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам; особисто організовувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи [136].

Також слід зазначити, що згідно ст. 90 Закону України «Про національну поліцію» контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України [138].

Таким чином, на підставі викладеного слід зробити певні висновки. Питання реалізації права на оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування ускладнюється тим, що воно зазвичай реалізується до особи, яка внаслідок певних факторів опинилася в безпорадному та небезпечному стані і може внаслідок цього бути нездатною до адекватного сприйняття як існуючої дійсності, так і

інформації, яка поступає до неї з її оточення. Разом з цим оскаржити дії і рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування можливо й самою цією особою після того, як вона отримає здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними, а також законними представниками цієї особи, адміністрацією психіатричного чи іншого спеціалізованого лікувального закладу тощо.

Оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування можна визначити як регульовану нормами Конституції та іншого законодавства України діяльність зацікавлених суб'єктів, спрямовану на поновлення прав і захист законних інтересів осіб, щодо яких було здійснено поліцейське піклування, порушених внаслідок дій (бездіяльності) та відповідних рішень, які були здійснені поліцейськими під час застосування поліцейського піклування.

Порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування визначений Конституцією України, Законом України «Про національну поліцію», Законом України «Про звернення громадян», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів, які визначають специфіку розгляду скарг органами поліції, у тому числі й на дії та рішення поліцейських. Порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування має певні особливості, обумовлені специфікою самого превентивного поліцейського заходу, серед яких можна виділити такі:

- оскарженню підлягають як дії, так і бездіяльність поліцейського, зокрема, оскаржувати можна такі дії та рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування: рішення щодо застосування до конкретної особи заходу поліцейського піклування; відмову поліцейського у застосування поліцейського піклування; про надання чи не надання медичної допомоги, чи відмову в наданні можливості особі негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи, або зволікання поліцейського в наданні

такої можливості (адже в законі мова йде саме про негайність такого повідомлення); про відмову в роз'ясненні чи не роз'ясненні суті прав особи, щодо якої застосовано поліцейське піклування тощо.

- суб'єктами оскарження можуть бути: по-перше, самі особи, щодо яких провадиться поліцейське піклування; по-друге, законні представники таких осіб (батьки або усиновителі, опікуни, піклувальники, органи опіки та піклування); по-третє, психіатричний заклад чи інший спеціалізований лікувальний заклад; по-четверте, інші особи (родичі особи, свідки незаконних дій/бездіяльності поліцейського та інші особи), які мають інформацію про поведінку поліцейського та яку вони вважають незаконною (його рішення та дії) під час застосування поліцейського піклування.

- важливим є врахування поважності причин пропущення строків оскарження дій та рішень поліцейського, оскільки мова йде про осіб, які не в змозі внаслідок певних об'єктивних причин (наприклад, тяжкий психічний розлад) своєчасно звернутися до уповноважених органів чи суб'єктів щодо оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Висновки до другого розділу

Встановлено, що під суб'єктами щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування необхідно розуміти фізичну особу, яка через певні життєві обставини опинилась у скрутній ситуації та потребує відповідної допомоги від працівників Національної поліції України. Для того, щоб особа стала суб'єктом, стосовно якого застосовується поліцейське піклування, вона повинна володіти рядом специфічних характеристик: вік, психічні та фізіологічні особливості, низький соціальний статус, тощо.

Аргументовано, що неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, представляють собою специфічну категорію громадян, які в наслідок незалежних від них обставин залишились без

належного контролю за їх поведінкою, навчанням, проведенням вільного часу з боку батьків або ж уповноважених органів та навчальних закладів. Специфіка даної категорії суб'єктів поліцейського піклування полягає у наступному: по-перше, дані особи не завжди можуть усвідомлювати небезпечність дій, які вони вчиняють та, зазвичай, недостатньо ознайомлені з нормами чинного законодавства; по-друге, застосування до них поліцейських заходів вимагає від працівників поліції специфічних знань, вмінь та навичок; по-третє, піклування до вказаних осіб має специфічні наслідки.

Відмічено, що застосування поліцейського піклування по відношенню до осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють реальну небезпеку оточуючим або собі – це особливо складний процес, який пов'язаний із специфічним моральним та психологічним станом суб'єкта піклування. Окрім того, застосування поліцейського піклування вимагає від працівників поліції постійної взаємодії з медичними працівниками.

Доведено, що чинний Закон України «Про національну поліцію» містить досить змістовний перелік суб'єктів щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування і це, безумовно, слід оцінити виключно з позитивного боку, адже це; по-перше, робить роботу поліцейського більш зрозумілою; по-друге, дозволяє законодавцю якісніше забезпечити дотримання прав і свобод осіб, відносно яких таке піклування застосовується. Окрім того, ми переконані, що визначення суб'єктів, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування – це першочерговий і найважливіший крок, який має здійснити поліцейський при виборі форми та способу піклування. Підкреслено, що від суб'єкта щодо якого може бути застосовано поліцейське піклування, напряду залежать процесуальні особливості застосування досліджуваного превентивного поліцейського заходу.

Вказано на необхідність під час реалізації поліцейського піклування здійснити з'ясування причин та обставин бездоглядного стану неповнолітньої особи з метою попередження чи припинення протиправних дій щодо цього неповнолітнього. Також під час провадження поліцейського піклування необхідним є вчинення поліцейськими всіх можливих дій, спрямованих на збереження фізичного та психологічного здоров'я неповнолітнього.

Підкреслено, що особливості поліцейського піклування щодо особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, полягають у встановленні поліцейським у особи ознак психічного розладу, що має бути вираженим тобто явним для сторонніх осіб, та як наслідок такого розладу створення небезпеки для оточуючих чи власне цієї особи.

Наголошено, що поліцейський не є лікарем-психіатром, він не може здійснювати психіатричний огляд особи, тому вочевидь при встановленні поліцейським особи, яка потребує поліцейського піклування, мова йде саме про тяжкий психічний розлад, що є очевидним як для поліцейського, так і для інших оточуючих осіб. Разом з цим наявність у особи ознак вираженого психічного розладу не є достатнім для здійснення щодо неї поліцейського піклування. Цей розлад має бути поєднаний з наявністю створення діями особи реальної небезпеки оточуючим або собі. Тобто важливим аспектом є встановлення реальної небезпеки особи для оточуючих та для себе самої як наслідок наявності вираженого, можливо тяжкого психічного розладу. Реальна небезпека може проявлятися в конкретних діях особи, що свідчать про їх спрямованість на заподіяння шкоди собі або оточуючим.

Доведено, що особливості поліцейського піклування до окремих категорій осіб визначаються: 1) особливостями самої особи, що потребує піклування; 2) метою самого поліцейського піклування, а саме забезпечення безпеки для самої особи, та для осіб, які її оточують, на

основі конституційного принципу визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; 3) наслідком піклування – убезпечення особи та у деяких випадках – осіб, що її оточують, від дій такої особи шляхом здійснення доставки її до суб'єктів, які відповідно до закону можуть забезпечити її безпеку, є відповідальними за безпеку особи, або місць (у тому числі визначених законодавством закладів чи установ), де особа буде перебувати у безпеці та не створюватиме небезпеки як для себе, так і для оточуючих її осіб.

Обґрунтовано, що особливості поліцейського піклування до бездоглядних неповнолітніх осіб віком до 16 років полягають у: 1) реалізації повноважень держави щодо охорони дитинства шляхом реалізації заходів із гарантування її безпеки; 2) встановленні необхідності такого піклування, встановлення факту бездоглядності неповнолітньої особи віком до 16 років; 3) активних діях, спрямованих на забезпечення безпеки фізичного та психічного (психологічного) здоров'я неповнолітньої особи; 4) з'ясуванні обставин, які призвели до стану бездоглядності неповнолітньої особи, у тому числі з метою попередження, виявлення та припинення правопорушень щодо неповнолітньої особи; 5) з'ясуванні місцезнаходження батьків або інших осіб, що їх замінюють; 6) негайного повідомлення батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи; 7) передання неповнолітньої особи особам, що зобов'язані забезпечувати її безпеку, а саме: батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування.

Відмічено, що особливості поліцейського піклування до особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, та до особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, мають певну схожість. Разом з цим специфіка поліцейського піклування до особи, яка підозрюється у втечі з

психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення, проявляється у встановленні особи як підозрюваної у втечі з відповідного закладу на підставі інформації з відповідного закладу про втечу та на підставі ідентифікації особи як такої, що здійснила цю втечу, на основі аналізу інформації про її місцезнаходження, зовнішньої схожості, специфіки поведінки цієї особи тощо. Акцентовано увагу, що особливості здійснення поліцейського піклування щодо особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі, є встановлення поліцейським наявності двох обставин одночасно, за яких перша обставина обумовлює існування другої. Підкреслено, що загальною для двох зазначених категорій осіб особливістю поліцейського піклування є складність визначення поліцейським можливості психічнохворої особи усвідомлювати отриману інформацію щодо підстави застосування поліцейського піклування та змісту її прав (отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування). Тому представляється за доцільне за відсутності безпосередньо очевидних зовнішніх ознак неможливості сприйняття особою, яка потребує поліцейського піклування, інформації, здійснити обов'язкове повідомлення про підставу застосування цього поліцейського заходу, а також роз'яснити перелічені права.

Особливості поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, полягають у: 1) оцінці поліцейським сп'янілої особи, що перебуває у публічному місці, як такої, що втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, при цьому дії цієї особи не можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення чи злочин; 2) якщо є найменший сумнів у тому, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними, наприклад, може усвідомлювати

свої дії, але не може ними керувати, поліцейський має повідомити особі підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити права, перелічені ч. 2 ст. 41 Закону «Про національну поліцію» права; 3) в разі наявності, вилученні у особи зброї чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу; 4) наданні особі всієї необхідної та можливої допомоги з метою збереження її життя та здоров'я; 5) наданні особі можливості негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи; 6) прийняті рішення про передання особи у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання з урахуванням інтересів самої особи, зокрема, збереження її життя та здоров'я, інтересів осіб, що її оточують, наприклад членів сім'ї, з якими особа проживає, щодо недопущення створення небезпеки для цих осіб, можливості встановлення особи цієї людини, а також місця її проживання та інших факторів.

Відмічено, що стосовно процесуального оформлення застосування поліцейського піклування законодавчо визначається: по-перше, принципова необхідність складання протоколу; по-друге, обов'язкова до фіксації у протоколі інформація, по-третє, обов'язок підписання протоколу особою та поліцейським, або в разі достатності підстав вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними, такий обов'язок лежить виключно на поліцейському; по-четверте, обов'язок надати копію складеного протоколу особі або іншій відповідальній особі, установі, або закладу, якій цю особу було передано.

Підкреслено, що застосування поліцейськими при здійсненні поліцейського піклування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису хоча і є певним доказовим елементом діяльності, що провадить поліцейський, проте не може вважатися належним процесуальним оформленням застосування поліцейського піклування.

Наголошено на тому, що відсутність єдиної форми протоколу про застосування поліцейського піклування не може слугувати виправданням у відсутності його складення, адже необхідність і прямий обов'язок його складення безпосередньо зазначений законом. Складається ситуація, в якій, незважаючи на виконання фактичних дій з поліцейського піклування, сам факт його здійснення залишається неоформленим, до того ж поліцейські в цьому випадку уникають можливості встановити та відповідно посвідчити факти, що можуть мати для провадження інших юридично значимих дій, зокрема, встановлення факту жорстокого поводження з дітьми, сімейного насилля тощо.

Встановлено, що процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування – це діяльність поліцейського з складання процесуального документа у формі протоколу, який посвідчує сам факт застосування поліцейським поліцейського піклування до конкретної особи та закріплює всі необхідні юридично значущі обставини його застосування.

Протокол поліцейського піклування може бути визначено як письмовий процесуальний документ, що посвідчує дату і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу, підстави його застосування, опис вилученої зброї чи інших предметів, клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень, а також інші фактичні дані, що мають значення для забезпечення прав і свобод осіб, до яких застосовується поліцейське піклування.

Наголошено, що складання протоколу у довільній формі, хоча і з урахуванням вимог законодавства щодо відображення конкретних обставин поліцейського піклування у його змісті, може забрати значний час. Поліцейське піклування спрямовано на надання допомоги особам, які через певні обставини (вік, психічний стан тощо) опинилися в безпорадному стані, в якому вони нездатні самотійно опікуватися

власною безпекою та/або безпекою оточуючих їх осіб. Отже, час має особливе значення для реалізації цілей поліцейського піклування – якомога швидше передати особу у місце, особам або компетентним установам чи закладам, в яких особа буде знаходитися у безпеці для себе та оточуючих її осіб. Для спрощення складання протоколу поліцейського піклування доцільним є затвердження єдиної форми протоколу поліцейського піклування, в якому необхідно передбачити всі суттєві обставини, що мають значення як для самого поліцейського піклування, так і для інших пов'язаних із його здійсненням юридично значущих наслідків. Інформація отримана в процесі здійснення поліцейського піклування може бути використана при розслідуванні кримінальних злочинів, чи притягнення осіб до відповідальності за адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано необхідність доповнити ч. 4 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» в частині окреслення тих обставин, які мають бути визначені у протоколі про застосування поліцейського піклування окрім перелічення вже вказаних у ньому обов'язкових даних таких, як: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень. Також протокол має містити відмітку про повідомлення особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, або про неповідомлення з вказівкою причин, а також наявність відмітки щодо роз'яснення її прав під час здійснення поліцейського піклування: право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування; або відмітки про часткове роз'яснення таких прав із зазначенням: яке право було роз'яснено, а яке ні, внаслідок яких причин (вікові, психоемоційні особливості особи, щодо якої здійснюється піклування, її непритомний стан тощо). В разі відмови

особи, яка може усвідомлювати свої дії і керувати ними, підписати протокол, про це має бути зроблено відповідний запис поліцейським. В ч. 4 ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» має бути зазначено, що фіксації в протоколі потребують і інші обставини, що були виявлені під час проведення поліцейського піклування, для цього в пропонованій формі протоколу поліцейського піклування необхідно закріпити відповідний пункт.

З'ясовано, що поважність причин пропуску встановлених законодавством процесуальних строків, у тому числі й щодо оскарження дій та рішень поліцейського, має бути об'єктивною, реальною, такою, що перешкоджає особі звернутися зі скаргою своєчасно. Особливо важливим врахування поважності причин пропущення терміну є сфера оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування. Поліцейське піклування здійснюється щодо осіб, які через свій стан (малолітній вік, стан сп'яніння, психічну хворобу) не в змозі попідкуватися про власну безпеку та/або безпеку осіб, що їх оточують. Наслідком поліцейського піклування є передання цих осіб до місця проживання, батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування, або відповідному психіатричному закладу чи спеціалізованому лікувальному закладу залежно від конкретної категорії осіб та інших обставин. Зокрема особа, яка має ознаки психічного розладу (наприклад, знаходиться в стані затьмарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті; в стані, який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку) не в змозі оскаржити дії чи рішення поліцейського стосовно неї до відновлення її психічного здоров'я, до того часу, коли вона зможе усвідомлювати свої дії і керувати ними. Отже, психічна хвороба та строк її лікування та відновлення психічних можливостей усвідомлення особою своїх дій цілковито може бути визнано поважною причиною

пропущення встановлених термінів оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

Акцентовано увагу на тому, що питання реалізації права на оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування ускладнюється тим, що воно зазвичай реалізується до особи, яка внаслідок певних факторів опинилася в безпорадному та небезпечному стані і може внаслідок цього бути нездатною до адекватного сприйняття як існуючої дійсності, так і інформації, яка поступає до неї з її оточення. Разом із цим оскаржити дії і рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування можливо й самою цією особою після того, як вона отримає здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними, а також законними представниками цієї особи, адміністрацією психіатричного чи іншого спеціалізованого лікувального закладу тощо.

Оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування визначено як регульовану нормами Конституції та іншого законодавства України діяльність зацікавлених суб'єктів, спрямовану на поновлення прав і захист законних інтересів осіб, щодо яких було здійснено поліцейське піклування, порушених внаслідок дій (бездіяльності) та відповідних рішень, які були здійснені поліцейськими під час застосування поліцейського піклування.

Встановлено, що порядок оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування має певні особливості, обумовлені специфікою самого превентивного поліцейського заходу, серед яких виділено такі:

- оскарженню підлягають як дії, так і бездіяльність поліцейського, зокрема, оскаржувати можна такі дії та рішення поліцейського під час застосування поліцейського піклування: рішення щодо застосування до конкретної особи заходу поліцейського піклування; відмову поліцейського у застосування поліцейського піклування; про надання чи не надання медичної допомоги, чи відмову в наданні можливості особі негайно

повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи, або зволікання поліцейського в наданні такої можливості (адже в законі мова йде саме про негайність такого повідомлення); про відмову в роз'ясненні чи не роз'ясненні суті прав особи, щодо якої застосовано поліцейське піклування тощо.

- суб'єктами оскарження можуть бути: по-перше, самі особи, щодо яких провадиться поліцейське піклування; по-друге, законні представники таких осіб (батьки або усиновителі, опікуни, піклувальники, органи опіки та піклування); по-третє, психіатричний заклад чи інший спеціалізований лікувальний заклад; по-четверте, інші особи (родичі особи, свідки незаконних дій/бездіяльності поліцейського та інші особи), які мають інформацію про поведінку поліцейського та яку вони вважають незаконною (його рішення та дії) під час застосування поліцейського піклування.

- важливим є врахування поважності причин пропущення строків оскарження дій та рішень поліцейського, оскільки мова йде про осіб, які не в змозі внаслідок певних об'єктивних причин (наприклад, тяжкий психічний розлад) своєчасно звернутися до уповноважених органів чи суб'єктів щодо оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

3.1. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування

Одним із важливих завдань демократичної правової держави є захист прав і законних інтересів громадян, охорона встановленого правопорядку та законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями [86, с. 34]. Саме на виконання завдань по захисту прав та законних інтересів людини, охороні правопорядку спрямоване здійснення заходів з поліцейського піклування. Сам цей превентивний поліцейський захід є новим для українських реалій, тому важливо використовувати напрацювання та досвід тих країн, в яких цей захід є достатньо тривало опробуваним.

Сьогодні в країнах ЄС спостерігаються три моделі забезпечення внутрішньої безпеки: централізована, або (континентальна) модель з домінуючою роллю міністерства внутрішніх справ, директивним стилем управління й жорсткою вертикаллю підпорядкування низових ланок центральним органам; децентралізована модель, для якої характерна особливість – відсутність єдиного загальнонаціонального органу, множинність поліцейських сил загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів, переважне зосередження важелів управління поліцейськими силами в руках обласних (регіональних) органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка передбачає значну роль муніципальних органів влади в управлінні поліцією; комбінована (напівцентралізована) модель, особливістю якої є: наявність

загальнонаціонального органу (міністерства), відповідального за забезпечення внутрішньої безпеки, координація діяльності розрізнених поліцейських служб; співіснування державних поліцейських служб загальнонаціонального (федерального) та регіонального (рівня штату, землі), а також державної та муніципальної поліції з пріоритетністю розвитку державної поліції [144, с. 148]. Незважаючи на різні підходи до моделі управління поліцією, слід вказати на певну позитивну динаміку саме європейських країн в реалізації превентивних поліцейських заходів як способів забезпечення громадської безпеки без застосування заходів примусу.

Розглянемо особливості діяльності поліції європейських країн щодо впровадження ними діяльності по роботі з населенням, зокрема, й виконання превентивних поліцейських заходів.

Як підкреслює Н. Матюхіна, дільничні служби у Німеччині розглядаються як частина загальної концепції, що передбачає орієнтацію поліції на населення. В «Описанні завдань для дільничної служби» зазначається зокрема, що поліція при виконанні своїх завдань спирається на розуміння та підтримку громадян. Опора на населення – передумова ефективної поліцейської діяльності. У зв'язку з цим дільничній службі надається особливого значення [94]. Отже, видима присутність поліції та тісний довірчий контакт з населенням співробітників служби мають позитивно вплинути на ставлення громадян до поліції, її діяльності, посилити особисте почуття безпеки. Головним завданням дільничних співробітників визначено постійне, незалежне від обставин встановлення та підтримка контактів з громадянами, громадськими групами, установами та організаціями певної дільниці. Крім того, до їх завдань віднесено: спостереження за «небезпечними» об'єктами та установами, а також містами зустрічей відомих проблемних груп; проведення заходів по захисту об'єктів та осіб; проведення святкових заходів; виконання спектру завдань у сфері дорожнього руху; участь у розслідуванні справ

кримінального характеру; проведення кримінально-профілактичного консультування за місцем проживання; допомога жертвам злочинів та деякі інші. Послідовне виконання цих завдань передбачає високий рівень комунікації співробітників, здібності до контактування, самостійність та особисту відповідальність. Саме тому, при відборі персоналу для роботи співробітником дільничної служби на ці риси претендентів звертається першочергова увага [94]. Отже у Німеччині особлива увага приділяється визначенню навиків комунікації особи ще до призначення її на посаду поліцейського, оскільки навички комунікації є першочерговими при встановленні взаємодії поліції з громадськістю як умови її належного функціонування.

Досвід Німеччини має важливе значення, адже німецька поліція визнається фахівцями як своєрідний еталон організації та практичної реалізації правоохоронної діяльності. Вона є органом державної виконавчої влади, який вдало поєднав кращі традиції поліцейської служби з новітніми досягненнями, пов'язаними з побудовою правової, демократичної, соціально орієнтованої держави [164, с. 463].

В літературі справедливо вказується на те, що комунікативна толерантність поліцейського є необхідною рисою, яка визначає характер і специфіку взаємовідносин працівника поліції з оточуючими, враховуючи особистий досвід поліцейського, його інтереси, схильності, моделі поведінки та особливості спілкування. Професійне спілкування поліцейських часто має проблемний характер у ситуаціях спілкування з порушниками правил дорожнього руху, з особами, які вчинили правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті, з неповнолітніми, з дітьми, які загубилися, тощо. Особливості комунікативної толерантності можуть свідчити про психічне здоров'я фахівця, внутрішню гармонію або дисгармонію, про здатність людини до самоконтролю та самокорекції, які є так необхідними у правозахисній практиці [46, с. 101].

Як наголошує Я. Пономаренко, комунікабельність гарантує нову якість спілкування, яка, в свою чергу, є механізмом реалізації культури як змісту освіти. Щоб впоратися з цим викликом сьогодення, в системі вищої поліцейської освіти поряд з іншими завданнями професійного становлення особистості поліцейського потрібно вирішити важливу проблему оволодіння новим знанням і навчитися його використовувати на практиці. Це означає, що для вдосконалення професійної підготовки поліцейських кадрів, курсантів слід готувати на базі вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання і слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських з урахуванням особливостей культури спілкування працівників правоохоронних органів, шляхом впровадження відповідних навчальних дисциплін [116, с. 245-246].

Уміння спілкуватися як необхідний елемент професіоналізму розглядається і у роботі поліції Великої Британії, насамперед патрульно-постової служби. На думку англійських фахівців, поліція поступово втрачає довіру громадян. Повернути її є життєво важливим завданням. І саме в якості головних суб'єктів на цьому шляху вважаються поліцейські патрульно-постової служби. У процесі вивчення прийомів, потрібних для досягнення цієї стратегічної мети, був сформульований головний принцип – «підтримка порядку на основі підтримки зв'язків» і, звідси, основоположний метод – «йти до людей». Вважається, що поліцейський патрульно-постової служби повинен спілкуватися з населенням постійно, цілеспрямовано, вникаючи у щоденні потреби та сподівання людей. Важливим є і зворотній зв'язок, оперативне інформування громадян про результати їх допомоги, актуальну ситуацію тощо, стимулюючи тим самим формування добрих та сталих зв'язків між громадськістю та поліцією [29, с. 126-127]. Щоденні потреби людей, зокрема, в забезпеченні безпеки уразливих груп населення якраз і складають зміст поліцейського піклування як певної форми взаємодії з суспільством.

В літературі розглянуто особливості діяльності поліції деяких закордонних країн в сфері встановлення взаємодії з громадськістю, зокрема, акцентується увага на тому, що принципи взаємодії поліції з громадськістю відображені в законодавстві Іспанії. Так, згідно ст.5 Органічного закону Королівства Іспанії № 2 від 13 березня 1986 р. «Про сили і корпуси безпеки», у професійній комунікації поліцейський повинен налагоджувати: «1. Належні стосунки з громадою, зокрема: – під час виконання професійних обов’язків – недопущення будь-яких зловживань, свавільних або дискримінаційних дій, пов’язаних з фізичним або моральним насильством; – постійна коректна та бездоганна поведінка у відносинах з громадянами, яким забезпечується допомога та захист завжди, коли цього вимагають обставини або конкретні особи. У кожному акті втручання – надання повної та максимально комплексної інформації про причини та цілі такого втручання; – під час виконання своїх функцій – діяти з необхідною рішучістю та негайністю, коли це є доцільним для запобігання тяжкій, безпосередній та незворотній шкоді. У разі застосування із зазначеною метою наявних засобів – дотримання принципів відповідності, використання нагоди та пропорційності; 2. Належне поводження із взятими під варту особами, зокрема: – обов’язок дбати про збереження життя та здоров’я осіб, яких вони затримують або тримають під вартою, а також поважати честь та гідність таких осіб». Згідно ст.4 «Закону про організацію поліції публічної безпеки» Португальської Республіки № 53 від 2007 р., поліцейський поліції публічної безпеки «...не має права врегульовувати конфлікти приватного характеру і має обмежуватись у таких ситуаціях діями з охорони публічного порядку». Формування відповідних знань та умінь спілкування, оволодіння технікою проведення бесід з різними категоріями людей, вуличного опитування населення під час патрулювання є предметом ретельної підготовки поліцейських в Японії. Поліцейським надаються конкретні поради та рекомендації, покликані допомогти в налагодженні

контактів з населенням. В першу чергу увага фахівців спрямована на тих співробітників, які тільки-но призначені на посаду. З метою вдосконалення техніки вуличного опитування, привертання уваги до цього методу збору інформації, встановлення контактів з населенням щорічно проводиться загальнонаціональний поліцейський конкурс, де визначається «кращий опитувач». Під час таких змагань один із патрульних грає роль перехожого, а іншому надається від 10 до 20 хвилин на те, щоб у присутності журі отримати від «перехожого» всю потрібну інформацію [9, с.12-13].

Як бачимо, розвиток навиків комунікації та взаємодії з населенням, які є особливо необхідними зокрема й під час застосування поліцейського піклування, проходить не лише під час навчання кандидатів на посаду поліцейських, але й під час безпосередньої роботи. Такі тренінги у формі ігор дозволяють моделювати різноманітні ситуації, які трапляються під час здійснення широкого кола поліцейських заходів, у тому числі й превентивних.

Навики комунікації як основа взаємодії поліції з населенням під час виконання поліцейських заходів мають значення й для оцінки діяльності поліції як уособлення державної влади. Так спираючись на досвід США, дослідники зазначають, що найбільш поширеними альтернативними джерелами інформації для оцінки діяльності поліції в цій країні є:

1. Дослідження громадської думки. Їх дані використовує приблизно третина місцевих департаментів поліції, проводячи їх щороку, зокрема для оцінки рівня латентної злочинності та оцінки громадою роботи поліції.

2. Анкетування осіб, що мали контакти з поліцією. Інформація, отримана цим методом, як правило, більш точно відображає якість роботи поліції, та дозволяє більш детально оцінити окремі напрями діяльності поліції.

3. Анкетування працівників поліції. Дана методика дозволяє оцінити стан моралі у підрозділі, виявити проблеми з управлінням, тощо.

4. Пряме спостереження. Передбачає дослідження спеціально підготовленими спостерігачами окремих аспектів роботи поліції або її наслідків (наприклад, спостереження за контактами поліцейських з громадянами у повсякденних ситуаціях, станом законності у проблемних районах міста тощо). Даний метод вважається ефективним для незалежної оцінки роботи поліції, однак, враховуючи необхідність спеціальної підготовки персоналу, є достатньо затратним.

5. Метод симуляцій. На відміну від попереднього методу, дослідники не є пасивними спостерігачами, а симулюють певні типові ситуації. [52, с. 18-19].

З метою сприяння розвитку взаємодії поліції та суспільства поліцейським департаментом м. Сан Дієго (США) запроваджуються програми, серед яких Програми сусідського спостереження; центр сімейної справедливості під поліцейським контролем для надання консолідованих та скоординованих юридичних, соціальних та медичних послуг жертвам сімейного насильства; Міжнародна програма боротьби зі злочинністю без злочинів (CFMH), що фінансується поліцією, яка реалізує багатогранний підхід до запобігання злочинності в оренді нерухомості; програма «Ви не самотні», в якій задіяні волонтери поліції; Програма «Візьми мене додому» для сприяння правоохоронним органам (поліція та шериф) під час контактів з членами громади, які мають інвалідність, таких як, але не обмежуючись ними, аутизм, деменція, хвороба Альцгеймера, синдром Дауна, глухота чи будь-які інші вади розвитку; програми навчання громади методам запобігання злочинності [56, с. 30]. Залучення поліцейських до участі у благодійних програмах, змістом яких є безпосереднє спілкування з особами, які мають психічні хвороби, сприяє формуванню навиків такого спілкування при реалізації заходів поліцейського піклування до таких осіб.

Комунікація та формування довіри як основи співробітництва поліції та населення є наріжним аспектом діяльності поліції в багатьох країнах.

Н. Бобро, розглядаючи практики взаємодії поліції та населення розвинутих країн світу, відмічає, що у Фінляндії при управлінні поліції МВС створено Дорадчий комітет у справах поліції, у складі якого поряд з посадовими особами цього апарату включені представники провідних політичних партій, профспілок та найбільш великих промислово-торгових фірм, оскільки вважається, що без їх активної підтримки розкриття злочинів та профілактика правопорушень є малоперспективною справою. При цьому ключовою фігурою превентивної діяльності стає не «поліцейський-борець із злочинним світом», а «поліцейський-тренер», головною задачею якого має бути навчання і консультування громадян, які не бажають стати жертвою злочинних посягань. Правоохоронна діяльність, таким чином, концентрується на безпосередньому та довгостроковому обслуговуванні населення у сфері підвищення його безпеки. У таких країнах, як Велика Британія, США та інших основний напрямок роботи поліції – це так зване комунальне або районне чи місцеве «поліціювання», що передбачає постійне перебування поліцейського у зоні обслуговування, а головною метою його діяльності є налагодження тісної взаємодії з населенням даної зони з метою попередження правопорушень. Громадська організація «Зупини злочинця» допомагає поліції в боротьбі зі злочинністю, забезпеченні належного стану правопорядку в регіонах, проведенні профілактичної, превентивної, виховної, консультативної роботи. Відділення цієї громадської організації розташовані на території поліцейських діляниць, що значно поліпшує співпрацю членів організації з працівниками поліції. В Австрії здебільшого практикується чергування добровільних громадських дружин, які охороняють житло у приватному секторі та, інколи, надане державою житло. В Чехії, Литві та Іспанії громадян залучають як помічників до співпраці з поліцією [17, с. 118].

У Великій Британії існує інститут спеціального констебля, де добровольці можуть виконувати деякі поліцейські функції. Дуже поширеною є система «сусідського спостереження», де громадяни беруть

участь у виявленні правопорушень як індивідуально, так і через громадські об'єднання правоохоронної спрямованості. Організовано роботу по наданню окремим громадянам і компаніям порад по організації їх охорони. Проводяться дискусії, телевікторини з питань попередження злочинів. Розроблено систему заходів, які заохочують громадян бути свідками або інформаторами в різних справах. На добровільних засадах для допомоги поліції залучаються як окремі громадяни, так і громадські об'єднання правоохоронної спрямованості. У відповідності із планами керівництва цієї країни чисельність такого громадського об'єднання, як «добровільні стражі», в перспективі має досягнути до 5 млн. чоловік - число вельми значуще. На добровільних помічників покладаються обов'язки з патрулювання і пошуку інформації про злочини та інші правопорушення [100, с. 102].

Таким чином, залучення представників громадськості до допомоги виконанню функцій поліції сприяє кращому розумінню населенням задач та функцій поліції, а також формує довірливе ставлення до поліцейських як до суб'єктів, наділених владою для забезпечення насамперед інтересів населення.

На основі аналізу іноземного досвіду взаємодії поліції та населення С. Комісаров робить висновки щодо важливості реалізації завдань з активізації взаємодії між органами поліції та громадськістю, а саме: підвищення авторитету та довіри населення до поліції; покращення стану комунікативної та загальної культури працівників поліції; сприяння об'єктивному інформуванню населення про діяльність працівників правоохоронних органів за допомогою засобів масової інформації; ретельна перевірка фактів і матеріалів, які публікуються чи демонструються в мас-медіа; створення позитивного іміджу шляхом підвищення рівня професійної компетентності та покращення результатів діяльності персоналу поліції тощо [69, с. 125].

Формування навиків комунікації, поважливого ставлення до особистості мають займати особливе місце під час підготовки майбутніх поліцейських. Так у Національній академії ФБР слухачі обирають один з курсів, включених до кожної з наступних навчальних дисциплін:

1) наука про керівництво та менеджмент: (менеджмент у правоохоронних органах; керівництво, етика та прийняття рішень; етика у правоохоронних органах; менеджмент у плануванні та бюджетах; людська поведінка в організаціях; керівництво для адміністраторів; менеджмент при організаційній зміні та розвитку; актуальні проблеми у правоохоронній діяльності; індивідуальне навчання під керівництвом; самостійне навчання та дослідження)

2) наука про людську поведінку: (прикладна наука про людську поведінку для операцій правоохоронних органів; керівництво розслідуваннями смертельних випадків – розвиток до менеджменту у найскладніших справах; банди, проблеми їх розвитку та кримінальна поведінка; слідча психологія; практика та оцінка кримінального аналізу; стрес-менеджмент у правоохоронних органах; майбутнє та правоохоронні органи: прогнозування, керівництво та творення у XXI столітті; насильницька поведінка: біопсихосоціальний підхід; індивідуальне навчання під керівництвом; самостійне навчання та дослідження)

3) судова наука: огляд судової науки для поліцейських адміністраторів і менеджерів; доказове фотографування; латентні відбитки пальців – від місця злочину до залу суду; індивідуальне навчання під керівництвом)

4) правознавство: (проблеми права для офіцерів командного рівня; проблеми права для поліцейських адміністраторів). Іноземним слухачам не обов'язково відвідувати навчальні курси з правознавства, однак вони повинні заповнити цю вакансію яким-небудь курсом на вибір з інших дисциплін; – комунікація у правоохоронних органах: 1) ефективне письмо; 2) ефективне спілкування; 3) засоби масової інформації та поліція; 4)

опитування та допит; 5) семінар щодо зв'язків із засобами масової інформації для адміністраторів правоохоронних органів; 6) індивідуальне навчання під керівництвом; 7) самостійне навчання та дослідження [52, с. 20-21].

Як бачимо, значна кількість дисциплін безпосередньо пов'язана з вивченням особливостей поведінки особи та формуванням комунікативних навиків, що є життєвонеобхідною умовою ефективного виконання поліцейським його повсякденних функцій.

В основу підготовки поліцейських кадрів Німеччини покладено принцип довічного найму. Службова діяльність і навчання співробітника планується і прямує в суто перспективному плані. При цьому передбачається постійне підвищення його кваліфікації. Система підготовки поліцейських кадрів Франції включає 20 шкіл, які незалежно готують поліцейських і офіцерів, інспекторів і комісарів поліції. На центральному рівні здійснюють підготовку поліцейських: Національний інститут підготовки кадрів в м. Клермон-Ферране, де зосереджена основна діяльність з професійної освіти, Центр досліджень і навчання в Жів-сюр-Івет, котрий проводить спеціальну підготовку персоналу, а також Інститут IHESI, який крім функції підготовки проводить дослідження щодо проблем поліцейської діяльності і безпеки території. Після прийняття «Хартії освіти» і програми підготовки поліцейських співробітників спеціальні навчальні заклади сформулювали низку пріоритетів, серед яких були визначені такі: зближення між поліцією і населенням, яке сприятиме поліпшенню її іміджу; наукова підготовка до інтеграції поліцейських сил в європейських структурах; посилення уваги до проблем молоді, метою якої є зниження злочинності серед неповнолітніх [86, с. 37].

Згідно із Законом Польщі «Про Поліцію» від 6 квітня 1990 року поліція реалізовує завдання, які зазначені в приписах права Європейського Союзу, а також у міжнародних договорах та угодах, на засадах та в обсязі, які в них визначені. Процес прийому претендента на службу в Польську

поліцію покроковий, відбувається в польових та навчальних підрозділах поліції і включає в себе: опрацювання документації щодо їх відповідності до вимог; співбесіда з претендентом; вирішення тестових завдань у сфері загальних знань (державне управління поліції, громадська безпека); тестування претендентів з фізичної підготовки; вирішення психологічних тестових завдань (розвиток інтелекту, поведінка в соціальному побуті, перевірка стресостійкості під час окремих ситуацій); перевірка особи щодо допуску та дотримання відомостей, які мають інформацію з обмеженим доступом; проходження спеціалізованої медичної комісії (перевірка фізичного і психічного рівня можливостей кандидата до поліцейської служби) [184, с. 93-94].

І. Балабан у своїй роботі аналізує досвід європейських країн у сфері навчання поліцейських, при цьому він акцентує увагу на тому, що у Положенні про поліцейську Академію управління ФРН навчальні цілі професійної підготовки керівників поліції сформульовані наступним чином: «Слухачі повинні опановувати різними методами і способами управління поліцейської діяльністю, брати участь у постановці та реалізації управлінських питань, особливо у вирішенні завдань у центральних установах федерації та земель і в верховних федеральних і земельних органах влади, усвідомлювати значення і необхідність підвищення кваліфікації поліцейськими чиновниками. При цьому вони повинні підтримувати вільно-демократичний і соціальний правопорядок у застосуванні наукового пізнання, методах і способах спільних дій, в громадському аналізі та обговоренні, в відповідному розвитку стратегії і тактики, а також у вирішенні і виконанні першорядних поліцейських планів». У Великобританії головне завдання поліції – це служіння в першу чергу суспільству, громадянам, а потім вже державі і уряду. Такий підхід до визначення головної функції поліції має давні традиції. Англійський досвід підготовки відрізняється гуманістичною спрямованістю навчального процесу, тривалим терміном навчання констеблів за місцем

роботи, найретельнішим відбором кандидатів на службу в кримінальну поліцію, організацією їх навчання, акцентом на самостійне несення служби поліцейськими вже на початковому етапі проходження служби [10, с. 165].

На основі розглянутого досвіду США та європейських країн у сфері підготовки кваліфікованих кадрів для служби в поліції слід зазначити, що в основі такої підготовки покладено низку важливих факторів. Зокрема між них особливо слід звернути увагу на ті, які мають значення для належної реалізації поліцейськими превентивних заходів, а саме: по-перше, доволі ретельний відбір кандидатів для роботи в поліції, причому увага приділяється багатьом факторам спроможності ефективного виконання ними завдань поліції (психологічні особливості, наявність схильності до порушень закону, зокрема, наявність правопорушень у минулому тощо); по-друге, формування комунікативних навиків спілкування з різноманітними групами населення як тими, що є потенційно небезпечними, так і з тими, які можуть постраждати внаслідок протиправних дій.

Розглянувши досвід багатьох країн щодо застосування превентивних заходів, Я. Лакійчук робить висновок про існування безлічі підходів до процесу здійснення превентивних заходів органами поліції та провадження превентивної діяльності загалом. В одних країнах робиться акцент на розширення повноважень поліцейських, в інших – на максимальну взаємодію із громадянами, залучення їх для допомоги у реалізації окремих поліцейських функцій, а в третіх – узагалі ще не вироблено ані поняття, ані сутності превенції як форми діяльності поліції. У зв'язку із цим не можна взяти за основу досвід якоїсь однієї країни для імплементації в межах національних реалій. Найбільш логічним, на думку автора, є запозичення зарубіжного досвіду здійснення превентивних заходів у такому ракурсі: поглиблення «превентивних можливостей» поліцейських, розширення їхніх прав у сфері застосування превентивних заходів і полегшення механізму використання останніх; удосконалення нормативно-правової

бази в частині детального регулювання процедур і порядку використання превентивних заходів, а також приведення її у відповідність до міжнародних стандартів у сфері здійснення превентивної діяльності; посилення взаємодії із населенням у процесі провадження превентивної діяльності; розроблення та упровадження різних поліцейсько-соціальних програм, спрямованих на профілактику правопорушень, проведення роз'яснювальної роботи серед різних верств населення, підвищення правосвідомості серед людей, роботи із особами, які входять у «групу ризику» тощо [82, с. 256].

Слід погодитися з думкою Н. Шубіної про те, що впровадження нового позитивного досвіду країн ЄС в роботу правоохоронців, превентивної діяльності як провідної форми роботи дає можливість налагодити взаємозв'язок між представниками правоохоронних органів та суспільством. В умовах курсу на європейські стандарти та цінності, сьогодення вимагає від представника держави бути «універсальним» у вирішенні питань, пов'язаних з професійною діяльністю. В особі поліцейського громадяни хочуть бачити доброзичливого, тактовного, вихованого, освіченого, професійно-кваліфікованого представника держави, який досконало володіє знаннями та навичками щодо здійснення своїх професійних обов'язків. Запорукою ефективної взаємодії між громадою та представником правоохоронних органів є, безумовно, уміння налагоджувати ці взаємовідносини, формувати їх у правовому полі згідно чинного законодавства [189].

Підсумовуючи викладене, можна окреслити такі шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування:

- по-перше, сприяння становленню позитивного іміджу поліції серед населення шляхом проведення суспільних заходів щодо роз'яснення цілей та завдань поліції, які реалізуються, насамперед, при проведенні превентивних поліцейських заходів;

- по-друге, уважно ставитися до психологічних особливостей кандидатів на службу в поліції з метою виявлення схильностей до агресії, нетерпимого ставлення до певних груп населення та інших вад характеру;

- по-третє, формування навиків комунікації при підготовці поліцейських, виховання в поліцейських шанобливого, терпимого ставлення до всіх категорій населення, незалежно від віку, статті, національної, релігійної чи соціальної приналежності, стану здоров'я та інших факторів;

- по-четверте, продовження виховання в поліцейських під час проходження ними професійної служби навиків позитивної комунікації та поваги до честі, гідності, прав та законних інтересів громадян шляхом стимулювання самоосвіти, залучення до благодійності тощо[198].

Слід зазначити, що чинне законодавство України, насамперед Закон України «Про національну поліцію», вже містить норми, що формують основоположні засади належного рівня кадрового забезпечення органів поліції, зокрема, спрямованих на якісний добір кандидатів на посаду поліцейських, їх навчання та підвищення кваліфікації як способу вдосконалення професійного рівня. Проте перелічені вище шляхи спрямовані на розкриття названих засад і мають бути належним чином відбиті у нормах законодавства, підзаконних нормативно-правових актах, насамперед Наказах Міністерства внутрішніх справ (наприклад, щодо створення програм взаємодії поліції та суспільства, взаємодії поліції та окремих груп населення, залучення поліцейських до громадських заходів благодійного характеру та ін.). Заклади вищої освіти системи МВС при підготовці кадрів для роботи в поліції у відповідних локальних нормативно-правових актах мають формувати навчальну програму з урахуванням необхідності розвитку комунікативних навиків, поваги до особистості та прав людини, забезпечувати участь курсантів у суспільних заходах, які цьому сприяють тощо [198].

3.2. Імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування

Повноцінне та якісне вдосконалення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування буде неповним без проведення змістовного дослідження проблеми імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. Зазначене пояснюється тим, що обравши курс на європейську інтеграцію, наша держава взяла на себе низку обов'язків, пов'язаних із функціонуванням правоохоронних органів взагалі, та Національної поліції зокрема. Вказане в свою чергу суттєво вплинуло на розвиток національного законодавства, яким регулюється діяльність досліджуваного правоохоронного органу.

Під імплементацією міжнародно-правових норм в правовій літературі розуміють систему правових і організаційних засобів як створюваних спільними зусиллями держав, так і використовуваних індивідуально з метою всебічної, своєчасної і повної реалізації прийнятих відповідно до міжнародного права зобов'язань [21, с. 79]. Способи імплементації визначають як специфічні напрямки діяльності уповноважених органів державної влади, що здійснюються з метою реалізації міжнародно-правових норм: відсилання, рецепція та трансформація [96, с. 132]. О. Шпакович в своїй роботі розкриває ці способи:

1) Відсилання є вказівкою у внутрішньодержавному нормативно-правовому акті на міжнародне право як на джерело, що регулює ці відносини. Відсилання санкціонує пряме застосування суб'єктами внутрішнього права норм міжнародного права у внутрішньодержавних правовідносинах.

2) Трансформація пов'язана зазвичай з цілковитою переробкою тексту міжнародно-правового акта чи окремих його статей із прийняттям на цій основі норм внутрішнього права. При цьому норми внутрішнього права нерідко формулюють інакше, ніж у першоджерелі – статті міжнародних договорів. Хоча за суттю зміст міжнародного зобов'язання в разі трансформації має зберігатися.

3) Рецепція – це текстуальне повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародно-правової норми в статті нормативно-правового акта. Звернення до рецепції може мати різні мотиви: від бажання повторити вдале формулювання статті міжнародно-правового акта до прагнення продемонструвати щонайповніше дотримання прийнятого міжнародного зобов'язання [187].

Не вдаючись в детальних розгляд імплементації та способів її здійснення, лише зазначимо на доцільності якомога ефективнішого їх використання для всебічного забезпечення дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини, у тому числі й при здійсненні поліцейського піклування.

Міжнародні стандарти прав людини, на думку П. Рабіновича, – це закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру [150, с.24]. Міжнародні стандарти в галузі прав людини, як зазначає Т. Слінько, це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав їх

дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження [158, с. 31]. Обидва автори наголошують на таких ознаках міжнародних стандартів прав людини, як те, що вони проявляються у певних нормах міжнародного значення, стосуються прав і свобод людини, які держави зобов'язані забезпечити під загрозою застосування санкцій.

Поліцейське піклування безпосередньо пов'язане з наданням поліції як представника державної влади послуг, які спрямовані на забезпечення безпеки найбільш уразливих груп населення. Неповнолітні діти віком до 16 років, особи з психічними хворобами, особи, які мають ознаки вираженого психічного розладу, а також особи в стані сп'яніння, що втратили здатність самотійно пересуватися чи створюють реальну небезпеку оточуючим або собі, як правило, не в змозі самотійно дбати про власну безпеку та відстоювання своїх прав і свобод. У зв'язку з цим важливе значення набуває законодавче забезпечення безпеки та гарантування прав і свобод цих осіб, зокрема при застосуванні поліцейського піклування.

Згідно статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [137]. Подібні норми можна вважати імплементованими в систему національного законодавства з Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Згідно статей 26 та 27 цієї конвенції кожен чинний

договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись, учасник (країна) не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору [28]. Отже міжнародні договори, зокрема ті, які передбачають встановлення певних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини після процедури їх ратифікації Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства. В разі, коли норми внутрішнього законодавства при цьому не враховують положень ратифікованих Верховною Радою міжнародних договорів, або суперечать їм, застосовуються норми відповідних міжнародних договорів. Завданням нормотворців в такому разі є приведення внутрішнього законодавства України до вимог міжнародних стандартів, ратифікованих міжнародними договорами.

Прикладом такого приведення внутрішнього законодавства до вимог міжнародних стандартів в сфері прав та свобод людини є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Як справедливо зазначає О. Льошенко, ратифікація Україною 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стала важливим етапом на шляху входження нашої держави у європейський політико-правовий простір. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини. Ці права гарантуються як самою Конвенцією, так і протоколами до неї (Протоколи № 1, 4, 6, 7, 12 і 13), згода на обов'язковість яких надана державами – сторонами Конвенції. З метою дотримання Україною зобов'язань, що випливають з її членства в Раді Європи, та задля ефективного виконання статті 46 Конвенції, згідно якої держави-учасники зобов'язуються виконувати остаточне рішення Європейського суду в будь-якій справі, в якій вони є сторонами, - 23 лютого 2006 року було прийнято Закон

України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції. Зазначений Закон увібрав у себе всі сучасні напрацювання Ради Європи, спрямовані на всебічне вирішення питань виконання державами-членами рішень Європейського суду, включаючи вимоги рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам: Rec(2004)4, Rec(2004)5, Rec(2004)6, Rec(2002)13), законодавчо закріпивши забезпечення виконання рішення Європейського суду шляхом вжиття заходів індивідуального та загального характеру [89].

Розглянемо основні міжнародно-правові акти, що встановлюють стандарти прав і свобод людини.

Важливе значення для забезпечення прав і свобод людини в діяльність поліції щодо застосування поліцейського піклування мають положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [71]. Стаття 5 цієї Конвенції закріплює право кожного на свободу та особисту недоторканність. При цьому в цій статті зазначено, що нікого не може бути позбавлено свободи, крім виключного переліку випадків передбачених цією статтею і відповідно до процедури, встановленої законом. Серед випадків, за якими особу може бути позбавлено свободи, ця стаття називає: затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг [71]. Таким чином, застосування такого превентивного заходу, як поліцейське піклування до визначених категорій осіб, не суперечить вимогам названих міжнародних стандартів.

Стаття 13 Конвенції передбачає право на ефективний засіб юридичного захисту, за яким кожен чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [71]. Тож, в разі порушення поліцейськими під час застосування заходів поліцейського піклування прав особи, такі дії підлягають оскарженню, а права особи відновленню.

До статей, які встановлюють норми міжнародних стандартів прав і свобод людини та безпосередньо стосуються сфери поліцейського піклування, також слід віднести положення статті 14 цієї Конвенції, згідно якого дискримінація є забороненою і користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою: статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [71].

Перелічені основні права та свободи людини вже визнані в Україні, імplementовані у внутрішнє законодавство країни і подальше їх впровадження у правозастосовній практиці є нагальною необхідністю, зокрема під час застосування поліцейського піклування.

До основних міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав і свобод особи та стосуються правового статусу людини і громадянина, та з якими узгоджуються приписи Конституції і відповідні нормативні акти України, на думку Т. Слінько, належать: Загальна декларація прав людини (1948); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966); Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950); Європейській соціальний стандарт (1961); Заключний акт Наради з питань

безпеки та співробітництва в Європі (1975); Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989); Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990) [158, с. 31]. Норми перелічених міжнародно-правових актів, якими визначені міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав і свобод людини, вже знайшли своє втілення у внутрішньому законодавстві України.

Деякі норми міжнародних договорів не визначають безпосередньо міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав і свобод людини, але від їх належної реалізації як раз і залежить реалізація цих стандартів, у тому числі й щодо здійснення поліцейського піклування. Зокрема, мова йде про неухильне дотримання поліцейськими міжнародних стандартів, які пред'являються до поведінки поліцейського під час реалізації ним своїх службових обов'язків.

Певні міжнародні стандарти містяться у Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Зокрема у ст. 16 закріплено обов'язок кожної держави-сторони запобігати на будь-якій території, що перебуває під її юрисдикцією, актам жорстокого, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження й покарання, що не підпадають під визначення катування, викладеного у статті 1, коли такі акти здійснюються державними чи посадовими особами або іншими особами, що виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи з їх мовчазної згоди. Термін «катування» при цьому означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими

особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди [70].

Згідно п.23 Рекомендацій, ухвалених Комітетом міністрів внутрішніх справ на 765 засіданні 19 вересня 2001 р. державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики»: «Персонал поліції повинен бути в змозі виявляти ясність судження, відкрите ставлення, зрілість, справедливість, комунікабельність і, де це необхідно, лідерські та управлінські вміння. Крім того, вони повинні добре розуміти соціальні, культурні та суспільні проблеми» [9, с. 12]. На виконання цих вимог в Україні було затверджено Правила етичної поведінки поліцейських. До основних вимог щодо поведінки поліцейського під час виконання ним службових обов'язків віднесено обов'язки:

- поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

- виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання або іншу ознаку;

- поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

- контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або

дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку; дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики та інші [135].

Перераховані зобов'язання поліцейського, безсумнівно, розкривають нагальну потребу у дотриманні етики поліцейського як умови забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав та свобод людини, зокрема й у сфері провадження поліцейського піклування. Разом з цим Правила етичної поведінки поліцейських не містять такого обов'язку поліцейського, як добре розуміти соціальні, культурні та суспільні проблеми, необхідність додержання якого безпосередньо вказується у Рекомендаціях державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики». Закон України «Про Національну поліцію» також не містить подібного обов'язку. Представляється доцільним доповнення статті 18 Закон України «Про Національну поліцію» окремим пунктом про обов'язок поліцейського підвищувати свій професійний рівень, морально-етичні якості, бути обізнаним щодо соціальних, культурних та суспільних проблем, які мають значення для належного виконання ним своїх професійних обов'язків.

Окрім міжнародно-правових стандартів, які стосуються забезпечення загальнолюдських прав і свобод, слід вказати на ті міжнародно-правові стандарти, які стосуються забезпечення прав і свобод окремих категорій осіб.

Особливе місце у забезпеченні прав і свобод осіб, до яких застосовується поліцейське піклування, займає імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав дітей, про що безпосередньо вказується у вітчизняному законодавстві. Згідно ч. 2 статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів

на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків [123]. На необхідність врахування міжнародних стандартів вказано також і у підзаконних нормативно-правових актах, які регулюють діяльність Національної поліції в сфері роботи з дітьми. Так, підрозділи ювенальної превенції взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями, у тому числі й у напрямку упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проектів щодо профілактики правопорушень серед дітей [125].

Декларація прав дитини визначає, що права мають визнаватися за усіма дітьми без жодних винятків і без розрізнення чи дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншими обставинами, що стосуються самої дитини чи її сім'ї. Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності. При ухваленні з цією метою законів основною метою має бути найкраще забезпечення інтересів дитини [40].

Як справедливо наголошує Є. Зозуля, необхідною й важливою складовою вдосконалення національної системи нормативно-правового забезпечення захисту та забезпечення прав дитини є імплементація норм міжнародного права. Як наслідок, на сьогодні Україна є учасницею підписання цілої низки міжнародних документів у цій сфері, зокрема 27 лютого 1991 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН «Про права дитини», яка правомірно вважається міжнародною дитячою конституцією.

Приєднавшись до вказаної Конвенції ООН, наша держава визначила, що пріоритетність інтересів дітей та значущість молодого покоління є першочерговими. Надалі Україною було ратифіковано низку міжнародних договорів у сфері сімейного права, розроблених у рамках Ради Європи й Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей як матеріальні, так і особисті. Серед них: Конвенція про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 Міжнародної організації праці (ратифіковано 5 жовтня 2000 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (ратифіковано 3 квітня 2003 р.). Також у 2006 році було ратифіковано Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р.; Європейську конвенцію про здійснення прав дітей 1996 р.; Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р.; Конвенцію про контакт з дітьми 2003 р.; Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном 1956 р. та Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р. У 2008 році ратифіковано Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 1980 р. У січні 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р. У червні 2012 року була ратифікована Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [55, с. 152].

Слід зазначити, що імплементація норм, міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод дітей відбувається також і шляхом участі поліцейських у програмах та тренінгах щодо вивчення цих стандартів та відпрацювання їх реалізації у професійній діяльності. Є.

Зозуля в своєму дослідженні акцентував увагу на активній участі підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України разом із вищими закладами освіти системи МВС України в реалізації низки міжнародних проектів у цій важливій сфері їхньої діяльності. Так, за сприяння Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» у Національній поліції України реалізовується спільний проект «Розбудова потенціалу поліції для забезпечення прав та найкращих інтересів дитини», який з липня 2017 р. впроваджується в Україні. Метою зазначеного проекту є вдосконалення системи навчання поліцейських для ефективного виконання завдань із забезпечення прав дитини [55, с. 155].

Окрема категорія осіб, права і свободи яких підлягають додатковій правовій регламентації, яка визначається міжнародно-правовими стандартами у цій сфері, є психічно хворі особи.

Як справедливо наголошує Д. Чернушенко, захист прав людини є абсолютною цінністю цивілізованого суспільства. Дотримання прав і свобод людини й громадянина у сфері захисту прав і свобод однієї з найбільш уразливих верств населення – психічно хворих – є абсолютним і безперечним завданням нашої країни як розвиненої правової демократичної держави. Дискусія, що триває в суспільстві, сприяє реформуванню такої важливої сфери, як надання психіатричної допомоги в аспекті медичного лікування, соціального захисту, правового супроводження та гарантій дотримання прав людини. Особи, які страждають на психічні розлади, мають користуватися тими ж правами та свободами людини, що й усі інші громадяни. Вони не повинні бути об'єктом дискримінації на основі психічного захворювання [180, с.180]. Одним із міжнародних договорів, який сприяє становленню міжнародно-правових стандартів в сфері захисту прав психічнохворих осіб, є Гавайська декларація II, яка закріплює, що ніяке лікування не повинно здійснюватися проти волі пацієнта, якщо тільки через психічне захворювання він не може

сформувати свою думку про те, що послужить йому в вищих інтересах, а також якщо без цього лікування вірогідна поява серйозної шкоди для пацієнта або інших осіб. Як тільки показання для примусового лікування зникають, пацієнт повинен бути звільнений від такого, а для здійснення подальшої терапії лікар повинен отримати добровільну згоду пацієнта [30]. Перелічені положення мають значення для здійснення поліцейського піклування зокрема й щодо особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення.

Положення Всесвітньої психіатричної асоціації про права та юридичний захист психічних хворих «Хартія прав психічно хворих пацієнтів», прийнята Генеральною Асамблеєю цієї організації VIII Всесвітнім конгресом психіатрії (Афіни, Греція, 1989), є основою Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/119 від 17.12.1991 року: (18.02.1992) «Захист осіб з психічними захворюваннями та покращення психіатричної допомоги», а також Резолюції A/46C721, де зазначено, що Генеральна Асамблея приймає Принципи захисту осіб із психічними захворюваннями і покращення психіатричної допомоги, що повинні дотримуватися без будь-якої дискримінації на ґрунті інвалідності, раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, юридичного або соціального статусу, віку, прав особистості та народження. У додатках до цих принципів відображено основні свободи і права: захист неповнолітніх, життя в суспільстві, визначення психічного захворювання, медичне обстеження, конфіденційність, роль суспільства та культури, стандарти допомоги, лікування, медикаментозне лікування, згода на лікування, повідомлення про права, права пацієнта та умови в психіатричних установах, ресурси психіатричних установ, принципи госпіталізації, примусове лікування, кожна людина із психічними захворюваннями

повинна мати право користуватися всіма громадськими, політичними, економічними, соціальними і культурними правами [203, с.149].

Як зазначає Д. Льоля, в світі встановлено суттєві гарантії захисту прав осіб, що страждають психічними розладами. Але основні проблеми полягають у приведенні норм певного національного законодавства до відповідних загальновизнаних принципів для забезпечення ефективного правового захисту даної категорії осіб [88, с. 255].

Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав і свобод психічно хворих осіб спрямовані на забезпечення їх недискримінації за будь-якими ознаками, поваги до їх честі та гідності, забезпечення дотримання всіх прав та свобод людини без будь-яких обмежень, обумовлених психічною хворобою людини, за виключенням тих обмежень, які пов'язані з необхідністю забезпечення безпеки цих осіб, а також інших осіб.

Доцільно підтримати думку М. Янчишина про те, що міжнародно-правова практика, незважаючи на наявність значної кількості труднощів, що виникають під час імплементації державами норм міжнародного права у національне законодавство, підтверджує ефективність результатів цього процесу. Проте не слід забувати, що запровадження норм міжнародного права у національне законодавство є досить складною справою. У цьому випадку не потрібно поспішати і копіювати готові тексти, необхідно ретельно з'ясовувати потреби у майбутньому законодавчому регулюванні, беручи до уваги існуючі реальні умови та ситуацію, яка склалась, відповідно зацікавленість у прийнятті відповідних законодавчих актів, а також потрібно враховувати особливості українського менталітету та історичного розвитку [204, с. 88]. Так, дійсно імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування має враховувати особливості стану розвитку вітчизняного законодавства та охоплювати як потреби внесення змін у

відповідне законодавство, так і реалізацію цих змін на практиці, зокрема в повсякденній діяльності поліцейських.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що важливість імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції у сфері застосування поліцейського піклування обумовлена вибором України європейського шляху свого розвитку, що зумовлює необхідність забезпечення безпеки, а також дотримання прав і свобод людини усіх категорій населення, зокрема й тих, що внаслідок певних обставин (вік, стан здоров'я та ін.) не можуть піклуватися про власну безпеку і захищати свої права та законні інтереси.

На авторський погляд, міжнародні стандарти у сфері забезпечення прав і свобод людини, сформульовані у нормах та принципах, мають певний рівень прав і свобод людини, який є загальновизнаним на міжнародному рівні, що посвідчено їх закріпленням міжнародно-правовими актами та зобов'язує держави дотримуватися цих норм і принципів у своїй внутрішній нормотворчій та правозастосовчій сфері під загрозою застосування визначених міжнародно-правовими актами санкцій [192].

Імплементація міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування полягає в забезпеченні відображення як у внутрішньому законодавстві, так і реалізації законодавства під час проведення поліцейського піклування, відповідних міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема й прав і свобод обумовлених особливостями окремих категорій громадян. Напрямами такої імплементації є: загально-правовий, що стосується загальних прав і свобод людини, та розповсюджується на всі групи населення; і спеціально-правовий, який пов'язаний з забезпеченням прав і свобод окремих груп населення, зокрема: неповнолітніх, осіб, які мають психічні хвороби тощо [192].

Висновки до третього розділу

Відмічено, що у Німеччині особлива увага приділяється визначенню навиків комунікації особи ще до призначення її на посаду поліцейського, оскільки навички комунікації є першочерговими при встановленні взаємодії поліції з громадськістю як умови її належного функціонування.

Констатовано, що розвиток навиків комунікації та взаємодії з населенням, які є особливо необхідними зокрема й під час застосування поліцейського піклування, проходить не лише під час навчання кандидатів на посаду поліцейських, але й під час безпосередньої роботи. Такі тренінги у формі ігор дозволяють моделювати різноманітні ситуації, які трапляються під час здійснення широкого кола поліцейських заходів, у тому числі й превентивних.

На основі розглянутого досвіду США та європейських країн у сфері підготовки кваліфікованих кадрів для служби в поліції зазначено, що в основі такої підготовки покладено низку важливих факторів. З-поміж них особливо слід звернути увагу на ті, які мають значення для належної реалізації поліцейськими превентивних заходів, а саме: по-перше, доволі ретельний відбір кандидатів для роботи в поліції, причому увага приділяється багатьом факторам спроможності ефективного виконання ними завдань поліції (психологічні особливості, наявність схильності до порушень закону, зокрема, наявність правопорушень у минулому тощо); по-друге, формування комунікативних навиків спілкування з різноманітними групами населення як тими, що є потенційно небезпечними, так і з тими, які можуть постраждати внаслідок протиправних дій.

Окреслено такі шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування:

- по-перше, сприяння становленню позитивного іміджу поліції серед населення шляхом проведення суспільних заходів щодо роз'яснення цілей

та завдань поліції, які реалізуються, насамперед, при проведення превентивних поліцейських заходів;

- по-друге, уважно ставитися до психологічних особливостей кандидатів на службу в поліції з метою виявлення схильностей до агресії, нетерпимого ставлення до певних груп населення та інших вад характеру;

- по-третє, формування навиків комунікації при підготовці поліцейських, виховання в поліцейських шанобливого, терпимого ставлення до всіх категорій населення, незалежно від віку, статті, національної, релігійної чи соціальної приналежності, стану здоров'я та інших факторів;

- по-четверте, продовження виховання в поліцейських під час проходження ними професійної служби навиків позитивної комунікації та поваги до честі, гідності, прав та законних інтересів громадян шляхом стимулювання самоосвіти, залучення до благодійності тощо.

Зазначено, що чинне законодавство України, насамперед Закон України «Про національну поліцію», вже містить норми, що формують основоположні засади належного рівня кадрового забезпечення органів поліції, зокрема, спрямованих на якісний добір кандидатів на посаду поліцейських, їх навчання та підвищення кваліфікації як способу вдосконалення професійного рівня. Проте перелічені вище шляхи спрямовані на розкриття названих засад і мають бути належним чином відбиті у нормах законодавства, підзаконних нормативно-правових актах, насамперед Наказах Міністерства внутрішніх справ (наприклад, щодо створення програм взаємодії поліції та суспільства, взаємодії поліції та окремих груп населення, залучення поліцейських до громадських заходів благодійного характеру та ін.). Заклади вищої освіти системи МВС при підготовці кадрів для роботи в поліції у відповідних локальних нормативно-правових актах мають формувати навчальну програму з урахуванням необхідності розвитку комунікативних навиків, поваги до

особистості та прав людини, забезпечувати участь курсантів у суспільних заходах, які цьому сприяють тощо.

Акцентовано увагу, що міжнародні договори, зокрема ті, які передбачають встановлення певних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини після процедури їх ратифікації Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства. В разі, коли норми внутрішнього законодавства при цьому не враховують положень ратифікованих Верховною Радою міжнародних договорів, або суперечать їм, застосовуються норми відповідних міжнародних договорів. Завданням нормотворців в такому разі є приведення внутрішнього законодавства України до вимог міжнародних стандартів, ратифікованих міжнародними договорами.

Відзначено, міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення прав і свобод психічно хворих осіб спрямовані на забезпечення їх недискримінації за будь-якими ознаками, поваги до їх честі та гідності, забезпечення дотримання всіх прав та свобод людини без будь-яких обмежень, обумовлених психічною хворобою людини, за виключенням тих обмежень, які пов'язані з необхідністю забезпечення безпеки цих осіб, а також інших осіб.

Наголошено, що важливість імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції у сфері застосування поліцейського піклування обумовлена вибором України європейського шляху свого розвитку, що зумовлює необхідність забезпечення безпеки, а також дотримання прав і свобод людини усіх категорій населення, зокрема й тих, що внаслідок певних обставин (вік, стан здоров'я та ін.) не можуть піклуватися про власну безпеку і захищати свої права та законні інтереси.

Акцентовано увагу, що міжнародні стандарти у сфері забезпечення прав і свобод людини, сформульовані у нормах та принципах, мають певний рівень прав і свобод людини, який є загальновизнаним на

міжнародному рівні, що посвідчено їх закріпленням міжнародно-правовими актами та зобов'язує держави дотримуватися цих норм і принципів у своїй внутрішній нормотворчій та правозастосовчій сфері під загрозою застосування визначених міжнародно-правовими актами санкцій.

Узагальнено, що імплементація міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування полягає в забезпеченні відображення як у внутрішньому законодавстві, так і реалізації законодавства під час проведення поліцейського піклування, відповідних міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема й прав і свобод обумовлених особливостями окремих категорій громадян. Напрямами такої імплементації є: загально-правовий, що стосується загальних прав і свобод людини, та розповсюджується на всі групи населення; і спеціально-правовий, який пов'язаний з забезпеченням прав і свобод окремих груп населення, зокрема: неповнолітніх, осіб, які мають психічні хвороби тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб на основі аналізу наукової літератури та норм чинного законодавства України, з'ясувати сутність та особливості адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування, та на основі узагальнення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, зокрема:

1. Визначено фактори, які обумовлюють місце поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. Доведено, що поліцейське піклування: по-перше, дає можливість поліцейським оперативно надавати професійну допомогу особам, які реально її потребують; по-друге, свідчить про перевагу соціально спрямованих методів діяльності держави взагалі, та Національної поліції України, зокрема, перед карально-репресивними методами; по-третє, застосовується лише до чітко визначених категорій осіб, вичерпний перелік яких закріплено в Законі України «Про Національну поліцію». Обґрунтовано важливість та практичну цінність поліцейського піклування, як превентивного поліцейського заходу, якість та ефективність застосування якого є основним показником реального стану забезпеченості прав і свобод громадян. Констатовано наявність системних недоліків адміністративно-правового регулювання поліцейського піклування, що підтверджує актуальність і практичну необхідність проведення його комплексного наукового дослідження.

2. Поліцейське піклування запропоновано визначати як превентивний поліцейський захід, що застосовується працівниками поліції

на підставі та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», щодо чітко визначених в законі категорій осіб, які через особистісні, економічні, соціальні чи інші обставини потребують відповідної допомоги. З'ясовано подвійний характер мети поліцейського піклування, яка полягає у тому, щоб: по-перше, надати необхідну допомогу особам, котрі її потребують; по-друге, захистити права та законні інтереси громадян, забезпечити панування режиму законності та правопорядку в державі.

Доведено, що поліцейському піклуванню, як різновиду превентивних поліцейських заходів, притаманні наступні характерні ознаки: по-перше, соціально-правовий характер; по-друге, реалізація поліцейськими, які повинні мати високий рівень професійної підготовки; по-третє, специфічна мета та подвійна цільова спрямованість; по-четверте, настання специфічних правових наслідків для осіб, щодо яких воно застосовується; по-п'яте, законодавче закріплення специфічного процесуального порядку його оформлення.

3. На основі узагальнення практики застосування поліцейського піклування визначено аргументи на користь обґрунтування тези про те, що дотримання прав і свобод людини і громадянина є основним аспектом функціонування будь-якого органу державної влади, незалежно від його адміністративного-правового статусу та сфери, в якій він здійснює свою діяльність. Доведено, що, незважаючи на значну кількість норм, спрямованих на забезпечення прав та свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування, на сьогодні дана сфера адміністративно-правового регулювання все ще залишається недосконалою. До основних причин такого стану речей віднесено: по-перше, наявність системних недоліків правового регулювання порядку процесуального оформлення застосування поліцейського піклування, зокрема відсутність нормативно закріпленої уніфікованої форми відповідного протоколу; по-друге, неповнота та низька якість

інформаційного забезпечення як самих працівників поліції, які здійснюють поліцейське піклування, так і осіб, щодо яких воно здійснюється.

4. У найбільш загальному розумінні під «суб'єктом, щодо якого може бути застосовано поліцейське піклування», запропоновано розуміти фізичну особу, яка через певні життєві обставини, а також свій вік, стан здоров'я, психічні чи фізіологічні особливості опинилась у критичній ситуації та потребує втручання працівників поліції. До найбільш характерних рис осіб, щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування, запропоновано відносити наступні: недосягнення певного віку; наявність специфічних психічних або фізіологічних особливостей; стан здоров'я; соціальний статус тощо. Доведено, що характерні риси та особистісні якості особи, щодо якої може бути застосовано поліцейське піклування, безпосередньо впливають на порядок і процедуру застосування даного поліцейського заходу.

5. На основі аналізу чинного законодавства, узагальнення практики здійснення поліцейського піклування, а також результатів проведеного інтерв'ювання працівників поліції, визначено основні фактори, які в обов'язковому порядку мають бути враховані в процесі застосування даного поліцейського заходу: по-перше, особистісні якості та характеристики суб'єкта, щодо якого може бути застосовано поліцейське піклування (вік, стан здоров'я тощо); по-друге, мета та цільова спрямованість поліцейського піклування (забезпечення безпеки самої особи, забезпечення прав та законних інтересів інших осіб, охорона власності тощо); по-третє, очікувані наслідки застосування поліцейського піклування (убезпечення особи, передача її іншим особам або до спеціальних установ тощо).

6. Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування запропоновано визначати як різновид адміністративно-юрисдикційної діяльності поліцейського, що полягає у засвідченні факту застосування поліцейським поліцейського піклування до конкретної особи та

закріпленні всіх необхідних юридично значущих обставин його застосування шляхом складання адміністративно-процесуального документа у формі протоколу. Визначено основні проблеми, що виникають у процесі практичної діяльності поліцейських щодо застосування поліцейського піклування. Доведено, що причиною більшості з цих проблем є відсутність нормативного закріплення уніфікованої форми протоколу поліцейського піклування, що передбачала б юридичну фіксацію усіх суттєвих обставин, які пов'язані із застосуванням як самого поліцейського піклування, так й інших пов'язаних із ним процесуальних дій. З метою підвищення практичної цінності поліцейського піклування, обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення положення, згідно якого інформація отримана в процесі здійснення поліцейського піклування, може бути використана при розслідуванні кримінальних злочинів, чи притягненні осіб до адміністративної відповідальності.

7. Оскарження дій і рішень під час застосування поліцейського піклування визначено як передбачену Конституцією України та іншими законодавчими актами діяльність зацікавлених суб'єктів, спрямовану на захист і поновлення прав і законних інтересів осіб, щодо яких було застосовано поліцейське піклування, у випадку їх порушення незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю поліцейських або інших осіб.

Визначено особливості законодавчо встановленого порядку оскарження дій і рішень поліцейського під час застосування поліцейського піклування, що обумовлені специфікою даного поліцейського заходу: по-перше, оскарженню підлягають не лише дії та бездіяльність поліцейського, але також і прийняті ним рішення, в тому числі рішення про застосування до конкретної особи поліцейського піклування, відмову у застосуванні поліцейського піклування, надання чи не надання медичної допомоги, ненадання особі можливості негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за її вибором, або зволікання в наданні такої можливості, відмову в роз'ясненні чи не

роз'яснення суті прав особи тощо; по-друге, специфічне коло суб'єктів, наділених правом оскарження, до яких віднесено: самих осіб, щодо яких здійснювалось поліцейське піклування; законних представників таких осіб; адміністрацію психіатричного закладу чи іншого спеціалізованого лікувального закладу; інших осіб; по-третє, обов'язкове врахування поважності причин пропуску строків оскарження дій та рішень поліцейського, серед яких неспроможність деяких категорій осіб (у зв'язку зі станом здоров'я, наявністю тяжкого психічного розладу тощо) своєчасно звернутися зі скаргою до уповноважених органів.

8. Обґрунтовано найбільш перспективні напрями впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду у сфері застосування превентивних поліцейських заходів загалом, і поліцейського піклування зокрема, основними з яких є наступні: по-перше, запровадження низки заходів, спрямованих на зміцнення позитивного іміджу поліції, в тому числі роз'яснення громадськості основної мети і завдань застосування поліцейського піклування, залучення окремих громадян до безпосереднього здійснення поліцейського піклування тощо; по-друге, перегляд основних критеріїв психологічного відбору кандидатів на службу в поліції, зосередження уваги на виявленні у них схильності до агресії, нетерпимого ставлення до певних груп населення та інших психологічних вад; по-третє, удосконалення програм практичної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції, зосередження уваги на формуванні у них практичних навиків здійснення ефективної комунікації, виховання шанобливого, терпимого ставлення до всіх категорій населення, незалежно від віку, статі, національної, релігійної чи соціальної приналежності, стану здоров'я та інших факторів; по-четверте, проведення в рамках службової підготовки працівників поліції спеціальних занять, присвячених удосконаленню навиків позитивної комунікації, прищеплення поваги до честі, гідності, прав та

законних інтересів громадян, стимулювання самоосвіти, залучення до благодійності тощо.

9. Імплементацію міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування визначено як процес відображення у внутрішньому законодавстві, а також впровадження в практику застосування поліцейського піклування, загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини, у тому числі прав і свобод окремих категорій громадян. До основних напрямів такої імплементації віднесено: по-перше, загально-правовий, сферою застосування якого є загальні права та свободи людини, і який охоплює всі групи населення; по-друге, спеціально-правовий, сфера застосування якого обмежується забезпеченням прав і свобод окремих груп населення, зокрема неповнолітніх, осіб, які мають психічні хвороби тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник. Кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В.А. Глуховець. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ 2017. 248 с.
2. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник / Під загальною редакцією І.П.Голосніченка, Я.Ю.Кондратьєва. К., 1995. 179с.
3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; [О. І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 7., Т. 11 Київ: Наукова думка, 1976, 1980. URL: <http://sum.in.ua/s/pikluvatysja>.
5. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 712 с.
6. Алексеев С. С. Собрание сочинений. В 10 т. [Справоч. том]. М.: Статут, 2010. Т. 3: Проблемы теории права: курс лекций. 781 с.
7. Алексеев С.С. Теория права. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва. Издательство БЕК, 1995. 320 с.
8. Андерсон Д. Що таке соціальна робота? Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ: Аспект-Поліграф, 2007. Вип. 1 (11). С. 21–28.
9. Андросюк В.Г., Волошина О.В., Галустян О.А., Малооголова О.О., Мотиль І.І., Зарубіжний досвід ефективної комунікації (Аналітичний

огляд) Національна академія внутрішніх справ. Наукова лабораторія з проблем психологічного забезпечення. Київ. 2018. 30с.

10. Балабан І.В. Використання позитивного зарубіжного досвіду у сфері професійного навчання працівників національної поліції України. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Серія ПРАВО. Випуск 34-2. С. 162-167

11. Банчук О. А. Поліцейські заходи в контексті європейських стандартів. Правова держава. 2016. Вип. 27. С. 330-338. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2016_27_43.

12. Белов В., Докучаева О., Демонова Д. и др. Клинико-нозологическая характеристика синдромов расстронного сознания. Кратковременные психотические расстройства в судебно-психиатрической практике. Сб. научн. трудов. Москва. 1983. С. 72–79.

13. Бельская Г.М., Алферов К.П. и др. О роли почвы в развитии патологического опьянения. Вопросы судебно-психиатрической экспертизы. Сб. научн. трудов. Москва, 1974. С. 135–138.

14. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Х.: Фоліо, 2006. 623 с.

15. Біла-Тюрина Ю. З. Поліцейські послуги – базис формування нової поліції в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 51–53.

16. Біла-Тюрина Ю.З. Адміністративно-правове регулювання послуг, що надаються Національною поліцією України : дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. 259 с.

17. Бобро Н.В. Зарубіжні практики взаємодії поліції та населення. Сборник публикаций мультидисциплинарного научного журнала «Архивариус» по материалам V международной научно-практической конференции: «Наука в современном мире» г. Киева: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – К. : мультидисциплинарный научный журнал «Архивариус», 2016. – С. 117-119
18. Бойко В. Сутність та способи уніфікації текстів управлінських документів. Студії з архівної справи та документознавства. - 2011. - Т. 19, кн. 2. - С. 47-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2011_19_2_8.
19. Большой толковый словарь русского языка / ред. С. А. Кузнецов. СПб.: Норинт, 2000. 1536 с.
20. Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. Москва: ИНФРА-М. 2000.
21. Боярчук К. О. Поняття та основні способи імплементації норм міжнародного права. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 78-82.
22. Бровко Н. І. Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 1. С. 54-57. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_8
23. Буга Л. В. Інформаційна безпека в Збройних силах України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Буга Леся Василівна ; Приват. ВНЗ "Львів. ун-т бізнесу та права". - Львів, 2018. - 227 с.
24. Буяшенко В.В. Концепт соціального піклування: від морального обов'язку до правового визнання. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 49. С. 267-277.

25. Великий енциклопедичний юридичний словник; За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2007. 992 с.

26. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

28. Віденська конвенція про право міжнародних договорів ООН від 23.05.1969. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1986. - N 17. - Ст.343.

29. Волошина О.В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. Юридична психологія. 2018. No 2(23) С. 123-135

30. Гавайська декларація II. Схвалена Генеральною асамблеєю Всесвітньої психіатричної асоціації. Відень, Австрія, 10 липня 1983. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_872

31. Гаврилов М. І. Право як міра свободи. Наука. Релігія. Суспільство. 2008. № 1. С. 20—24. .
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/29106/03-Gavrylov.pdf?sequence=1>

32. Галустьян О.А., Захарченко Л.М., Юрченко-ШеховцоваТ.І. Особливості професійного спілкування інспекторів патрульної поліції під час охорони публічного порядку. <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/2262/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98~1.PDF>

33. Гегель Г. В. Основи філософії права, або Природне право і державознавство; [пер. з нім. Р. Осадчука, М. Кушніра]. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.

34. Гілін Є.О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого

самоврядування / Дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.07; Науково - дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 203 с.

35. Гладківська О. В. Відображення ключових понять основоположних прав і свобод людини в законодавчих актах України в інформаційній сфері. Правова інформатика. 2013. № 1. С. 30-38. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_1_7.

36. Гладкова Є.О., Малиновська Т.М. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів / Є.О. Гладкова, Т.М. Малиновська // Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку : Міжнародна наукова-практична конференція, м. Харків, 3-4 березня 2017 р. -Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 70-75

37. Глушков В.О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В.О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 2 (6).

38. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав людини та громадянина в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 4. : http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2016/16gmpgvu.pdf

39. Дейвід Метьюс. Громадянське суспільство. Демократія – це дискусія. Коннектикутський коледж, Нью-Лондон, США, 1996, р.26.

40. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384

41. Дербакова Ю. А. Неповнолітні (малолітні) як суб'єкти авторських правовідносин. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 53. С. 191-196. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_53_29

42. Джагунов Г.В. Психологічні складові поліцейського піклування як чинник забезпечення публічної безпеки. Право і безпека 2018. № 4 (71). С. 85-90.

43. Дідковська І. О. Дотримання політичних прав та свобод людини в Україні: політологічний аналіз (до питання про діяльність омбудсмена). Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2005. Вип. 23. С. 161-172.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2005_23_19

44. Довідник працівника поліції превентивної діяльності: навч. посібник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, Засл. юрист України А.Є. Фоменко. Дніпро: ДДУВС, 2018. 180 с.

45. Донченко О.П. Свобода як категорія права: дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / О.П. Донченко ; Одес. нац. юрид. акад. О., 2010. 193 с.

46. Євдокімова О.О., Пономаренко Я.С. Комунікативна толерантність поліцейських в контексті вивчення їх емоційного інтелекту / Я.С. Пономаренко, О.О. Євдокімова // Право і безпека. – Харків: ХНУВС, 2019 – №2 (73). – С. 101-108.

47. Євтеєва Д. П. Особливості об'єктивної сторони злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. Вип. 1. С. 224-240. :
http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2016_1_17

48. Єсімов С., А. Крижановський А., Крижановська В. Електронний протокол у справі про адміністративні правопорушення: теоретичні та практичні аспекти. Підприємництво, господарство і право. №6. 2016. С. 108-113.

49. Жила С. Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної поліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса. 2016. 222 с.

50. Загальна декларація прав людини (рос/укр) / Міжнародний документ від 10.12.1948 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv#Text

51. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. Харків, 2016. 408 с.

52. Закордонний досвід оцінки ефективності поліцейської діяльності та перспективи його використання в Україні : наук.-метод. рек. / К.Л. Бугайчук, І.О. Святокум, В.В. Чумак. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2016. 52 с.

53. Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги: резолюція 46/119 Генеральної Асамблеї ООН від 177 18 лютого 1992 р. по доповіді Третього комітету (А/46/721). БД «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905

54. Зеленський Є. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина І. Том 2. 2015. С. 116-119

55. Зозуля Є.В. Організаційно-правові засади діяльності національної поліції України стосовно захисту та забезпечення прав дитини. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 2. С. 150–157. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_2_23.

56. Зозуля І. В. Поліцейські послуги в законодавстві України та на практиці / І. В. Зозуля // Форум права. 2019. № 3. С. 21–38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

57. Іванов В.О., Чишко К.О. Характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції. Процес модернізації системи державного управління: конституційний,

адміністративний та фінансовий аспекти: колективна монографія / за заг. ред. А. С. Нестеренко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 158-173. : <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2031>

58. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 р. № 1044. :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.

59. Інструкція про порядок організації здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Наказ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 04.11.2003 № 1303/203. Офіційний вісник України. 2004 р. № 2. том 2. стор. 700. стаття 103. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0046-04>

60. Караман О. Л. Соціально-педагогічний портрет особистості неповнолітнього засудженого. 2013. Вип. 39. С. 224-234. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2013_39_30

61. Карпенко М. І., Бойко Л. І. Концепція кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. Юридична наука. 2013. № 6. С. 60-68. :http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_6_10

62. Катріч Д.К. Мета та завдання Національної поліції України: теоретико-правовий аспект. URL: http://www.lj.kherson.ua/2017/pravo03/part_2/5.pdf.

63. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / Климков Володимир Олександрович. К., 2010. 205 с.

64. Ковальова О. В. Законний порядок і проблемні питання застосування спеціальних засобів під час адміністративного затримання. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків. 2018. С. 16-20. :

http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1269/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_33.pdf

65. Когут О. В. Проблемні питання Закону України «Про Національну поліцію». Університетські наукові записки. 2017. № 63. С. 244-258.

66. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984р. // Відомості Верховної Ради УРСР. № 51. 1984. Ст. 1122

67. Коли та до кого поліцейські можуть застосовувати «підключання»?

<https://realno.te.ua/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%82%D1%8C-%D0%B7%D0%B0%D1%81/>

68. Коломоець Н. В. Основні завдання органів національної поліції України щодо захисту прав дитини. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 2. 2019. С. 94-97

69. Комісаров С.А. Взаємодія поліції й населення як стратегічний напрям діяльності органів правопорядку: міжнародний аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 2. С. 123–126.

70. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР 26 січ. 1987 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

71. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікована Україною 17.07.1997. Офіційний вісник України 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270

72. Конституційно-правові засади становлення української державності / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.; За ред. акад. НАН України В. Я. Тація, акад. АПрН України Ю. М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

73. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>

74. Королев Ю. Б. Зміст поняття «мета» в управлінні й основні вимоги до правильно сформульованих цілей. Класифікація цілей організації // [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://lubbook.org/book_461_glava_8_15.Zm%D1%96stpronjattja_%E2%80%99Cmeta%EF%BF%BD%EF%BF%BD.html

75. Крижанівський А. Ф. Право і правопорядок: грані співвідношення. Актуальні проблеми держави і права. Одеса: «Юридична література». 2006. Випуск 29. С. 12-18.

76. Кубрак Ю. М., Чишко К. О. Поліцейське піклування: поняття та ознаки. Національна поліція України: проблеми становлення та стратегія розвитку: зб. матеріалів наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 груд. 2015 р.); оргком. конф. В.В. Сокурєнко. С. 77-81.

77. Кудря В. О., Кудря В.В. Дотримання прав людини в ході застосування поліцейських заходів. Матеріали конференції. 2018. С. 189-192. <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4956>

78. Кузнецова Г.П. Офіційно-діловий стиль в освітній адміністративно-управлінській сфері спілкування. Науковий часопис НПУ ім.М.П.Драгоманова. Серія 8.Філологічні науки (мовознавство). Випуск №6. 2014 С. 125-140

79. Кузьменко О. В. Завдання Національної поліції України: проблеми правового регулювання. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 200-201. http://www.lsej.org.ua/2_2016/62.pdf

80. Курс уголовного права. Общая часть. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва. 2002. Т. 2 : Учение о наказании. 464 с.
81. Кьеркегор С. Наслаждение и долг. Ростов на Дону. 1998. 347 с.
82. Лакійчук Я. Міжнародний досвід здійснення превентивних заходів органами поліції та можливості його використання в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 3, том 2, 2019С. 252-257.
83. Лакійчук Я. О. Адміністративно-правове забезпечення превентивної діяльності поліції. дис...на здобуття наукового ступеня доктора філософії та доктора наук: 12.00.07. Київ. 2019. 219 с.
84. Ластович Д. М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності національної поліції. Форум права. 2016. № 1. С. 141-146. : http://nbuv.gov.ua/j-pdi/FP_index.htm_2016_1_25.pdf.
85. Латинско-русский словарь. Составил А. М. Малинин. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1961. 764 с.
86. Лошицкий М. В. Використання зарубіжного досвіду як умова вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійної підготовки працівників міліції (поліції) / М. В. Лошицкий // Юридична наука. 2015. № 2. С. 34-42. Режим доступу:: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_2_7.
87. Лошицкий, М. В. Адміністративно-правові відносини в сфері охорони громадського порядку : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Лошицкий Михайло Васильович ; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. с. 181 арк.
88. Льоля Д. С. Особливості міжнародно-правового захисту прав осіб, що страждають психічними розладами / Д. С. Льоля // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за

випуск М. І. Пашковський ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 253-256.

89. Льошенко О.Ю. Імплементация Конвенции про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в національну правову систему України. https://minjust.gov.ua/m/str_14104

90. Майоров В. В. Мета діяльності національної поліції України: сучасні погляди на розуміння. Правова позиція, № 4 (25), 2019. С. 186-190.

91. Малицкий А. Советская конституция. Харків. 1924.

92. Малков В.Д. Криминология: Учебник для вузов; под ред. проф. В.Д. Малкова. Москва: ЗАО «Юстицинформ». 2006. 528 с.

93. Матвійчук В.К., Хар І.О. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. Київ: Алерта, КНТ, 2008. 787 с.

94. Матюхіна Н. П. До проблеми професійної культури працівників правоохоронних органів (зарубіжний досвід). http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1744/1/Matjxina_6.pdf

95. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система. Ірпінь. Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. 342 с.

96. Медведєв Ю. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. Публічне право. № 1 (13). 2014. С. 129-135.

97. Мельник А. В. До проблем правового регулювання психіатричної допомоги. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково практичної конференції 17-18.04.2008.. Львів. С. 172-178.

98. Михеев Р. И. Общественная опасность невменяемого. Правовые вопросы борьбы с преступностью : сб. статей / отв. ред. А. Л. Ременсон. Томск. 1984. С. 52–62.

99. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права / Міжнародний документ від 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043/conv#Text

100. Музичук О.М. Зарубіжний досвід участі громадян та громадських формувань в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями. Право і безпека : наук. журнал. 2002. Вип. 2. С. 101–105.

101. Назаренко Г. В. Невменяемость: Уголовно-релевантные психические состояния. Санк-Питербург. Изд-во «Юридический центр Пресс». 2002.

102. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., НЗ4 переробл. та доповн. Відп. ред. С. С. Яценко. Київ. А.С.К. 2005. 848 с.

103. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. Справ. 2017. 480 с.

104. Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію»; Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, В. А. Глуховець та ін. ; за заг. ред. Т. П. Мінки. Харків: Право, 2016. 178 с.

105. Нохрин Д.Г. Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве: диссертация. Москва: Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. 2006. 199 с.

106. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. URL: <https://gufo.me/dict/ozhegov>

107. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: [80 000 слов и фразеологических выражений]. С.И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; Российская

академия наук. Институт русского языка имени В. В. Виноградова. [4-е изд., дополненное]. Москва: Азбуковник. 1999. 944 с.

108. Окопник О.М. Поняття, сутність та суб'єкти соціальної профілактики правопорушень. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №4. С.260-262.

109. Особливості професійного спілкування інспекторів патрульної поліції під час охорони публічного порядку / Галустян О.А., Захаренко Л.М., Юрченко-Шеховцова Т.І. // Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні проблеми психології малих груп». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goo.gl/VjGVeM>

110. Отчак Н. Я. Правове регулювання адміністративної діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян в Україні. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 6. С. 279-282.

111. Пархоменко П.І. Особливості протоколу про адміністративне правопорушення у справах про адміністративну відповідальність за керування транспортними засобами. Вісник Академії адвокатури України. № 2(27). 2013. С. 51-56.

112. Передерій О. С. Григоренко Є. І. Особливості правового статусу Національної поліції в Україні (теоретико-правовий аспект). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2015. вип. 20. С. 35-38. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2015_20_9.

113. Перникоза С. Поліцейський vs Громадянин: як чинити в суперечливих ситуаціях. Блог проекту "Освітня асамблея". 2017. https://ukr.lb.ua/blog/education_assembly/356583_politseyskiy_vs_gromadyanin_yak.html

114. Пивоваров В. М., Савченко Л. Г., Калашник Ю. І. Ділова українська мова: Навч. посіб. Х.: Право, 2008. 120 с.

115. Пилипів Р. Новий погляд на класифікацію форм і методів адміністративної діяльності патрульної поліції за законодавством України.

Visegrad Journal on Human Rights. № 5/2. 2016. С. 125-131. :
http://vjhr.sk/archive/2016_5/part_2/24.pdf

116. Пономаренко Я. С. Психолого-педагогічні підходи до вивчення комунікабельності як системної властивості особистості поліцейського. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 27 березня 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – С.245-248.

117. Посохова Я.С. Превентивна діяльність поліцейських: психологічні особливості здійснення. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. пр.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків: ХНУВС, 2018. С. 106-109. : <http://univd.edu.ua/science-issue/scientist/320>

118. Постанова Верховного Суду від 30.03.2020 р. у справі № 826/10808/18. <https://6aa.court.gov.ua/sud4855/pravovipozicii/proces/575922/>

119. Права человека. Учебник для вузов / Ответственный редактор – член–корр. РАН, доктор юридических наук Е.А. Лукашева. М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА ИНФРА - М), 2001. 573 с.

120. Прес-служба РГФ "Апологет". Поліцейське піклування - нові обов'язки поліції...
<https://www.facebook.com/446973555441189/posts/625744284230781/>

121. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 52, ст.455. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>

122. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25.04.2019. № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст.81

123. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35

124. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1041-17>.

125. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044. Офіційний вісник України 2018 р., № 45, стор. 116, стаття 1589

126. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції. Наказ Міністерства внутрішніх справ України 06.11.2015 № 1376. Офіційний вісник України 2015 р., № 99, стор. 201, стаття 3405

127. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 № 1395. Офіційний вісник України. 2015 р., № 88, стор. 176, стаття 2964

128. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 грудня 2018 року № 1026. Офіційний вісник України 2019 р., № 11, стор. 28, стаття 378

129. Про затвердження Інструкції про порядок зберігання, видачі, приймання, використання нагрудних відеокамер (відеореєстраторів) працівниками патрульної поліції та доступ до відеозаписів з них. Наказ Департаменту патрульної поліції Національної поліції України від

03.02.2016 року № 100. <http://umdpl.info/police-experts.info/2016/04/14/article-videofixation/>

130. Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 27.11.2015 №123

131. Про затвердження Положення про дозвільну систему: постанова, положення від 12.10.1992 №576 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-п>.

132. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі МВС України: Наказ МВС України від 10.10.2004 р. № 1177. : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04>

133. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 лютого 2019 року № 100. Офіційний вісник України 2019 р., № 26, стор. 292, стаття 939

134. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2017 № 930 Офіційний вісник України 2018 р., № 8, стор. 323, стаття 319

135. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179. Офіційний вісник України 2017 р., № 2, стор. 522, стаття 55

136. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996. № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256

137. Про міжнародні договори України Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 50, ст.540

138. Про Національну поліцію / Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>

139. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 6, ст. 35

140. Про охорону дитинства Закон України від 26.04.2001 № 2402-III Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142

141. Про психіатричну допомогу Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 19, ст.143

142. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>

143. Прокопенко О. Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта забезпечення правопорядку у регіоні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 410 с.

144. Проневич О. С. Моделі управління поліцією: аналіз зарубіжного досвіду / О.С.Проневич // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. 2009. № 1. С. 145–167.

145. Проневич О. С. Проактивна діяльність поліції (міліції) як складова сучасної парадигми охорони правопорядку. : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2011-3/11pospor.pdf.

146. Профілактика злочинів: підручник. О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

147. Прохоренко Ю. И. Субъективность в структурах социальной реальности : дис. ... доктора филос. наук : 09.00.11 «Социальная философия». Москва: РГБ, 2005. 449 с.

148. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів. «Край». 2007. 192 с.

149. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навчальний посібник / Рабінович П. М., Хавронюк М. І. К. : Атіка, 2004. 464 с.

150. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України № 1 (84) 2016. С. 19-29.

151. Рєзнік О.М. Мета, завдання та функції правоохоронних органів, які забезпечують фінансово-економічну безпеку України. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2018. № 1. С. 208-211.

152. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України "Про звернення громадян" (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018. Офіційний вісник України 2018 р., № 87, стор. 20, стаття 2886

153. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків. 2018 450 с. <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14599/5/diss-Ryabchenko.pdf>

154. Сафронов С. О. Поняття превенції злочинів та її співвідношення з однорідними поняттями. Украинская цифровая библиотека. 2012. № 2. : http://elib.org.ua/theoryoflaw/ua_readme.php?subaction=showfull&id=1329782013

155. Святокум І. О. Особливості здійснення поліцейського піклування в Україні: наук.-метод. рек. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2018. 31 с.

156. Сенченко Н. М. Щодо окремих питань призначення та проведення судово-психіатричної експертизи у кримінальному провадженні. Право і суспільство. 2017. № 5. частина 2. С. 249-253.

157. Скрипнюк О. В. Права і свободи людини та громадянина: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми їх конституційної модернізації в Україні. Проблеми законності. 2014. Вип. 125. С. 56-63. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2014_125_10

158. Слінько Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України / Т. М. Слінько // Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 15 трав. 2018 р. Харків, 2018. С. 30–34.

159. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наук, думка, 2000. 680 с.

160. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 5 : Н-О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.

161. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 2 : Г-Ж / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1971. 550 с.

162. Словник української мови: в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Том 3. Київ. 1972.

163. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. : <http://sum.in.ua/s/sub.jekt>.

164. Соболев Є.Ю., Коломойцев С.С. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи. Форум права. 2010. No 2. С. 461–466.

165. Современный философский словарь / под ред. д.ф.н., проф. В. Е. Кемерова. Москва; Бишкек; Екатеринбург. 1996. 608 с.
166. Судебная психиатрия : учебник / под ред. Г. В. Морозова. 3-е изд. Москва, 1978. 344 с.
167. Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ШКОЛА. 2008. 1008 с.
168. Таганцев Н. С. Курс русского уголовного права. Часть Общая. Кн. 1- СПб. 1874.
169. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. Посібник. О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
170. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник [Академічне видання] / В. М. Тертишник. – К.: Алерта, 2014. 440 с.
171. Тимкович І. І. Співвідношення понять «діти вулиці», «безпритульні», «бездоглядні», соціальні сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Юридичний вісник. 2010. Том 2. №15. С. 84-88.
172. Ткаля О. В. Проблеми поняття адміністративно-правових заходів. Приватне право в умовах глобалізації : ключові проблеми модернізації сучасного права : зб. наук. пр. / за ред. П. М. Шапірка, І. Г. Оборотова; МОН України, НУ ОЮА. Миколаїв: Іліон, 2015. С.187-192.
173. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. Х.: Фоліо, 2002. 543 с.;
174. Фелик В. І. Адміністративно-правове забезпечення профілактичної діяльності національної поліції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 479 с.
175. Фелик В. І. Система функцій профілактичної діяльності Національної поліції України. Порівняльне аналітичне право. 2016. № 2. С. 156–158.

176. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов М.: Сов. Энциклопедия, 1983. 840с.

177. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.

178. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. Загальна теорія держави і права: підручник.. Харків: Право, 2009. 572 с. : <http://radnuk.info/pidrychnuku/teoriua-prava/38-tsvik.html?start=30>

179. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

180. Чернушенко Д.А. Стандарти оон щодо забезпечення прав користувачів психіатричної допомоги. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. № 3. 2013 С. 173-181

181. Чигрина Г. Л. Письмові процесуальні документи та особливості їх створення під час досудового розслідування. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 2 (4) 2016 С. 45-53

182. Чишко К. О. Актуальні питання реалізації поліцейського піклування в умовах сьогодення. Становлення та розвиток правової держави : проблеми теорії та практики : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв : НУК, 2017. С.33-35.

183. Чишко К.О. Актуальні проблеми правового забезпечення зменшення вживання алкогольних напоїв та їх шкідливого впливу на здоров'я населення в Україні. Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (29 nov. 2019). Bruxelles, Belgique: Plateforme scientifique européenne. Vol. 6. P. 69-72.

184. Шевчук О. О., Томма Р. П. Досвід підготовки поліцейських кадрів у зарубіжних країнах. Південноукраїнський правничий часопис. 2018. № 4. С. 92-96

185. Шило Є.П. Мета та завдання діяльності Національної поліції як центрального органу виконавчої влади. Часопис Київського університету права. № 2. 2017. С. 85–89.

186. Шкода В.В. Вступ до правової філософії. Х.: Фоліо, 1997. 715с.

187. Шпакович О. Особливості способів імплементації міжнародно-правових норм. <http://veche.kiev.ua/journal/2180/>.

188. Шубина Н.Н. К характеристике субъектов относительно может быть применена полицейская опека. Право и Закон. 2019. № 4. С. 168–174. (Кыргызская Республика).

189. Шубіна Н. М Процесуальне оформлення застосування поліцейського піклування. http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/16128/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D1%82%D0%B0%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%B0%D1%85_p099-102.pdf.

190. Шубіна Н.М. До проблеми визначення місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6\2. Р. 219–225. (Словацька Республіка).

191. Шубіна Н.М. До проблеми дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. №2. Том 2. С. 131–137.

192. Шубіна Н.М. Імплементція міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. Юридична наука. 2019. №4. С. 107–114.

193. Шубіна Н.М. Мета, завдання та функції поліцейського піклування. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

194. Шубіна Н.М. Неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, як суб'єкти щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63

195. Шубіна Н.М. Особливості застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 лютого 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 51–54

196. Шубіна Н.М. Особливості здійснення поліцейського піклування [Текст] : метод. рек. / О. Ю. Дрозд, І. В. Шруб, Н. М. Шубіна. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 24 с.

197. Шубіна Н.М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Випуск 3. С. 100–106.
198. Шубіна Н.М. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування. Підприємництво, господарство і право. 2020. №10. С. 122–127.
199. Щукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО». 2008. 704 с.
200. Юридическая энциклопедия / под ред. М.Ю. Тихомирова. Москва: [б.и.], 1997. - 526 с.
201. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. 1998–2004. Т. 5. 2003. 736 с.
202. Юридичний словник. Київ: Гол. ред. Укр. рад. енцикл. 1983.
203. Юрнюк С.В., Сенюк Б.П., Савка С.Д., Наварчук Н.М. Права людини у сфері надання психіатричної допомоги. Вісник проблем біології і медицини. 2017. Вип. 3. Т.2 (138). С. 148-150.
204. Янишин М. Б. Проблема імплементації норм міжнародного права у національне законодавство України та шляхи її вирішення / М. Б. Янишин // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 85-88.
205. Gross N. R., Morgan R. D. Understanding persons with mental illness who are and are not criminal justice involved: a comparison of criminal thinking and psychiatric symptoms. Law Hum. Behav. 2013. Vol. 37. N 3. P. 175–186.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шубіна Н.М. До проблеми дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. Т. 2. С. 131–137.
2. Шубіна Н.М. Імплементация міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. *Юридична наука*. 2019. № 4. С. 107–114.
3. Шубина Н.Н. К характеристике субъектов относительно может быть применена полицейская опека. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 168–174.
4. Шубіна Н.М. До проблеми визначення місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/2. Р. 219–225.
5. Шубіна Н.М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 100–106.
6. Шубіна Н.М. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 122–127.
7. Шубіна Н.М. Неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, як суб'єкти щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 берез. 2018 р.) Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63

8. Шубіна Н.М. Особливості застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 лют. 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 51–54

9. Шубіна Н.М. Мета, завдання та функції поліцейського піклування. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 14–15 лют. 2020 р.). Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

10. Шубіна Н.М. Особливості здійснення поліцейського піклування [Текст] : метод. рек. / О. Ю. Дрозд, І. В. Шруб, Н. М. Шубіна. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 24 с.

Додаток Б

Акт впровадження в науково-дослідну роботу

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Проректор Національної
 академії внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук,
 професор
 Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
 16 липня 2020 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертації
 здобувача кафедри поліцейського права
 Національної академії внутрішніх справ
 Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове
 регулювання застосування поліцейського піклування»
 у науково-дослідну роботу
 Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника відділу організації наукової діяльності та захисту права інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Никифорчука Дмитра Йосиповича (голова комісії); завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента Кулікова Володимира Анатолійовича; завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Пастуха Ігоря Дмитровича, склала цей акт про те що результати дисертації здобувача кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування», мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кафедр поліцейського права та публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень з питань удосконалення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського піклування.

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності працівників, викладачів, докторантів та ад'юнктів кафедр поліцейського права і публічного управління та адміністрування та відділу організації наукової діяльності та захисту права інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, а саме:

Шубіна Н.М. До проблеми дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №2. Том 2. С. 131–137

Шубіна Н.М. Імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. *Юридична наука*. 2019. №4. С. 107–114.

Шубина Н.Н. К характеристике субъектов относительно может быть применена полицейская опека. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 168–174. (Кыргызская Республика)

Шубіна Н.М. До проблеми визначення місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\2. Р. 219–225. (Словацька Республіка)

Шубіна Н.М. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №10. С. 122–127.

Шубіна Н.М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. С. 100–106.

Шубіна Н.М. Неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, як суб'єкти щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень. 2018. С. 60–63

Шубіна Н.М. Особливості застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 лютого 2019 р.). – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 51–54

Шубіна Н.М. Мета, завдання та функції поліцейського піклування. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

Шубіна Н.М. Особливості здійснення поліцейського піклування [Текст] : метод. рек. / О. Ю. Дрозд, І. В. Шруб, Н. М. Шубіна. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 24 с.

ВИСНОВОК

Матеріали дисертації здобувача кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського

підкування» вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейського підкування

Голова комісії:

Дмитро НИКИФОРЧУК

Члени комісії:

Володимир КУЛШКОВ

Ігор ПАСТУХ

Додаток В

Акти впровадження в освітній процес

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Станіслав ГУСАРЄВ
24 червня 2020 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
здобувача кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ
Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове
регулювання застосування поліцейського піклування»
в освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія в складі: завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента Кулікова Володимира Анатолійовича (голова комісії); завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Пастуха Ігоря Дмитровича; професора кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента Брателя Сергія Григоровича склала цей акт про те, що результати дисертації здобувача кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування» впроваджено в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації здобувача застосовуються в освітньому процесі під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін: «Адміністративна діяльність», «Алгоритм дій патрульних поліцейських у різних ситуаціях службової діяльності», «Організація охорони публічної безпеки та порядку», «Правові підстави затримання», «Сучасні аспекти адміністративної діяльності», «Адміністративна реформа в Україні», «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права і процесу», «Публічне адміністрування».

2. Результати дисертаційного дослідження Шубіної Наталії Миколаївни відображені в наукових статтях і науково-практичних конференціях для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел для підготовки навчальних матеріалів рекомендовано такі публікації:

Шубіна Н.М. До проблеми дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейського піклування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №2. Том 2. С. 131–137

Шубіна Н.М. Імплементация міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав і свобод людини в діяльність Національної поліції України у сфері застосування поліцейського піклування. *Юридична наука*. 2019. №4. С. 107–114.

Шубина Н.Н. К характеристике субъектов относительно может быть применена полицейская опека. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 168–174. (Кыргызская Республика)

Шубіна Н.М. До проблеми визначення місця поліцейського піклування в системі поліцейських заходів. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\2. Р. 219–225. (Словацька Республіка)

Шубіна Н.М. Шляхи впровадження в національне законодавство позитивного зарубіжного досвіду щодо застосування поліцейського піклування. *Підприсмництво, господарство і право*. 2020. №10. С. 122–127.

Шубіна Н.М. Поняття та характерні риси поліцейського піклування як превентивного поліцейського заходу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 3. С. 100–106.

Шубіна Н.М. Неповнолітні особи віком до 16 років, яка залишились без догляду, як суб'єкти щодо яких може бути застосовано поліцейське піклування. Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 9–10 березня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 60–63

Шубіна Н.М. Особливості застосування поліцейського піклування до особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі. Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 лютого 2019 р.). – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 51–54

Шубіна Н.М. Мета, завдання та функції поліцейського піклування. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 лютого 2020 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

Шубіна Н.М. Особливості здійснення поліцейського піклування [Текст] : метод. рек. / О. Ю. Дрозд, І. В. Шруб, Н. М. Шубіна. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 24 с.

3. Зазначені праці підтверджують належний навчально-методичний рівень, актуальність обраної тематики, фахову підготовку дисертації здобувача кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Шубіної Наталії Миколаївни на тему «Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування», а також практичну значущість роботи й можливість використання результатів дослідження під час викладання зазначених вище навчальних дисциплін.

Голова комісії

Володимир КУЛІКОВ

Члени комісії:

Ігор ПАСТУХ

Сергій БРАТЕЛЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
С.Д. Гусарев

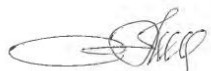

АКТ

про виведення в освітній процес Національної академії внутрішніх справ методичних рекомендацій «Особливості здійснення поліцейського піклування»

Комісія у складі: начальника відділу організації та координації навчального процесу, кандидата юридичних наук Дубівки Ірини Володимирівни (голова комісії); завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Пастуха Ігоря Дмитровича; завідувача кафедри поліцейського права, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Кулікова Володимира Анатолійовича, склали цей акт про те, що науково-теоретичні та практичні положення методичних рекомендацій «Особливості здійснення поліцейського піклування», підготовленого авторським колективом у складі: Дрозда О. Ю., Шруб І. В., Шубіної Н. М. використовуються при підготовці та проведенні усіх видів занять із навчальних дисциплін: «Поліцейська діяльність»; «Адміністративна діяльність»; «Організація охорони публічної безпеки та порядку»; «Організація роботи служби ділового офіцера поліції»; «Організація роботи служби ділового офіцера поліції та зв'язок з громадськістю»; «Поліцейська діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству»; «Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції» в Національній академії внутрішніх справ для підготовки курсантів та слухачів для усіх форм підготовки.

Голова комісії

І.В. Дубівка

Члени комісії

І. Д. Пастух

В. А. Куліков

Додаток Г

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Особливості застосування поліцейського піклування щодо неповнолітніх

Відповідно до п. 1 абз. 1 ч. 1 ст. 41 Закону, поліцейське піклування може застосовуватись до неповнолітніх осіб віком до 16 років, які залишилися без догляду.

У разі виявлення вказаних осіб, працівник поліції повинен діяти наступним чином:

1. Встановити вік дитини.
2. Розмовляти з дитиною спокійно, демонструючи врівноваженість.
3. У разі необхідності надати домедичну, першу медичну допомогу або викликати швидку медичну допомогу.
4. Чіткою та зрозумілою для дитини мовою назвати причину затримання.
5. Роз'яснити дитині її права при затриманні.
6. З'ясувати, чи перебуває дитина на профілактичних обліках в органах поліції.
7. Негайно повідомити батькам дитини або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органу опіки та піклування про місце перебування дитини.
8. Опитати дитину, для чого він може запросити її до поліцейського приміщення.

Під час проведення опитування поліцейський повинен дотримуватись вимог, які передбачені в ст. 33 Закону, а саме:

- проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога;
- перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського піклування, якщо це не перешкодить виконанню поліцією покладених на неї повноважень.

Під час застосування поліцейського піклування поліцейському забороняється застосовувати спеціальні засоби до малолітніх осіб, крім випадків вчинення ними групового нападу, що реально загрожує життю і здоров'ю людей, працівників поліції або збройного нападу чи збройного опору.

Особливості застосування поліцейського піклування щодо психічно хворих осіб

Відповідно до п.п. 2-3 абз. 1 ч. 1 ст. 41 Закону, поліцейське піклування може застосовуватись до двох категорій психічно хворих осіб:

- до осіб, які підозрюються у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вони утримувалися на підставі судового рішення;

- до осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють реальну небезпеку оточуючим або собі.

У разі виявлення вказаних осіб, працівник поліції повинен діяти наступним чином:

1. Зберігати спокій та демонструвати відкритість до діалогу (спілкування повинно проводитись у формі однозначних, простих речень та словосполучень).

2. Встановити контакт з особою та демонструвати готовність допомогти особі як представник держави.

3. Переконати особу в тому, що його вимоги є законними.

4. Продемонструвати передбачуваність своїх дій:

- роз'яснити особі підстави застосування щодо неї поліцейського піклування. Повідомлення про права і їх роз'яснення може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними.

- роз'яснити особі зрозумілою для неї мовою про права, які вона має під час застосування поліцейського піклування;

- роз'яснити особі її право повідомляти інших осіб про її місце перебування;

- роз'яснити особі її право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського.

5. У разі необхідності надати особі домедичну та першу медичну допомогу.

6. Вилучити у особи зброю чи інші предмети, якими вона може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу. При цьому поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

7. Встановити причетність сторонніх осіб до порушення прав особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування, і в разі виявлення такої причетності вжити невідкладних заходів реагування для їх встановлення.

8. У разі потреби запросити особу до приміщення чи службового автомобіля для встановлення обставин чи проведення опитування.

9. Беззаперечно дотримуватися правил етичної поведінки під час спілкування та здійснення інших поліцейських заходів (опитування, огляду, вилучення речей та документів тощо).

10. Передати особу до відповідного лікувального закладу.

При здійсненні поліцейського піклування щодо психічно хворих осіб поліцейському варто пам'ятати про необхідність обов'язкового дотримання правил особистої безпеки та заходів щодо збереження власного життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших осіб.

Особливості застосування поліцейського піклування щодо осіб, які перебувають у стані сп'яніння

Відповідно до п. 4 абз. 1 ч. 1 ст. 41 Закону, поліцейське піклування може застосовуватись до осіб, які перебувають у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратили здатність самотійно пересуватися чи створюють реальну небезпеку оточуючим або собі.

Традиційно, до основних ознак алкогольного сп'яніння відноситься: запах алкоголю з порожнини рота; порушення координації рухів; порушення мови; виражене тремтіння пальців рук; різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя; поведінка, що не відповідає обстановці. До ознак наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування особи під впливом лікарських препаратів відноситься: наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота); звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло; сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови; почервоніння обличчя або неприродна блідість.

Водночас, варто мати на увазі, що чинним законодавством не передбачено обов'язкового проведення огляду особи на стан сп'яніння при здійсненні такого поліцейського заходу, як піклування.

Важливою умовою застосування поліцейського піклування щодо осіб, які перебувають у стані сп'яніння, є констатація поліцейським факту перебування особи в такому стані сп'яніння, який унеможливує її самотійне пересування, а також усвідомлення факту її перебування в громадському місці, що у своїй сукупності може становити загрозу заподіяння такою особою шкоди собі чи оточуючим.

Поліцейське піклування в зазначених випадках має бути спрямоване виключно на надання послуг превентивного характеру, а саме на усунення небезпеки життю чи здоров'ю особи, що перебуває в стані сп'яніння, життю та здоров'ю інших осіб, забезпечення публічної безпеки та правопорядку, а також на дотримання норм моралі та правил громадського співжиття. Встановлення винуватості такої особи у вчиненні адміністративних чи інших правопорушень, а також притягнення її до відповідальності поліцейським піклуванням не охоплюється.

У разі виявлення особи яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратили здатність самотійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, працівник поліції повинен діяти наступним чином:

1. Встановити контакт, налагодити взаємодію з особою, щодо якої здійснюється поліцейське піклування:

- повідомити такій особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського піклування;
- роз'яснити такій особі її права при здійсненні поліцейського піклування; повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може

не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними;

- проінформувати її про можливість отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомляти інших осіб про місце перебування;

- встановити персональні дані такої особи, місце її проживання, місце роботи чи навчання, номер телефону рідних чи близьких.

2. Провести візуальний огляд особи на наявність видимих тілесних ушкоджень; у разі необхідності надати особі домедичну та першу медичну допомогу.

3. Перевірити, чи перебуває така особа на обліку в лікувальних закладах чи на профілактичному обліку в поліції;

4. Провести поверхневий огляд особи; вилучити у неї зброю чи інші предмети, якими вона може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу. При цьому поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

5. Доставити особу до місця її проживання, або передати її працівникам медичного закладу за наявності обставин, які свідчать про необхідність надання медичної допомоги.